

శ్రీమ శేరామానుజాయనమః.
 ఆచార్య నిష్ఠాశీమాధుమియాన
 ఏఱుప్పియప్ప అరుళిచ్చెయ్త
 నిష్కంఠ సత్వనిష్కరాన శ్రీమగావాళమామునికళుడైయ
 నిత్యానుష్ఠాన ప్రకాశకమాన
 దినచర్యా.

ఇతఱ్ఱు
 శ్రీమాన్ - తిరుమళిశై - అష్టానప్పక్కా రరుళిచ్చెయ్త
 సంస్కృత వ్యాఖ్యానము, పదవురైయమ్

సఖా పణ్డితరాన
 శ్రీమాన్, వుడుప్పట్టు - తిరువేంజ్ఞుటాచార్యరాల్
 పరిశోధిక్కప్పట్టు

శ్రీవేంకటాచార్య ముద్రాపక స్వభైయారాల్

చెన్నై
 శ్రీనికేతన ముద్రాక్షరశాలైయిల్
 ఆచ్చిట్టు సమరమ్ కెయ్యప్పట్టఱు.
 దుష్టభివాహ సంవత్సరమ్.

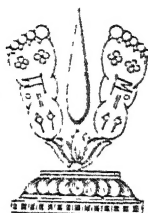
1922.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ దేవరాజగురు విరచితా

పూర్వదినచర్యా నవ్యాఖ్య.

దినచర్యప్రసాదిత

ఎఱుచ్చియప్పా విషయనూన తనియన్.

సామ్యజామాతృయోగీంద్ర చరణామృజపట్టదమ్ ।

దేవరాజగురుంపందే దివ్యజ్ఞానప్రదంశుభమ్ ॥

పదవురై.

సామ్యజామాతృయోగీంద్ర - అంకియ మణవాళమామునిక
లిన్, చరణామృజపట్టదమ్ - తిరునడిత్రామరై కళిల్ వణ్ణుపోల్ భో
గ్యతానుభవమ్ శెయ్ పవరుమ్, దివ్యజ్ఞానప్రదమ్ - ఆశ్రితరుక్కు
బ్రహ్మజ్ఞానోపదేష్టా వాయుమ్, శుభమ్ - జ్ఞానానుష్ఠానజ్గళాల్ ప్రకా
శమానరుమాన, దేవరాజగురుమ్ - ఎఱుచ్చియప్పావై, వందే -
చెణ్ణన్ సచుర్పిక్కి జేన్.

వాధూలవీర రాఘవాశ్చ కృతా

దినచర్యావ్యాఖ్యా.

సేవేహంభక్తిసారాఖ్యం సాదర్శనమహంమహః ।

యయాజజ్ఞమతాం యేనవేగానేతుర్విభావితః ॥

దినచర్యాంవ్యాకరోతి దేవరాజాయనర్హితామ్ ।

వరదార్యదయానిఘ్నో వాధూలోవీర రాఘవః ॥

తత్రభవా వరవరమునిదాసాపరనామధేయో దేవరాజ
గురుః “గురోర్నామసదాజపేత్ | తదధీనశ్చవర్తేత సాక్షాన్నారాయ
ణోహిసః | కుర్వీతపరమాంభక్తిం గురౌతత్ప్రియవత్సలః | తదరిష్టావ
సాదీచతన్నామగుణహర్షితః | యథానుజీవీన్మపతిం యథాభక్తశ్చ
తైవతమ్ | తథైవదేశికంశిష్యస్సేవేత వినయాన్వితః | దాస్యాభిమానో
నువ్రజ్యాశ్రవణం కీర్తనంస్మృతిః” ఇత్యాది విశిష్టాధికారివిషయ విశి
ష్టశాస్త్ర దర్శనేన నిరవధికగురుభక్తిభూమ్నాచ, స్వాచార్యం భగ
వంతం వరవరముని మధికృత్య శతకకావ్య చమ్పూప్రముఖప్రబంధాన్ని
బంధున్నవ్యవర్తయన్వసితప్రీతిః “గురోర్వార్తాశ్చకథయేత్” ఇతివిధ్య
త్తమ్భితాభినివేశస్తమేవాధికృత్య దినచర్యాఖ్య ప్రబంధం ప్రారభ
మాణః, చిక్కిరితన్య నిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యర్థం స్వాధికారానుకూపం
గురునమస్కరియారూపం మజ్జశమాచరతి (అజ్ఞ-ఇత్యాదినా).

ఇయంహిదినచర్యా పక్షిసావనం భగవంతం వరవరముని
మధికృత్యప్రవృత్తా స్వయమపిపక్షిసావనీ నకలైరపినిష్కృష్టనత్వ
నిష్టైర్వైదికపరిష్టైః పక్షిశోఽను యాగానుష్ఠానారమ్భేవ్యనున
నీయతఇతినమ్మదాయః.

క్రిమ తేరామానుజాయనమః.

మూలమ్;—అక్కే క వేరకన్యాయాస్తుజ్జే భువనమజ్జలే ।

రజ్జేధామ్ని సుఖాసీనం వజ్రేవరవరంమునిమ్ ॥ (౧)

పదవురై.

తుజ్జే - సర్వోత్కృష్టమాన, భువనమజ్జలే - భూలోకాదివా
సింఘిన ఇష్టార్థసిద్ధిరూపమజ్జలేత్తుక్కు సాధనమాన, క వేరకన్యా
యాః - కా వేరినదియినుడైయ, అక్కే - మధ్యస్థిత్, (ఇరుక్కుమ్)
రజ్జేధామ్ని - సర్వేశ్వరునుక్కుత్యన్తాభిమతమాన తిరువరజ్జమ్ తిరుప్పతి
య్యిల్, సుఖాసీనమ్ - సుఖమాక (నిరుపద్రవమాక) నిత్యవాసమ్ శెయ్
పవరుమ్, వరవరమ్ - రూపాదార్యాదికళాల్ అభికియమణవాళనుక్కు
సద్వశరాయిరుక్కైయాలే అవర్తిరునామత్తై ధరిత్తిరుప్పవరుమ్,
మునిమ్ - తత్వయాథాత్మ్యజ్జలే మననమ్ శెయ్పవరుమాన మణవాళ
మామునికళై, వజ్రే - స్తోత్రప్రణామజ్జలే శెయ్కతేన్; ఎన్ఱు ఎఱుమ్మి
యప్పా తామతుడగ్గియగ్రన్థమ్ నిర్విఘ్నమాక సమాప్తియాకుక్కైక్కు
ఇష్టదేవతానమస్కారాత్మకమాన మజ్జలే శెయ్తరుఘ్నికాన్ (౧)

న్యాఖ్యానమ్;-(అజ్క-ఇత్యాది) (తుంగే) నిరతిశయే; ఇదం
భువనమంగళ విశేషణమ్, (భువనానామ్) భూలోకాదీనామ్, (మజ్జ
లే) మజ్జలేసాధనః; అగ్ని తేష్టార్థసిద్ధిః - మజ్జలేమ్. అత్ర హేతుహే
తుమతోరై క్యాదేత్వ లక్ష్కారివిశేషః, (మజ్జలే) స్వయంప్రపాప్యేవాః
మజ్జేరలచ్, మగి - సమర్పణఇత్యతో మజ్జలేశబ్దోనిష్పన్నః, ఇదఞ్చ
పూర్వోత్తరాభ్యుమన్వేది, (క వేరకన్యాయాః) కావేర్యాః, (అక్కే)
ఉత్పజ్జే, (రజ్జేధామ్ని) “యస్తాద్రతింగళోవిష్ణుః” ఇత్యుక్తరీత్యా
భగవదత్యన్తాభిమతస్థానవిశేషే. (సుఖాసీనమ్) సుఖేనవనన్తమ్, (న

రవరంమునిమ్) రూపాదార్యాదిభి శ్రీరజ్జరాజేన సౌసాదృశ్యాత్త
దాహ్వాయధరం తత్వయాథాత్మ్యమననశీలమ్, (వద్దే) నమామి, స్తా
మిచ. వది - అభివాదనస్తుత్యోరితి హిధాతుపాఠః, ఏవంహికరణత్ర
యేణాపి మజ్జశమనుస్థితంభవతి.

కవేరకన్యాయా అజ్కేరజ్జేధామ్ని సుఖాసీనమిత్యనేన-వత్స
లతరస్వమాతామహ్యుత్సజ్గ సుఖనిష్ణణ్ణశిశుసమాధిస్సార్థతే; అ
త్ర “దుగ్ధాబ్ధిరనకో జనన్యహమియంశ్రీరేవపుత్రీ వరశ్రీరజ్జేశ్వరః”
ఇత్యాదికంద్రప్తవ్యమ్, సుఖాసీనమిత్యత్రచ - ఏతదవతారానస్తరం
శ్రీరజ్జవిప్లవౌనాస్తీతి ప్రసిద్ధిస్సూచితా; అజ్క-ఇత్యకారణోపక్రమా
త్తస్యచ భగవదభిధానత్వాత్, “దేవతానాచకాశ్శబ్దాయేచ స్య
భద్రవాచకాః ! తేనర్వేనై వనిన్ద్యాస్సస్యర్లిపిహో గణతోపివా”
ఇత్యేతదత్రానుసంధేయమ్. (౧)

మూ;—మయిప్రవిశతి శ్రీమస్మద్దిరం రజ్గశాయినః ।

పత్యుఃపదామ్బుజం ద్రప్తుమాయాన్తమవిదూరతః ॥ (౨)

పదవృత్తే.

శ్రీమత్ - కైజ్కర్యసమ్మత్తు క్కధికరణమాన, రజ్గశాయ
నః - పెరియ పెరుమాళ్ళుడైయ, మద్దిరమ్ - సన్నిధియై, మయి ..
నాన్, ప్రవిశతిసతి - (సేవార్థమాక) పుకురుమళివిల్, పత్యుః - సర్వ
శేషియాన పెరియ పెరుమాళ్ళుడైయ, పదామ్బుజమ్ - తామరై పో
న్జ తిరువళికళై, ద్రప్తుమ్ - సేవిష్పతఱ్కు, అవిదూరతః - సమీ
పత్తిల్, ఆయాన్తమ్ - యదృచ్ఛయా ఎఱ్ఱున్దగుళానిఱ్కుమవరాయ్,
(ఇతుముతల్ ౧౨-వతు శ్లోకమ్వర్తయిల్ ఏకాన్వయమ్; త్వామెన్జతి

న పౌరుషాన మణవాశమామునిక భుక్కు విశేషణమ్; ఇన్ద్రశ్లోకమ్ము తత్ తామ్ ఆచార్యవిషయికారమ్ పెద్ద మైయై అనుసంధిస్తార్. (౨)

వ్యా;-అథస్వాచార్యేణ స్వవిషయికార ప్రకారమనుసంధి ధానః, “తద్వచశ్చ్రవణోత్సుకః । విగ్రహలోకనపరః శ్రవణంకీర్తనం స్మృతిః ” ఇతిభరద్వాజోక్త ప్రకారేణ స్వాచార్యవచశ్శ్రవణాదీ నాం ఫలరూపతాం భవదుఃఖప్రతిభటతాన్ ఇవదన్, “ప్రత్యక్షేగుర వస్తుసత్యాః” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా ప్రత్యక్షతోగురుం స్తునన్నథాన్వి కీర్తితగ్రన్ధార్థం సజ్గుహోతి (మయిప్రవిశతీత్యాదినా - అనాస్పదమి త్యన్తేన) (శ్రీమన్నితి) సమ్బుద్ధ్యన్తమ్. శ్రీమదితిమందివిశేషణంవా; శ్రీరిహ - స్వరూపానురూప కైజ్జర్యసమ్పత్. తదతిశయశ్చ - మ తుబధః; ఆద్యేకర్తృత్వేన, అన్యే అధికరణత్వేనచతద్వత్త్వం ద్ర వ్యవ్యమ్. (రజ్జశాయినః మందిరంమయిప్రవిశతిసతి) పూర్వంవైముఖ్య హేతు దురితదూషితేనుయి అనుకల్పభూత మురభిత్పాదలిస్సామా ప్రేణ ప్రవిశతిసతి, (పత్యుః) * పతిం విశ్వస్యేత్యుక్తసర్వశేషిణః, (పదామ్బుజంద్రప్టుం) రజ్జశాయినోమందిరం (అవిదూరతః) సమీపే. (ఆయాన్తమ్) అన్యచ-త్వామిత్యనేనాన్వయః.

మయిప్రవిశతి ఆయాన్తమిత్యనేన - “తదేతత్కాక తాళీయ మ్” ఇతీన్యాయస్సాచితః, అవిదూరత ఇత్యనేనచ - “తద్దృష్టిగోచ రాస్సర్వేషాముచ్యంతే సర్వకిల్బిషైః” ఇత్యుక్తప్రకారేణ తత్సన్నిధిప్ర భావాద్వైముఖ్యహేతుదురితం సప్తమితిస్ఫూర్యతే; “పత్యుః పదా మ్బుజమిత్యనేనతు - “దేవతాన్తరశబ్దాదిభక్తి కృష్ణాఖ్యహేతుః । సామ్యకృత్పంమైకాన్తీ హరాస్వామితిబుద్ధిమాన్” ఇత్యుక్తపార మైకాన్త్య విశేషోయతీంద్ర ప్రవణస్యధ్వస్యతే; శ్రీరజ్జరాజచరణా

మృజదిదృక్షయా శ్రీరజ్జమద్విరం ప్రవిశతోమమ భవద్విషయాకా
రలాభః - కాష్ఠవిచాయకస్య మహానిధిలాభఇవేతిభావః. (౨)

మూ;—సుధానిధిమివస్వైర స్వీకృతోదగ్రవిగ్రహమ్ ।

ప్రసన్నార్కప్రతీకాశ ప్రకాశపరివేష్టితమ్ ॥ (3)

ఇదపురై.

స్వైరస్వీకృతోదగ్రవిగ్రహమ్ - స్వేచ్ఛైచ్ఛయాలే అపూర్వ
మాక పరిగ్రహిక్కప్పట్టతాయ్, మిక్కఅమ్మకియతాన శరీరతైయై
య, సుధానిధిమివ - శ్రీరసముద్రమ్పోష్టవరుమ్, ప్రసన్నార్కప్రతీ
కాశప్రకాశపరివేష్టితమ్-నకోకూశామల్ పార్క్కుమ్మడి సామ్యమా
యుమ్ కుళిర్ న్దుమిరుక్కి-నూర్యతేజసిరుద్దాల్ అతుపోష్టకాన్తి
యాల్ నాన్దుపక్క-త్తిలుమ్ శూన్యప్పట్టనరాయుమ్. (3)

వ్యా;—“అపాదాన్సలిపర్యంతం గురూణామాకృతింస్మరేత్”
“విగ్రహోలోకనపరః” ఇత్యాదికమభినన్ధాయాహ (సుధానిధిమివేతి)
(స్వైరేణ) స్వేచ్ఛయా, (స్వీకృతిః) అపూర్వతయోపాత్తః, (ఉద
గ్రః) అతిశయతరామణీయకః - విగ్రహోయేనసః - తథోక్తః, తా
దృశమ్. (సుధానిధిమివ) శ్రీరసాగరమివస్థితమ్. అత్రస్వైరస్వీకృతే
తి - అత్యంతాభిమతత్వం విగ్రహస్యవ్యజ్యతే, కర్మాయత్తత్వేహిశరీ
రస్య అనభిమతత్వమపితదాపతతి; ఉదగ్రేతి - సుధానిధిత్యావస్థాపే
క్షయాపి రామణీయకాతిశయోభిసంహితః, యథావస్థిసస్యసుధానిధే
రుపమానానర్హత్వవ్యజ్ఞనాయచాత్రోపమానశిక్షణంకృతమ్ ; తా
వతాప్యభాన్వంశుక్ల త్యావత్త్యాహ (ప్రసన్నే త్యాది) ప్రసన్నత్వమి
హసామ్యశీతశ త్వదీనాం సమివాయః; తేనచార్కోవిశేష్యతే. య

ధావస్థితస్యార్కస్యహి ఉష్మశత్వాదుపమానానర్హత్వమ్ ; (ప్రస
న్నార్క ప్రతీకా శేన) ప్రసన్నసూర్యసదృశేన (ప్రకాశేన) ద్యోతేన
(పరితః) సమంతాత్, (వేష్టితమ్) ఆవృతమ్, ఇకఃకాశఇతిప్రతిశబ్దస్య
దీగ్ః.

పూర్వత్రాతచ - అభూతోపమాలజ్కారః; అత్రప్రబంధే
ప్రాయేణానుప్రాసశ్చబాలజ్కారః. అత్రతుసన్దభేకుశకంనామశబ్దా
లక్ష్మరశ్చ ఉపమాదయశ్చిద్ధాలజ్కారాస్తత్ర తత్రద్రష్టవ్యాః; “కుశ
కిస్తుస్యాద్వస్నీ కే కాకతిన్దుకే । క్షీ బేత్వే కాన్వయశ్లోకబృన్దే” ఇతిహి
రత్నమాలా; అత్రప్రసన్నా రేత్యత్ర “తత్రగోవిందమాసీనం ప్రస
న్నాదిత్యవర్చసమ్” ఇత్యుక్తభగవదన్వయప్రయుక్తం సౌమ్యత్వమభి
ప్రేతమ్, “హృదినివనతియన్యసౌమ్యరూపః” ఇతిహ్యుక్తమ్; పూర్వ
త్రమాధుర్య గామీభర్యపాననత్వాదీని వివక్షితాని; అత్రతుస్వకా
న్త్యా విశ్వాప్యాయకత్వం వివక్షితమ్; అత్రసుధానిధిదృష్టానైన
అన్య శేషావతారత్వం స్ఫోటితమ్; యథోక్తంశతకే - “నిత్యంపత్న్యః
పరిచరణతోవర్ణతో నిర్మలత్వాత్” ఇత్యాది. (3)

మూ;—పూర్వతఃపాణిపద్మాభ్యాం పరిగృహ్యభవత్ప్రియా ।

విన్యన్యన్తంశనై రక్షీ మృదుశౌమేదినీతలే । (౪)

పదపురై.

పూర్వతః - ఇరణ్జుపక్కజ్గళీలుమ్, భవతః - సర్వవిషయవి
రక్తరానదేవరీరుక్కు, ప్రియా-ప్రేమస్థానమాన కోయిలెణ్ణనై యమ్
అవర్తిరుత్తవ్వియారై యమ్, పాణిపద్మాభ్యామ్-భోగ్యతాదికళాల్
తామరైపుష్పాపీష్ట తిరుక్కై-కళాల్, పరిగృహ్య-తస్మేన్దైపారామల్
పిడిత్తుక్కోణ్ణ, మృదుశౌ-సుకుమారమాన, అక్షీ-తిరువడికలై, మేది

నీతలే - భూతల త్తిల్, శనైః-మన్దమాక, విన్యస్యన్తమ్ - వైయాని
త్పారాయ్. (౪)

వాః-ఆయాన్తమిత్యక్తమాయానంవిశినస్తి (పార్శ్వతఃత్వా
దినా) (పార్శ్వతః) పార్శ్వయోః, సప్తమ్యాస్తసిః; (భవతః) సర్వ
విషయవిరక్తస్యతవ. (ప్రియా) జ్ఞానవ్యవసాయ ప్రేమసమాచారై
ర్ని రతిశయప్రేమస్థానభూతౌ, వాఘాలవరదనారాయణ తదనుజ
శ్రీనివాసగురువర్యా, యథోక్తంశతకే, “ప్రేమస్థానం వరవరమునే
సన్తుసన్తశ్శతంతే తుల్యఃకోవావరదగురుణాతేషు నారాయణేన |”
ఇతి; ముక్తకేచ “వరవరమునివర్య ఘనకృపాపాత్రమ్” ఇతి; (పాణి
పద్మాభ్యామ్) పావనత్వభోగ్యత్వాదినా పద్మతుల్యాభ్యాంకరాభ్యా
మ్, (పరిగృహ్య) బహిరన్తశ్చైకయాప్యేణ గృహీత్వా. యద్వా -
కవ్యభిప్రాయేణ పరిగ్రహాక్తిః, పరిగ్రహాహి - ఉత్పాదకర్తృ
కాఽపకృష్ట కర్మకన్వీకారః, (మృదుశౌ) సుకుమారా, (అఘ్నీ) చ
రణౌ, (మేదినీతలే) భూతలే, (శనైః) మన్దమ్. (విన్యస్యన్తమ్) నిద
ధానమ్;- భవన్తమిత్యన్వయః, అత్రపరిగృహ్యేత్యనేన భవత్ప్రియశబ్ద
నిర్దిష్టయోః హస్తదానంవ్యజ్యతే. ఉక్తౌభి భరద్వాజపరిశిష్టే;- “సి
చైస్సంశ్లేషణం హస్తదానం మార్గప్రదర్శనమ్ | పశ్చాత్పార్శ్వపురో
యానం జయాలోకాదిభాషణమ్” ఇతి.

యద్యపి “పాణిపద్మాభ్యాం పరిగృహ్య” ఇత్యనేన త్రిదణ్డధా
రణస్యానవకాశః ప్రతీయతే; సతుసయుజ్యతే, త్రిదణ్డధారణస్యనిత్య
శోవిహితత్వాత్, తథాచ శ్రీమతిపాఞ్చరాత్రే తత్త్వసాగరసంహితా
యామ్ - “విష్ణురూపంత్రిదణ్డాఖ్యం సర్వదాధారయేద్యతః” ఇతి,
క్రతుశ్చ - “వింశతింధారయేన్నాత్రాం దశవాపఞ్చనిత్యశః” ఇతి,

పూర్వదినచర్య సవ్యాఖ్యా.

తథావిష్ణుః - “ఉపవీశంత్రీదణ్ణం పాశ్రంజలపవిత్రకమ్ । కాపీనంకటి
సూత్రం సత్యాజ్యాయావదాయుషమ్” ఇతి.

సచాన్యేనత్రీదణ్ణధారణం యుజ్యతే; తస్యాపిప్రతిషిద్ధత్వాత్,
యదాహశౌనకః “బ్రహ్మసూత్రంత్రీదణ్ణం శిఖావద్భిభృత్యాయాత్స్వ
యమ్ । వాహయేదితరేణాథ ప్రాయశ్చిత్తీభవేద్యతిః” ఇతి.

తథాపి-సమ్యక్ జ్ఞానవద్విషయే కేనచిన్నిమిత్తవిశేషేణ త్రీ
దణ్ణధారణస్య కాదాచిత్కవిరిహేస్యదోషాత్; తథాచక్రతుః-“శీలం
వృత్తం శ్రుతంజ్ఞానం వైరాగ్యంధర్మలక్షణమ్ । ఐశ్వర్యంవిద్యతేయ
స్యసూత్రాభిస్తస్యకేఫలమ్” ఇతి; త్రీదణ్ణంహిమాత్రాంతరూపమ్;
భగీవత్స్వనింగమనస్య భగవత్ప్రణామార్థత్వాత్ త్రీదణ్ణధారణస్యచ
భగవత్ప్రణామేనసహ సుష్టాతుమశక్యత్వాత్ త్రీదణ్ణధారణవిరహ ఉప
పద్యతే; ఉక్తంహిశాస్త్రిల్యేన;- “నిధాయదణ్ణవద్దేహం ప్రసార్యచర
ణౌకరా । బధ్వాముకుళవత్పాణీ ప్రణామోదణ్ణసంజ్ఞితః” “పాదా
శిరస్తథాహస్తానికుళ్ళ్య ముకుళాకృతీ । మనోబుద్ధ్యభిమానేన ప్రి
ణామోష్టాజసంజ్ఞితః” ఇతి.

సహిత్రీదణ్ణధారణే పాణ్యోర్ముకుళీకరణముపపద్యతే; నచైకే
నత్రీదణ్ణధారణ మితరేణతుకరేణ ప్రణామఇతియుక్తమ్. ఏకహస్త
ప్రణామస్యనిషిద్ధత్వాత్, తదుక్తంభగవతా;- “ఏకేనపాణినాయోవై
ప్రణామేదేవమచ్యుతిమ్ । తస్యదణ్ణేకరచ్ఛేదఇతి ధర్మవిదోవిదుః”
ఇతి; అతోత్ర “పత్యుః పదామ్బుజంద్రఘ్నమాయాస్తమ్” ఇప్రక
మానుసారాత్ పాణిపద్మాభ్యాం పరిగ్రహోక్తిరుపపన్నా. త్రీదణ్ణ
వియోగనిషేధస్తు ప్రణామవిశేషాదికాలవ్యతిరెక్త కాలవిషయ ఇతి
భావః,

శనై రిత్యత్ర “దృష్టిపూతం న్యసేత్పాదమ్” “దృష్టిపూతపద
న్యాసీ” ఇత్యాదికమభిసంహితమ్; మేదిసీశబ్దేనచ-మధుకైటభమేదో
మేదురాయాభూమే రీదృశదివ్యచరణనళినయుగళవ్యతికరో మహా
భాగ్యపరిణామఇతివ్యజ్యతే; అథవాదివ్యచరణయుగళం సన్నేహం
భూమిరనుభవతీతివ్యజ్యతే, “ఇమిదా సన్నేహనే” ఇతిభాతుపాతః (౪)

మూ;-అమ్లానకోమలాకార మాతామ్రవిమలాంబరమ్ ।

ఆపీనవిపులోరస్క మాజానుభుజభూషణమ్ ॥ (౫)

పదవురై.

అమ్లానకోమలాకారమ్ - శీరీషపుష్పమ్బోల్ మృదువాన
తిరుమేనియై యుడైయవరుమ్, ఆతామ్రవిమలామ్బరమ్ - మిశపుష్ప
శివన్దుమ్ శుద్ధమాన తిరుప్పరియట్ట మణిన్దవరాయుమ్, ఆపీనవిపులోర
స్కమ్ - ఉన్నతమాయుమ్ విశాలమాన తిరుమాక్ పైయుడైయవ
రుమ్, ఆజానుభుజభూషణమ్ - ముద్దున్దాశశపుష్ప నీర్ణతిరుక్కైకళాల్
విశక్కానిన్దుళ్ళవరుమ్. (౫)

వ్యా;-ఏవంపాదాబ్జ సౌభాగ్యమనుభూయ దివ్యాజ్ఞసౌకుమా
ర్య మాశ్రమోచితపరిధానసౌప్తవ మవయవాన్తర సాన్దర్యఞ్చనుస
న్ధితే. (అమ్లానేతి) అమ్లానఇవకోమలోమృదుళ ఆకారో-విగ్రహో
యస్యన తథోక్తః; తమ్, “అమ్లానస్తుమహాసహ” ఇతికోశః; అమ్లా
నః - వాడాక్కుణ్జ; తస్యశీరీషమాలత్యాదిభ్యోపి సౌకుమార్యాని
శయప్రసిద్ధ్యా తత్సాదృశ్యంవర్ణితమ్; అసేన న కేవలమజ్ఞోర్వృద్ధా
శత్వమ్, కిన్తుసర్వావయవేష్యిత్వక్తంభవతి. కేచిత్తు-ఉపరిపాదత్ర
యేపి దీర్ఘోపక్రమత్వాత్తదానురూప్యాయ ఆద్యపాదేపి దీర్ఘోపక్రమ

పాతమాద్రీయః; తత్ర - అమ్లానశినకోమళః - అమ్లానకోమ
ళః, ఆసమన్తాదమ్లానకోమళః - అమ్లానకోమళశితివిగ్రహాద్రష్ట
వ్యః; అమ్లానః - శిరీషశత్యవ్యవ్యే.

(ఆతామ్రవిమలమ్బరమ్) ఆతామ్రమ్ - ఆసమన్తాద్రక్తమ్,
విమలమ్-శుద్ధమ్, అమ్బరమ్ యస్యసతతోక్తః; తమ్, ఆతామ్రత్వం
నైరికధాతునారక్తత్వమ్; తదాహదత్తాత్రేయః, “మోక్షాశ్రమే
స్సృతంసస్మి రక్తంనైరికధాతునా । ధార్యంయజ్ఞోపవీతస్తుసితం
సేరగుణాస్వితమ్” ఇతి, విమలత్వజ్ఞు - సుధానిధిమిత్యుక్త వర్ణవి
శేషలబ్ధ సుభాగనత్వమ్; ఏతేనసుధాసముద్రస్థిత విద్రుమశటలసా
దృశ్యం వ్యజ్యతే.

(ఆపీనవిపులోరస్కమ్) ఆపీనమ్ - తుగ్గమ్, విపులమ్ - విశా
లమ్, ఉరః - నక్షత్రం యస్యసతతోక్తః, తమ్, ఉరః ప్రభృతిభ్యశ్చే
తి బహువ్రీహశాపి, (ఆజానుభుజభూషణమ్) ఆజాను - జాన్వభివ్యా
ప్తా, భుజౌభూషణంయస్యసతతోక్తః, తమ్; అత్రయోగ్యతాభిప్రాయే
ణ భుజయోరాజానుత్వ మనుసంహితమ్, నాతః” పార్శ్వతః పాణి
పద్మాభ్యాం పరిగృహ్య” ఇత్యనేనవ్యాఘాతః; తయోశ్చమాశజ్జ-
యావా పరమదయాలోర్మధ్యే మధ్యేకిచ్ఛేత్కాలం భుజయోః ప్రసా
రిణాదాజానుత్వం వివక్షీతమ్; అత్ర “చక్షుః కుక్షీశ్చనక్షత్పక్షా
ణస్కన్ధలలాటకాః । సర్వభూతేషునిర్దిష్టా ఉన్నతాక్లాన్సుఖప్రదాః ।
దీర్ఘభూతాహుముష్కస్తు చిరజ్జీవీ ధనీసరః ” ఇత్యాదికంద్రష్ట
వ్యమ్.

(౧)

మూః-మృణాళతన్తు సన్తానసంస్థానధవళత్విషా ।

శోభితంయజ్ఞనూత్రేణ నాభిభిమ్మసనాభినా । (౬)

పదవృత్త.

మృణాళతస్తుసంతాన సంస్థానధవళత్విషా - తామరైక్కొడి
యిలుళ్ళ నూఱుళిన్ (అవిచ్చిన్నపరంపరై యిన్) విస్తారవిశేష త్తిన్
సన్ని వేశమౌబ్బల్ వెళుత్తకాన్తియైయుడైయ, నాభిబిమ్మసనాభినా -
మణ్డలాకారమాన నాభి(సదేశమాన)యళవుమ్ తొక్కొనిఱ్ఱిఱ, యజ్ఞ
సూత్రేణ-యజ్ఞోపవీత త్తినాల్, శోభితమ్-ప్రకాశమానరాయమ్(౬)

వ్యా;-అధవక్షసిస్థితం యజ్ఞసూత్రమనుసంతతే (మృణాళేత్తి)
మృణాళస్య - బిసస్య, తన్తూనామ్ - సూత్రాణామ్, సంతానస్య-విత్త
తివిశేషస్య, సంస్థానస్యేవ - సన్నివేశస్యేవ, ధవళత్విట్ - క్కాన్తి
ర్యస్యతత్తపోక్తమ్, తేన. యద్వా, ధవళత్విట్ యస్యతత్ - ధవ
ళత్విట్, మృణాళతస్తుసంతానసంస్థానమివ ధవళత్విడితివిగ్రహే-ఉప
మానానిసామాన్యవచనైరితి సూత్రేణసమాసః. అతోనవ్యధికరణ
బహువ్రీహిః. “ సంస్థానమాకృతౌమృత్యౌ సన్నివేశేచతుష్పదే. ”
ఇతిరత్నమాలా.

(నాభిబిమ్మసనాభినా) నాభిబిమ్మస్య - మణ్డలాకారనాభేః,
సనాభినా - సహజేన; అత్రచ - “ స్వరస్సత్వత్సనాభిశ్చగ్మిచ్ఛరా
సమ్ప్రీతస్యతే ” ఇత్యేతదనుసంధేయమ్, “సవిజ్ఞాస్తుసనాభయః; సమా
నోదర్యసోదర్య సగర్భ్యసహజాస్సమాః” ఇత్యమరః; సమానానాభిర్య
స్యేతివిగ్రహేబహువ్రీహౌ జ్యోతిర్జనపదేత్యాదినా సమానస్యసభా
వః. (యజ్ఞసూత్రేణ) యజ్ఞోపవీతేవ, (శోభితమ్).

ధవళత్విషేత్యత్రచ - “ ధార్యంయజ్ఞోపవీతంస్యాత్పితంసవ
గుణాన్వితమ్ ” ఇతి దత్తాత్రేయవచనమభిప్రేతమ్; మేధాతిథిరప్యా
హ “ యతీనాంఠ్రీణిశుక్లాని భవన్త్యేతానినిత్యశః । యజ్ఞోపవీతం

దంతాశ్చ యథాజన్తునివారణమ్” ఇతి. జన్తునివారణమ్-జలపవిత్రమ్; యజ్ఞసూత్రమితి - యజ్ఞోపవీతపర్యాయః. తదుక్తంమహర్షిభిః - “తస్మహామునిభిర్వేద బ్రహ్మసూత్రమితిస్మృతమ్ । ఉపవీతంబ్రహ్మసూత్రం సూత్రంయజ్ఞోపవీతకమ్ । యజ్ఞసూత్రం దేవలక్ష్య ఇత్యాఖ్యాష్టట్కమేణతు” ఇతి. యజ్ఞసూత్రేణత్యేకత్వం పశ్యేకత్వవద్వివక్షితమ్, తథాచవ్యాసభరద్వాజౌః - “ఏకమేవయతేస్సూత్రం సాజనం బ్రహ్మచారిణః । సోత్తిరీయాణిగృహీణస్తథేవవనవాసిసః । ” ఇతి, తథాభృగురపి - “ఉపవీతంవటోరేకం ద్వేతథేతరయోస్సన్న్యతే । ఏకమేవయతీనాం స్యాదితిశాస్త్రస్యనిశ్చయః” ఇతి. సనాభిశత్యనేన-సహజయోరివ సదేశత్వమభిప్రేతమ్; యథోక్తంమహర్షిభిః - ‘నాభే రూర్ధ్వమనాయుష్య మథస్తాత్మతిషఃక్షయః । తస్మాన్నాభిసమంకుర్యాదుపవీతంవిజానతః” ఇతి.

(౬)

మూః-అమౌఞ్చబీజమాలాభి రభిజాతభుజాన్తరమ్ ।

ఊర్ధ్వపుణ్డైరుపశ్లిష్ట ముచితస్థానలక్షణైః ॥ (౭)

పదపురై.

అమౌఞ్చబీజమాలాభిః - తామరైమణికళాత్ శైయ్యపుట్టమాలైకళాత్, అభిజాతభుజాన్తరమ్ - అలఙ్కృతజ్గళాయ్ అమృతానతిరుహ్తోళకళైన్న తిరుమార్పెన్న ఇవైకళైయుడైయనరాయమ్, ఉచితస్థానలక్షణైః - శాస్త్రోక్తజ్గళాన తిరునల్ శ్రీముతలాన స్థానజ్గళైన్న, సాన్తరాళత్వాదిలక్షణజ్గళైన్న ఇవైకళైయుడైయ, ఊర్ధ్వపుణ్డైః - ద్వాదశోర్ధ్వపుణ్డైర్జ్గళోడు, ఉపశ్లిష్టమ్ - (పుష్పజ్గళోపుష్పిత్తాప్సోల్) పారున్దినవరాయమ్

(౭)

వ్యాః-ఏవంవక్షస్థలం త త్పూర్వసమ్మన్దిభుజయుగం భుజశిఖ
రావలమ్బియజ్జనూత్రంతత్స దేశనాభిశ్చనుసంహితమ్, అధతదుఃపిన్న
ర్శినీమబ్జబీజమాలా మూర్ధ్వపుణ్డ్రాంశ్చ భుజభుజాన్తరాదిసమ్మన్దిగా
నుసన్ధతే (అమ్బోజేతి) (అమ్బోజబీజమాలాభిః) పద్మాక్షమాలా
భిః, (అభిజాతమ్) సుస్తరమ్, (భుజాన్తరమ్) భుజౌచతస్సద్భూతం
వక్షశ్చయస్యసతథౌక్తః; తమ్. (ఉచితస్థానలక్షణైః) ఉచితాని- శా
స్త్రానినురూపాణి, స్థానాని - ఉదరాదీని, లక్షణాని - సాన్తరాశత్వ
దశాఙ్గుశత్వసపాదత్వాదీని యేషాంతశోక్తాః, తైరూర్ధ్వపుణ్డ్రైః, (ఉ
పశ్లిప్తమ్) సంయుక్తమ్, ఉపశ్లేషోక్తిః-పుష్పితవత్ సుఘటితత్వాభి
ప్రాయీకా.

విశిష్టాధికారిణాం పద్మాక్షమాలాది స్మృతసిద్ధమ్; తథాచభర
ద్వాజః - “పవిత్రాణ్యబ్జబీజాని శఙ్ఖచక్రాఙ్గుభూషణమ్ । ధారయే
ద్వైష్ణవంనామ వైష్ణవాశ్రయమేవచ” ఇతి, పరాశరీశ్చ - “ఉప
వీతంశిఖాబద్ధ మూర్ధ్వపుణ్డ్రాంతదైవచ । పద్మాక్షమాలాంకౌ శేయం
సతశంధారయేద్ద్విజః” ఇతి.

మాలాభిరితిబహువచనం శతప్రసహస్రపత్ర బీజకృతనై
చిత్రార్థకృతమాలాబహుత్వం తులసీకాష్టఖణ్డకృతమాలా పవిత్ర
మాలా, బహుత్వచ్ఛాభిప్రేతి. ఉక్తఞ్చ - “యేకణ్డలగ్న తులసీనళినా
క్షమాలాః” ఇత్యాది; బ్రాహ్మేచ - “శ్రీకృష్ణతులసీకాష్ట మణి
మాలాంతదైవచ । శ్రీమత్పవిత్రందేవేన ధారితంనైగశేతథా । సహ
పద్మాక్షమాలాఞ్చ” ఇతి.

ఊర్ధ్వపుణ్డ్రవిషయేచ వృద్ధమనుః - “ఊర్ధ్వపుణ్డ్రం మృదా
ధార్యం యతీనాన్తువిశేషతః । భస్మచందనగన్ధాదీన్ వర్జయేద్ధ్యావ

దాయుషమ్” ఇతి, పరాశరశ్చ - “ఆదాయవైష్ణవక్షేత్రా స్మృతి కాంవిమలాంసితామ్ । మూలమస్త్రాణాభిమస్త్ర్య ఊర్ధ్వపుణ్ణాణిభా రయేత్ । లలాటాదిషుచాక్లేషు కేశవాదీన్యథాక్రమమ్ । త్ర్యంబులం ద్వ్యంబులంవాపి సాస్తరాశంప్రకల్పయేత్ । పార్శ్వమంబుళిమాత్రస్తు ఊర్ధ్వపుణ్ణాస్యలక్షణమ్ । నారేపాదాకృతిరమ్యం సుపార్శ్వంసు మనోరమమ్ । నాసికామూలమారభ్య లలాటాంతంసువిన్యసేత్ । ఊర్ధ్వపుణ్ణాప్రమాణాని స్థానానిద్విజనతమాః । వ్యూహభేదానినా హాని వత్స్యామిచపుథకప్రథక్ । చతుస్త్రిద్వ్యంబులంవాపి విస్తారంప లికల్పయేత్ । లలాటేకేశవాయేతి చతురంబులమాయతిమ్ । చతు శ్చక్రధరందేవం శుద్ధజామూనదప్రభమ్ । కుక్షేనారాయణాయేతి ధారయేత్తుదశాంబుళమ్” ఇత్యాది.

తథాశ్రీపాశ్చరాత్రే పరాశరసంహితాయాంసవవాహ “నా సాచాద్వ్యంబుళంపాదం మధ్యంసార్ధాంబుళంభవేత్ । పార్శ్వమంబుళిమా త్రస్తు సున్నప్తంధారయేద్ద్విజః” ఇతి, పద్మపురాణే - “ఆరభ్యనాసి కామూలం లలాటాంతంసువిన్యసేత్ । సమారభ్యభ్రుపౌర్మధ్య మ స్తరాశంప్రకల్పయేత్” ఇతి, “అస్తరాశంద్వ్యంబుళంస్యా త్పార్శ్వా వంబుళమాత్రకా” ఇతిచ, “హ్రస్వంద్వింతతం తను । వక్రంవిరూపం బద్ధాగ్రం చిన్నమూలంపదచ్యుతమ్ । అశుభ్రమ్” ఇత్యారభ్య-“పు ణ్ణామాహురనర్థకమ్” ఇతిచ. పదచ్యుతమ్ - చ్యుతపదమిత్యర్థః; బి న్దచ్యుతమిత్యాదివత్; నతుపదరూపేణచ్యుతమితి; రూపేణేత్యధ్యా హారప్రసక్తోత్, చిన్నమూలమశుభ్రమితిచ పూర్వోత్తరవైరూప్య ప్రసక్తోచ్చ, భరిద్వాజశ్చ - “ఉదరేహృదికణ్ఠేచ దశాష్టచతురంబు లాన్” ఇత్యాది; విస్తరేణాహ “త్రయోదశద్వాదశవాప్యూర్ధ్వ పు ణ్ణాణిభారయేత్” ఇతిసవవాహ. అత్రచసంఖ్యావిశేషానుక్తి రుభ

యసమ్భవాభిప్రాయేణ. “యద్ధ్వాదశోర్ధ్వపుష్కాగ్రాం ధారణంతచ్చ పార్థివమ్” ఇత్యన్యసరోత్తావప్యేతత్పరామర్శదర్శనాత్. అత్రాపిద్వాదశసత్త్వేనవావినక్షితా.

అత్రశ్రీచూర్ణధారణ మప్యభిప్రేతమ్; యథాహపరాశరః - “ఉర్ధ్వపుష్కాగ్రస్యాస్తరాశే హరిదాంధారయేచ్చియమ్” ఇతి. భరద్వాజశ్చ - “తతోదివ్యశ్చహరిద్రం సహేమతుశనీదళమ్ । మస్త్రేణధారయేచ్ఛుగ్ధమ్” ఇతి, అమోఽజబీజమాలాశ బ్రేచాఽజహల్లక్షణాబోధ్యా.

(౧)

మూ;— కాశ్మీర కేసరస్తోమ కడారస్నిగ్ధరోచిషా ।

కౌ శేయేనసమిధానం స్కన్ధమూలావలమ్బినా॥ (౮)

పదపురై.

కాశ్మీర కేసరస్తోమకడారస్నిగ్ధరోచిషా - కుంజమప్పుక్క - శిన్ సముదాయమోహి రక్తవర్ణనూయుమ్. పశపశత్తతుమానకానియైయైయతాయ్, స్కన్ధమూలావలమ్బినా - తిరువ్తోళ కళితధరిక్కప్పట్టిరుక్మిణి. కౌ శేయేన - పట్టువస్త్రోత్తినాల్. సమిధానమ్ - (తిరుమేనిక్కు పురభాగమాయరుప్పతినాల్) మికవుమ్ప్రకాశమానరాయమ్.

(౮)

వ్యా;—ఏవమూర్ధ్వపుష్కాగ్రనుబద్ధాత్ స్కన్ధమూలంతత్సముత్తరీయంచానుసన్ధత్తే (కాశ్మీరేతి) (కాశ్మీర కేసరాణామ్) కుంజమకుసుమశిజ్జాల్కనామ్, స్తోమస్యేవ - సహౌతస్యేవ. (కడారమ్) రక్తమ్, (స్నిగ్ధరోచిః) కాన్తిర్యస్యతత్తథోక్తమ్. తేన. స్నిగ్ధశబ్దేన - చాకచక్యంవినక్షితమ్. స్కన్ధమూలం - కణ్ఠమూలమవలమ్బితఇతి (స్కన్ధ

మూలావలమ్మి). తేన. సుప్యజాతావితఃనిః. (కాశేయేన) కృమికో
కోత్థవ స్త్రవిశేషేణ. (సమిన్ధానమ్) పరభాగేనదీప్యమానమ్.

అత్రస్కన్ధమూలావలమ్మినేతి - ఉత్తరీయ స్వేనధారణ మభి
సంహితమ్. పారాశరోహి - చతుర్థామాశ్రమనాం పృథక్పృథక్
క్షరిధానంవత్సృక్, ఆచారాతురాశ్రమ్యసాధారణం కాశేయధా
రణంపృథగాహ “ఉపవీతంశిఖాబన్ధ మూర్ధ్వపుణ్ణ్రితశ్చైవచ । పద్మా
క్షమాలాంకాశేయం సతితంధారియేద్ద్విజః” ఇతి; నోత్తరీయమితి
నిషేధస్తు - అవైష్ణవయతివిషయః ఆయాస్తమిత్యాగమససమయా
వృత్తితదశానుసన్ధానేచ స్కన్ధమూలావలమ్మినేత్యుక్తిరుపపద్యతే. య
తశ్చాన్తిలేన ప్రణామకాలఏవ కణ్ఠగతవ స్త్రిత్వంప్రతిషిద్ధమ్. య
థా - “ప్రదక్షిణేప్రణామేచ పూజాయాంహవనేతథా । నకణ్ఠగతవ
స్త్రీస్యా ద్దర్శనేగురుదేవయోః ।” ఇతి. కాశేయస్యకషాయవర్ణ
త్వ మన్యత్రాప్యక్తమ్. “కషాయమేవకారానం వాసఃకన్ధాశ్చ
ధారియేత్ । వల్కులంవాజినంవాపి కాశంశాణమయన్తువా” ఇతి.

మూః—మ స్త్రీరత్నానుసన్ధాన స స్తతస్ఫురితాధరమ్ ।

తదర్థతత్వనిధ్యాన సన్నద్ధపుళకోద్గమమ్ ॥ (౯)

పదవురై.

మ స్త్రీరత్నాను సన్ధాన స స్తతస్ఫురితాధరమ్ - మ స్త్రీశే
షమానద్వయ తై సదా అనుసన్ధానమ్ శేయవతినాల్ కొళ్ళుమచలి
యానిట్కిట తిరుప్పవళ తై యుడైయరాయమ్, తదర్థతత్వ నిధ్యాన
సన్నద్ధపుళకోద్గమమ్-అన్దద్వయార్థమాన పురషకారోపాయానుష్ఠా
నాద్యర్థ తైల్ యాతొరుతత్వముఁజ్జ - పురుషకారోద్భావిత గుణవి

శిష్టసర్వేశ్వరనుడైయ తిరుమేనిముతలానవై; అత్తై దర్శనసమానా
కారమాక ధ్యానమ్ శెయ్తు అన్ద ధ్యాన త్రినాఁబ్జాన రోమాఞ్జో
దయ త్తైయుడైయరాయుమ్. (౯)

వ్యా;—అధస్కన్ధమూలనన్నికర్తాదధరసాభాగ్య మనుభ
వతి (మన్త్రైతేతి) మన్త్రైతత్వ పదం ద్వయేయోగరూఢమ్; తత్ర
సర్వమన్త్రైశ్చేష్టత్వం యోగార్థః; శ్రీమన్నారాయణేశ్వర్యాద్యానుపూ
ర్వీవిశేషరూఢ్యర్థః; యోగరూఢిశ్చ “సర్వేషామేవమన్త్రాణాం
మన్త్రైతత్వం ద్వయాహ్వాయమ్ । మన్త్రైతత్వం ద్వయం న్యాసః ప్రప
త్తిశ్చరణాగతిః । నామానిమన్త్రైతత్వస్య పర్యాయేణ నిబోధమే ।”
ఇత్యాదితోపమతా; అస్య సర్వమన్త్రైశ్చేష్టత్వం పరాశరాయనారీదే
నోక్తమ్. “మన్త్రాణాం పరిమోమన్త్రాగుహ్యనాంగుహ్యముత్తమమ్ ।
రహస్యానాం రహస్యఞ్చ సద్యస్సంసారతారణమ్ । సర్వసంశయ
భేత్తాచ స్వకల్మషనాశనః । శరణాగతిమన్త్రోయం సర్వసముచ్చ
భావహః” ఇతి; పరాశరేణాప్యుక్తమ్ “న్యాసాఖ్యం పరమం మన్త్రం
సంసారచ్ఛేదనం శుభమ్ । సర్వదం సర్వపాపఘ్నం మహాత్ప్రియతరం
విభోః” ఇతి; లక్ష్మణోక్తమ్ “వేదామృతమహామౌఢ్భేర్హరిణాద్వ
యముద్భవతమ్” ఇతి; ఏతాదృశోత్కర్షవివక్షయైవాత్ర మన్త్రైతత్వ
పదముపాత్తమ్. తస్య (అనుసన్ధానేన) ఉపాంశూచ్ఛారణేన (సన్తతమ్)
సర్వదా (స్ఫురితః) కిఞ్చిచ్చలితః! (అధరః) యస్య సతతోక్తమ్ । అత్ర
సన్తతస్ఫురితతోవృత్తి రనుసన్ధానస్య సదాతనత్వం వ్యంజయతి.

తథాచోక్తమ్;— “అనేన మన్త్రైతేన మత్ప్రియేణ భజే
త్పదా” ఇతి; పరాశరేణాచోక్తమ్ “యాఽచ్చరీరపాతన్తు ద్వయమా
వర్తయేన్మనుమ్” ఇతి, స్ఫురితపదేన చ ఉచ్ఛారణస్యాత్యన్తోపాంశు

త్వాలబ్ధమ్; తేనచ “మన్త్రాయ త్సేనగోపయేత్” ఇతిశాస్త్రాన్ఘోసు
ప్రితోభవతీతిధ్వనితమ్ ;

అనన్యోపాయానాం మన్తరత్నాదేః స్వరూపతోనుపా
దేయత్వాదాహ (తదర్థేత్యాది) అథానుసంధానరూప దృష్టవిధ
యాతదుపకారోఽనన్యోపాయానాంసదూష్యతీతిభావః ; (తస్య)
మన్తరత్నస్య (అథే) పురుషకారోపాయాద్యాత్మక తత్త్వ తత్త్వ
ప్రత్యనుష్ఠానాత్మకహితరూపేభిధేయే, (యత్తత్త్వం) పురుషకారతదుద్భా
విగుణయోగ తద్విశిష్ట సిద్ధోపాయతదీయవిగ్రహ తదుపలక్షకచర
ణాదిరూపసిద్ధవస్తు, తస్య (నిధ్యానేనసన్నద్ధః) సజ్జః (పుశ్శకౌద్గమః)
రోమాఞ్ఘోషదయః యస్యసతథోక్తః, తమ్; “సన్నద్ధాసజ్జవర్జితౌ”
ఇతికోశః; సీత్యుపసగ్గేణ-ధ్యానేప్రాప్తి దశాభావిసవిశేషనిష్పాదన
సమృద్ధవైశద్యవిశేషోపధాయక భావనాప్రకర్ష పర్యవ్రత్యం వివక్షీ
తమ్; తేనసన్నద్ధ పుశ్శకౌద్గమ త్వోక్తిరుపపద్యతే.

అత్రచమన్త్ర రత్నస్య ప్రపత్త్యనుష్ఠానప్రతి కరణ మన్త్ర
త్వాదనుష్ఠానస్యచ సకృత్వాత్, సన్తతానుసంధానని ధ్యానోక్త్యను
పపత్తిరితి శజ్జాపనోదనాయ తత్త్వపదము పాత్రమ్; అనేనచాను
ష్ఠానాపేక్షయా తయోరను పపన్న త్వేపి కాలక్షేపభోగార్థతయా
తదుపపత్తి రిత్యుక్తంభవతి.

యద్వా, (తదర్థస్య) మన్తరత్నార్థస్య (యత్తత్త్వం) పర్య
వసితం యాథాత్మ్యో తస్య (నిధ్యానేన) ఇత్యాదివిధిః; పర్యవసితం
యాథాత్మ్యజ్ఞు “విష్ణుశ్శేషీతదీయ శ్శుభగుణనిలయో విగ్రహశ్శ్రీ
శరారిశ్శ్రీమూనామానుజార్యః పదకమలయుగం భాతిరమ్యంతదీ
యమ్” ఇతిభగవత్కృష్ణపాదానుగ్రహితరీత్యా రామానుజస్య

చరణశ్చైర్భాగ్యత్వమ్; తస్యైవసయ తీంద్రప్రవణాప్రత్యను సన్ధేయత్వాదితి
భోధ్యమ్; “సన్నద్ధపుశకోద్గమం భవంతంపశ్యన్” ఇత్యత్రచ “ఆహ్లా
దశీతనేత్రామ్భుః పుశకీకృత గాత్రవాన్ । సదాపరగుణా విష్టోద్రష్ట
వ్యస్సర్వదేహిభిః” ఇతిశాస్త్రాన్ధోనుప్రితోభవతి; ఉక్తశ్చభరద్వా
జపరిశిష్టే “భక్తిజ్ఞాన సమాచారవై రాగ్యాద్యను మోదనమ్”ఇతి.(౯)

మూ;—స్మయమానముఖామౌఖజం దయమాన దృగళ్ళులమ్ !
మయిప్రసాదప్రవణం మధురోదారభాషణమ్ ॥ (౧౦)

పదవురై.

స్మయమానముఖామౌఖజమ్ - సదా మన్దహాసతోడుకూడి
య తిరుముఖమణ్డలతై యుడై యరాయుమ్, దయమానదృగళ్ళులమ్ -
దయానూచకమాన అపాజ్గవీక్షణతై యుడై యరాయుమ్, మయి -
ఇత్తనైనాళ్ ఆశ్రయణవిముఖనాన ఎన్నిడత్తిల్, ప్రసాదప్రవణమ్ -
విశేషాకారేణ అనుగ్రహతైప్పణ్ణానిన్మమ్, మధురోదారభాషణమ్ -
అవ్వనుగ్రహకార్యమాక పుణ్ణానతాయ్ కేట్టుమ్మోతేఇనితాయ్
అర్థత్తినాల్ గమ్భీరమాన వార్తైకళై యుడై యరాయుమ్, (౧౦)

వ్యా;—అథఅథరసన్నిహితం స్థితంతత్కాన్తి వ్యతికిరితమ
పాజ్గంతదుభయ సంవాదివచనామృతం తిదున్నేయం స్వస్మిన్ననుగ్ర
హాఞ్చనుసంధతే (స్మయమానేతి) స్మయమానం - సదామన్దహాస
యుక్తం, ముఖామౌఖజం యస్యసతథోక్తః, తమ్, “ష్మిశ్-ఈషద్ధ
సనే” ఇతిధాతుపాఠః; మన్దహాసాన్వయాత్ ముఖామౌఖజమితిపరిణా
మాలంకారః; ఉపమాయాన్తు అమౌఖజముఖమితిస్యాత్; పూర్వో

క్షభావనాప్రకర్షాత్ ప్రాప్యస్యలభ్యత్వబుద్ధ్యా స్వకార్యాత్థ్యాను సన్ధానేన సన్తోషాత్సదా మన్తహాసయైక్యత్వం వక్ష్యమాణమధురోదారభాషణస్య స్మితపూర్వకత్వోవాప్రోచ్యతే; జనానామిదృశపురుషార్థహాస్యను సన్ధానేన పరదుఃఖదుఃఖత్వలక్షణదయాపి సర్వదేశ్యాహ (దయమానేతి) దయమానే - దయావ్యజ్ఞక జ్యేష్ఠ సదాదయాయుక్తే, దృశోరఞ్చలే - అన్తాయస్యస తథోక్తః, తమ్; దృగఞ్చలమపాజ్ఞం భాషణహేతు దయావాప్రోచ్యతే.

సన్తోషోదయాచాఽవశ్యకధర్మః; తదాహబృహస్పతిః, “క్షమాతీర్థం తపస్తీర్థం తీర్థమిన్ద్రియనిగ్రహః । సర్వభూతదయాతీర్థం జ్ఞాసంతీర్థమను తమమ్ । ఏతానిఽఞ్చతీర్థాని సత్యంవృత్తు సర్వదా” ఇతి; అన్యత్రచ - “సన్తోషోగురు శూశూషా హ్యప్రసాదఃక్షమాదయా” ఇత్యుక్తమ్, భరద్వాజ పరిశిష్టేచ - “సత్యశౌచదయా ధైర్యక్షమాసన్తోషయైక్యతా” ఇత్యుక్తమ్; తథాపరాశరః “సాధారణస్తు సర్వేషాం శజ్ఞచక్రాదిధారణమ్ । అహింసాసత్యమక్రౌర్యం శౌచమిన్ద్రియనిగ్రహః । దానందమఃక్షమా విద్యాసర్వేషాంమునిభిస్సమైతమ్” ఇతి,

స్వస్మిన్నసాధారణం ప్రసాదమాహ (మయీతి) మయి - ఏతానంతం కాలంవిముఖేమయి. (ప్రసాదే) అనుగ్రహే. (ప్రవణమ్) ఆసక్తమ్; ప్రసాదః - కాలుష్యనివృత్తిర్వా. మద్వేముఖ్యను సుసన్ధాయ శోకావిలహృదయస్యాత్వ మదాభిముఖ్యదర్శనేన తన్నివృత్తిర్జాతేతిభావః; ప్రసాదకార్యమాహ (మధురేతి) మధురమ్ - “సంశ్రవేమధురమ్” ఇతివత్ ప్రవణశాయామేవప్రియమ్, (ఉదారమ్) అర్థతోగమ్యూరమ్, (భాషణమ్) వాక్యం యస్యసతథోక్తః; తమ్, అర్థతోగమ్యూరత్వఞ్చ - పూర్వోక్తమన్త రత్నార్థవిశ్రాంతి,

అతస్సంతతస్ఫురితా ధరత్వోక్త్యానవిరోధః. వాఙ్మాధుర్యఞ్చ వశ్యక
ధర్మః. తదాహమేథాతిథిః, “సూన్యతామిరయేద్వాచమ్” ఇతి.
శాణ్డిలోపి - “అర్థయుక్తఞ్చసత్యఞ్చ శ్రావ్యంప్రియకరంమధు ।
శుద్ధంమితఞ్చయుక్తఞ్చ కాలయోగ్యంవదేద్వచః” ఇతి, “ఆగచ్ఛగచ్ఛ
తిష్ఠేతి స్వాగతంసుహృదఃప్రతి । సమ్మానమపిసబ్రూయాన్మునిరో
క్షుపరాయణః” ఇత్యాదికన్త్యవైష్ణవవిషయమితిభావః. (౧౦)

మూ;—ఆత్మలాభాత్పరంకింఞ్చ దన్యన్నాస్తీనిశ్చయాత్ ।

అగ్గీకర్తమివప్రాప్త మకింఞ్చనమిమంజనమ్ ॥ (౧౧)

పదపురై.

ఆత్మలాభాత్ - ఈశ్వరనుక్కుకౌస్తుభస్థానీయమాన ఆత్మ
ప్రాప్తియైక్కాట్టిలుమ్, అన్యత్ - వేతాన, కింఞ్చిత్ - ఒరువస్తువుమ్,
పరంనాస్తి - ఉత్కృష్టమాన పురుషార్థమన్త, ఇతి - ఎన్నిట. నిశ్చ
యాత్ - వ్యవసాయ త్రినాల్, అకింఞ్చనమ్ - అగ్గీకరిక్తైక్కుహేతు
వాన ఆత్మగుణలేశముమిల్లాతవనాయ్, ఇమమ్ - పరిత్యజ్తైక్కు
త్తక్కుదోషభూయిష్ఠనాన వెనై, అగ్గీకర్తమ్ - స్వీకరిక్తైక్కుకాక,
ప్రాప్తమివ - అభిముఖమాక ఎఱ్ఱున్దరుళుకతాప్పొలిరుక్కిట, (భవ
స్తమెస్థతోడన్వయమ్.) (౧౧)

వా;—ఏవమేభిర్దయమానదృగ్ఞులత్వాదిభిర్నన్యే మద్వి
షయీకారోద్దేశేనైవ మదాగమనావసరం ప్రతిసన్ధాయరిజ్జమన్దిరం
మయిప్రవిశత్యాయాతో నతుయదృచ్ఛయాసమాగత ఇత్యాహ (ఆ
త్మేతి) అత్తనః - కౌస్తుభస్థానీయస్యలాభాత్ - ప్రాప్తేః, (అన్యత్

కిచ్చిత్) కిమపి, (పరమ్) ఉత్కృష్టమ్, (నాస్తీతినిశ్చయాత్) వ్యవసాయాద్భేదోః.

(అకిచ్చసమ్) అక్షీకారహేతులన విరహిణమ్ (ఇమమ్) పరిత్యాగహేతు దోషభూయిష్టజనం మామిత్యర్థః. ఉక్తాకిచ్చన్యవిశేషదృఢీకరణాయ జనమితిసామాన్యవ్యవదేశః. (అక్షీకర్తుమ్) స్వీకర్తుమ్ (ప్రాప్తమివ) ఆయాతమివస్థితం భవంతమిత్యర్థః. “ప్రణప్తస్యయథాలాభః” ఇత్యుక్తరీత్యాన్వలాభః స్వామినోఽభిమతఇతి, తత్సాహాయ్యకమపి శేషిముఖోల్లాసహేతురితి, ఆత్మలాభస్యప్రకృప్త పురుషార్థత్వమితిభావః; యథోక్తంశతకేః-“ఆత్మనశ్శోధయిత్వా పద్మాభర్తుః ప్రతిదినమిహప్రేషయత్ ప్రాభృతాని” ఇతి; ఇవశబ్దః - సమ్భావనాయామ్.

(౧౧)

మూ;—భవంతమేవనీరస్థిం పశ్యన్వశ్యేనచేతసా ।

మునేవరవరస్వామిన్ము హుస్తామేవకీర్తయన్॥ ౧౨

పదవురై.

స్వామి - తన్వస్తునైతానే అభిమానిక్కుమ్బడియాన స్వామిత్య సమ్మన్ధముడైయవరే! వరవర! మునే - ఎనై ౨విషయాకరితైక్కుత్తక్క ఉపాయచిన్తైశెయ్యమ్ మణవాళమామునియే ! భవంతమేవ - సాన్దర్య సాలభ్యాదిగుణపూర్ణరాన దేవరీరైయే, నీరస్థిమ్ - ఇడైవిడమర, పశ్యన్ - కణ్ణారక్కణ్ణుకొణ్ణమ్, వశ్యేన - దేవరీరకటాక్ష విశేషత్తినార ఎనక్కుస్వాధీనమాన, చేతసా - మనస్సుడన్, త్వామేవ - కీర్తనీయరాన దేవరీరైయే, ముహూః - అడిక్కడి, కీర్తయన్ - స్తుతిశెయ్తుకొణ్ణమ్

(౧౨)

వ్యా:- “విగ్రహలోకనపరః కీర్తనశ్రవణంస్త్రుతిః” ఇత్యాదికంహృదినిధాయాహ (భవంతమితి) (స్వామిన్) స్వకీయం వస్తుస్వయమేవాభిమన్యమాన! “స్వామ్యం స్వీయాభిమానితా” ఇత్యుక్తమ్, ఏతేన స్వయమేవస్వసమ్మన్ధం మయ్యనుసన్ధాయవిముఖం మామజ్ఞీకృతవానితివ్యజ్యతే; (మునే) మద్విషయీకారమననశీల! (వరవర)

(భవంతమ్) పూర్వోక్తసాందర్య సాలభ్యాదిగుణపూర్ణమ్, ఏవకారేణ ద్రష్టవ్యాన్తరవృదానః (నీరన్ధ్రమ్) నిరన్తరమ్, పశ్యన్, (వశ్యేన) త్వత్కటాక్ష విశేషవశాత్ మద్వశంవదేన, (చేతసా) మనసా, (త్వామేవ) కీర్తనీయంత్యామేవ. (కీర్తయన్) అనయోశ్చ అధ్యాహృతేనాహమిత్యనేన ఉత్తరశ్లోకే అన్వయః,

“లక్షణహేతోఽః క్రియాయాః” ఇతిహేత్వర్థకశ్చత్రాదేశః; అనేన దర్శనకీర్తనయోర్భవదుఃఖానాస్పదత్వేహేతుత్వముక్తం, భవతి; తచ్చ - ఆచార్యనిష్ఠావిశేషస్య సిద్ధోపాయాధికారి పక్షీనమ్పాదనవిధయా సిద్ధోపాయాధీన విరోధివృత్తిప్రయోజకత్వరూపమ్; ఇన్ద్రియాణాం ప్రాప్తవిషయదర్శన కీర్తనాదిసుఖవ్యాపృతత్వేన భవదుఃఖానా మనవకాశపరాహతత్వాఽఽపాదకత్వరూపంవా.
(౧౨)

మూ:- త్వదన్యవిషయస్పర్శ విముఖైరఖలేన్ద్రియైః ।

భవేయంభవదుఃఖానా మనహ్యనామనాస్పదమ్॥ ౧౩

పదవృత్తే.

త్వదన్యవిషయస్పర్శవిముఖైః - దేవరీరైయైః మన్తైః విషయాన్తరజ్ఞానీ సమ్మన్ధతిర్ ద్వేషవత్తుక్కుళాన, అఖలేన్ద్రియైః-

వాగాదికర్మేంద్రియజ్ఞశ్చైన్న చక్షురాది జ్ఞానేంద్రియజ్ఞశ్చైన్న, ఇవైకళా
తే (అహమ్-నాన్) అసహ్యనామ్ - దుస్సహజ్ఞశాన, భవదుఃఖానా
మ్ - శరీరసమృద్ధనిబద్ధనమాన దుఃఖజ్ఞశ్చక్ష్మామ్, అనాస్పదమ్ -
అశ్రయమాకాతవనాయ్, భవేయమ్ - ఆకుమ్బుడి కృపైశ్చైతరుశ
వేణుమ్.

(౧౩)

వ్యాః-అనుక్తానామింద్రియాణామపి స్వాచార్యప్రావణ్యాశం
సాపూర్వకం స్వస్యభవదుఃఖాఽసమృద్ధంప్రార్థయ తే. (త్వదన్యేతి.)

త్వదన్యేహంవిషయాణాం స్పర్శే - సమృద్ధే, విముఖైః -
ద్వేషవద్భిః, త్వదస్యత్వమేవవిషయాణాం ద్వేష్యత్వేనిబద్ధనమ్; న
త్వల్పాస్థితత్వాదికమితిభావః. (అఖలేస్థియై) ఉక్తానుక్తైః కరణైః,
(అహమ్) అహమితిచాధ్యాహారః, భవేయమిత్యుక్తేః; (అసహ్యనా
మ్) “సర్వంసహే” ఇత్యధ్యవసితేనాపి దుస్సహనామ్. (భవదుఃఖా
నామ్) శరీరసమృద్ధనిబద్ధనానా ముపక్లేశానామ్. (అనాస్పదమ్) అన
ధికరణమ్. (భవేయమ్) భవితుమాశంసే ఇత్యర్థః.

అత్రచ పశ్యన్నితి - చక్షుషః, వశ్యేనచేతిసేతి - మనసః,
కీర్తయన్నితి - వాగింద్రియస్య, మధురోదారభావణమితి శ్రోత్రస్య,
స్వచరణామౌభజ స్పర్శసమృద్ధం సారభైస్త్వీకరితి వక్ష్యమాణత్వాత్
ఘ్రాణరసనయోః, దీర్ఘంప్రణమతేతి - పాణిపాదస్య, పదద్వయం
దత్వేతి - త్వగింద్రియస్యచ వినియోగవిశేషోనుసంధేయః; విషయా
నరవైముఖ్యైః, కుర్వద్రూపాణాంకరణానాం ప్రాప్తవిషయవిని
యోగోహ్యగ్రసిద్ధః.

తదిదమాహ శాణ్డిల్యః - ‘ప్రతిషిద్ధేష్వనక్తంయత్సక్తం శద్దే
షుసాధుషు । భగద్విషయేష్యేవశుద్ధం తచ్చోక్త్రముచ్యతే । అన్ప

శ్చమస్మశస్తీయా స్మశస్తీస్సర్వమేవచ । తత్రాప్యలోలుపాసా
తు త్వక్చుద్ధేతినిగద్యతే । పాషణ్ణపతితాద్యేషు నవతస్తీకదాచన ।
అరూఢాసముతస్తీ దృక్కుద్ధాభాగవతాదిషు । భోజ్యానేవరసాన్ర
సేన్య న్నాత్యైచపలారసేకాలేమితద్భుసాజహ్వా పరిశుద్ధేతికీర్త్యతే ।

మేధ్యగద్ధేషుయోజితా । యుక్తేష్వలోలుపాయాసానా
సాశుద్ధేతికీర్త్యతే । పుణ్యస్తవాదిపతనేనిరతాప్రియవాదినీ ! సత్యైః
పరహితైస్సాన్తర్కైరైర్లక్షణసంయుతైః । యుక్తాక్షరైస్సుపూతా
వాక్ ॥ అభ్యజ్ఞానాదివ్యాపారేవృత్తః పిత్రోద్గురోస్తథా “ఇత్యుపశ్ర
మ్య, శుద్ధః పాణితలోమతః” ఇత్యాదినా.

తథా భరద్వాజపరిశిష్టేషి - “యేన నితత్రనియతాస్తేనన్త
ఇతికీర్తితాః । సర్వాత్తనాతుయావృత్తిస్తేషు భక్తిమయీపరా । సా
భక్తేఃపరమాకాషా వృత్తైశ్చపరమాత్మని । ఆచార్యవద్దేవతావన్తాత్మ
వత్పితృవత్స్వయమ్ । సుహృద్వత్స్వామివత్సన్తోద్రప్తవ్యారాజవత్త
థా । † శ్రుత్యైవసహసోత్థానం ప్రత్యుత్థానంసుదూరతః । దర్శనాను
భవప్రీతిః ప్రణిపాతోనివేదనమ్ । నీచైస్సంక్షేపణం హ సదానంమా
ర్గప్రదర్శనమ్ । పశ్చాత్పార్శ్వపురోయానం జయాలోకాదిభాషణమ్ ।
పాదావనేజన ఇచ్ఛార్హ్యోపహారస్వాగతాదిచ । ప్రసాదనంక్షౌమణిచ్ఛ
ప్రీతినజ్కథనానిచ । ఉపాసనంప్రశ్రయణ మాత్మాత్మీయనివేదనమ్,
ఆజ్ఞాభ్యర్థనమాలోక నిర్దేశవచనాదరః । సాధనంసంపూదామిష్టాదరో
ఽనిష్టనివర్తనమ్ । విరహానిష్టపీడావమాననాద్యసహిష్ణుతా । దాస్య
భిమానోనువ్రజ్యా శ్రవణంకీర్తనంస్మృతిః । భక్తిజ్ఞానసమాచార వై
రాగ్యాద్యనుమోదనమ్ । సజ్గమేచ్ఛావగమనమన్వత్థానాసనాదికమ్
సమానసుఖదుఃఖత్వం మిథశ్చార్థవిచిన్తనమ్ । క్రియాకాలేనువరణం

సదస్యగ్రేచపూజనమ్ | పరివత్సుచసాన్నిధ్యం సంవిదాఞ్చప్రవర్తనమ్
సదాభ్యనుజ్ఞాపూర్వఞ్చ సర్వార్థేషుప్రవృత్తయః | ప్రచ్ఛాదనఞ్చదో
షాణాం గుణానాంఖ్యాపనంతథా | క్వచిచ్చైవాపిధర్మేణ కృచ్ఛ్య
ణాప్యర్థసాధనమ్ | ఏతాశ్చాన్యాశ్చవివిధా వృత్తయోరసనిర్భరాః |
విష్ణుభక్తేషువృత్త్యాఖ్యత రోద్ధిఃఫలసమ్పదః” ఇతి సర్వకరణానామా
చార్య విషయవినియోగ విశేషాస్సమ్యగుక్తాః; సతామాచార్యము
ఖ్యానా మిత్యుపరితనగ్రన్ధస్వరసాత్, “తేనస్త ఇతికీర్తితాః” ఇత్యత్ర
సచ్ఛబ్దేనాచార్య సక్లహసస్పష్టః.

అత్రచ, “ఉర్ధ్వపుష్కైరుపశ్లిష్టమ్” “పత్యుఃపదామ్బుజం ద్ర
ష్టమాయాస్తమ్” ఇతిప్రతఃకాలానుయాయుభిగమనం నూచితమ్,
తదుక్తంశాష్టీలేన:-“సహాభిగమనేనైవ ప్రతఃకాలానుయాయినా |
వత్క్యమియోగాదూర్ధ్వం యత్కత్తవ్యంస్సానపూర్వకమ్” ఇతి,

“అత్తలాభాత్పరమ్” ఇతిచోపాదానం నూచితమ్; యథాధి
కారముపాదానస్యానుష్ఠేయత్వాత్, భగవద్యాగయోగ్య ద్రవ్యస
మ్పాదనంహ్యుపాదానమ్, తద్ధియథాశ్రమధర్మన్వీకార్యమ్, మస్త్ర
రత్నానుసంధానేతి-స్వాధ్యాయః, తదర్థతత్వనిధ్యానేతి యోగశ్చనూ
చితావీతి ప్రాయేణగ్రన్థార్థోపసంజ్ఞాహీతః, యథోక్తంభరద్వాజేన;
“కృత్వాభిగమనం పూర్వముపాదాయచసమ్పదః | ఇష్ట్యాధీత్యచ
యుజ్ఞానోభోగైః కాలంసయేత్” ఇతి, “బ్రహ్మచారీగృహస్థశ్చ వా
సప్రస్థోధభిక్షుకః | ఏకానిసస్వధర్మస్థా స్సర్వేయాన్తిపరాంగతిమ్”
ఇతిచ.

ఇతి దినచర్యావ్యాఖ్యాయాం సదాచారదీపికా సమాఖ్యాయా
ముపాద్ధాతవిభాగః

మూః—పరేద్యుః పశ్చిమేయామే యామిన్యాస్సముపస్థితే ।

ప్రబుధ్యశరణంగత్వా పరాంగురుపరమ్పరామ్ ॥ ౧౪

పదవురై.

పరేద్యుః - తమక్కుయాదృచ్ఛికసమాగముణ్ణానదినత్తిన్
మల్లైనాళిల్, యామిన్యాః - రాత్రియినుడైయ, పశ్చిమే - కడై
శియాన, యామే - నాలావతుయామమ్, సముపస్థితేనతి - ప్రాప్త
మానవళవిల్. ప్రబుధ్య - తిరుక్కణ్ మలర్ న్దరుళి, పరామ్ - ఉత్త
మమాన, గురుపరమ్పరామ్ - శ్రియఃపతిముతల్ స్వాచార్యపర్యన్త
ముళ్ళ ఆచార్యపరమ్పరైయై, శరణంగత్వా - ఉపాయమాక అధ్య
వస్తిత్తు. (గురుపరమ్పరానునన్దానమ్పణ్ణి యెష్ట పడి.)

వ్యా.-అథసజ్గిహేణోక్తానర్థా విస్తరేణవక్తుముపక్రమతే,
(పరేద్యురిత్యాదినా) ఇహఖలుయోగ్యతావాదకైస్సహ సాజ్ఞసకల
ధర్మత్యాగస్య సిద్ధోపాయస్వీకారాజ్ఞత్యేనవిధానేపి వినియోగ పృ
థక్త్వన్యాయేనవా కర్తాస్తరత్వన్యాయేనవా నిత్యనైమిత్తికాదీనాం
ధర్మాణాం కైజ్జర్యభూతానామనుష్ఠానమ్, ఆనృశంస్యేనవా కథంబి
త్రైమామనుష్ఠాన మితిసిద్ధాంతాత్, పాశ్చికాలికకర్మణాం పరమకారుణి
కేన పరమశేషివిషయపరిచరణైకపరాయణేన భగవతావరసర
మునినా నిత్యానుష్ఠానాత్, “గురోర్వార్తాశ్చకథయేత్” ఇతిశాస్త్ర
తోభక్తితత్త్వ తత్ప్రబంధనిబంధనస్య శిష్యస్యోచితత్వా దేతత్ప్రబంధాన
మ్భూతవశ్యకః. అర్వాచీనానామపి పాశ్చికాలికక్రియానుష్ఠాన ప్రతి
ష్ఠాపకత్వాదప్యయం ప్రబంధావశ్యకః; ప్రయోజనాస్తరమపిసామ్యై
దాయకం పూర్వమేవోక్తమ్.

(పరేద్యుః) (యామిన్యాః) రాత్రేః, (పశ్చిమే) చతుర్థేయా
మే (సముపస్థితేనతి) (ప్రబుధ్య) స్వాపంహిత్యా, (పరాం గురుపర
మ్పరాం శరణంగత్వా) శరణం గురుపరమ్పరాం గత్వాబుధ్యావా,
అత్రపరేద్యురిణిపదం మయిప్రవిశతీత్యుక్త యాదృచ్ఛికసమాగమో
యస్మిన్దినే, తదుత్తరదినఇత్యర్థకమ్,

ఇదబ్జప్రదర్శనార్థమ్, పాశ్చాతాలికకర్మణాం నిత్యానుష్ఠేయ
త్వాత్, తథాభగవతా అనుష్ఠితత్వాచ్చ; తదుక్తంకావ్యే -“నిత్యం
నిశావసానేషుసాయం శుద్ధేనచేతనా ప్రబుధ్యసుచిరం దధ్యాపరాం
గురుపరమ్పరామ్” ఇత్యాదినా నిత్యానుష్ఠితత్వమ్.

యద్యపి “పరేద్యవి” ఇత్యేవ అనుశాసనసిద్ధమ్, తథాపి,
స్మృతిషుతద్వివరణ నిబంధనేషుచ బహుళం ప్రయోగాత్, పరేద్యురి
త్యేతదపిసాధ్యేవ; “దినద్వయంసమాశ్రిత్య పార్లమాసీయదిస్థితా ।
పరేద్యుస్సంజనంవ్యాప్తా స్థితాసాకర్తవ్యార్హతీ” ఇతినిగమేప్రయో
గాత్; కాలనిర్ణయాదినిబంధనగ్రంథేష్వపి “పరేద్యుర్ద్వాదశ్యభావవిష
యమ్” “పరేద్యుర్ద్వాపారణమ్” ఇత్యాది ప్రయోగాచ్చహిసాధు
త్వంసుస్థమ్; తస్మాత్రప్రయోగశ్చ స్వగ్రంథస్య స్మృతిగ్రంథమూలకత్వ
వ్యజ్ఞనార్థః

రాత్రావస్తయమామే ప్రబోధాదికం పరాశరేణవిస్తరేణో
క్తమ్, “ఉత్థాయపశ్చిమేయామే ఆచమ్యప్రయతాత్మవాన్ । ఉపవి
శ్యశుచాదేశే సమాసేనస్సుఖాసనః” ఇత్యాదినా, “పశ్చిమేయామే”
ఇతి నిర్దేశోపిస్వగ్రంథార్థస్య పరాశరాదిధర్మశాస్త్రీ మూలకత్వస్యాపి
స్ఫురణార్థః; గౌతమశ్చహ; ఉత్థాయపశ్చిమేయామే శాస్తమాన
సోఽపనిదనసతివిరోధే తత్త్వత్వానోచేత్తత్రసంస్థితః ” ఇతి; శాణ్డి

లోపి;- “సుఖనిద్రారతఃకాలే హస్తేత్యుత్థాయనత్వరమ్ । ప్రతౌశ్య
పాదముత్థాయయుజ్జీతాః । యథావిధి ” ఆద్యస్తవర్జం నిద్రాయాయో
గ్యం యామద్వయం నిశి । చతుర్థేయామఉత్థాయయోగీ యోగం
సమాచరేత్ ” ఇతి,

ఉత్తరత్ర రహస్యత్రయానుసన్ధానస్యవత్సమాణత్వాత్తదజ్ఞ
భూతం గురుపరమ్పరానుసన్ధానమత్రోక్తమ్, తదుక్తం పరాశరేణ; -
“స్వాచార్యంహృదయేధ్యాత్వా జప్తాన్గురుపరమ్పరామ్” ఇత్యుప
క్రమ్య “ మన్త్రమధ్యాపయేద్గురుః । న్యాసాఖ్యంపరమమన్త్రమ్ ”
ఇతి; భరద్వాజపరిశిష్టే;- “ఆదాగురూణాం విజ్ఞానమథమన్తార్థచిన్త
నమ్ । తతఏవాత్మనోజ్ఞానం తద్ధర్మాణాఞ్చనర్వశః । పరస్యపుంసశ్శ్రీ
శస్య పరేశస్యపరాత్మనః । స్వరూపరూపవిభగుణ వ్యాపారచిన్తన
మ్” ఇత్యాదివిస్తరేణోక్తమ్

అయమేవచక్రమః-శరణంగత్వేత్వాదికే ప్రణిధాయచేత్యస్తే
సన్ధర్భేనిబద్ధః; గురుపరమ్పరాం శరణంగత్వేత్వేతత్సదాచారాను
ప్రవిష్టశరణాగతిపరమ్; “ తమాచారంప్రవక్ష్యామి యస్సద్భిరనుపా
ల్యతే ” ఇత్యుపక్రమ్య “హిత్యాయోగమయీం నిద్రాముత్థాయా
పరరాత్రతః । ప్రపద్యేతహృషీకేశం శరణంశ్రీపతింహరిమ్ ” ఇత్యు
క్తత్వాత్, సదాచారనిష్పత్త్యర్థాత్ శరణాగతిరత్రస్వాధికారాను
గుణం గురుపరమ్పరావిషయేప్రయుక్తేతిభావః. యద్వా, స్వాధికా
రానుగుణం స్వాభిమతోపాయభూతా గురుపరమ్పరా అత్రానుసం
హితేతిభావః; “ప్రబుధ్యనుచిరందధ్యో పరాంగురుపరమ్పరామ్” ఇత్యు
క్తంకావ్యే;-పరామిత్యనేనతు “ పుత్రాబన్ధూ సఖీగురూ ”
ఇత్యుక్తగురువిశేషవృద్ధానః.

మూ;—ధ్యాత్వా రహస్యత్రితయం తత్త్వయాథాత్మ్యదర్పణమ్ ।

పరవ్యూహాదికాన్ పత్యుః ప్రకారాన్ ప్రణిధాయచ॥ ౧౧

పదవురై.

తత్త్వయాథాత్మ్యదర్పణమ్ - ఆత్మస్వరూప త్తినుడైయ యా
థాత్మ్యమాన అసన్యాగ్న శేష త్వాది రూపాకారత్రయజ్ఞుక్కు
కణ్ణాడిపోల్ ప్రకాశకరమాన, రహస్యత్రితయమ్ - మూలమస్త్రీ
మస్త్రీరత్న చరమశ్లోకజ్ఞాకీట రహస్యజ్ఞానిన్ మూన్తైయుమ్, ధ్యా
త్వా - సార్థమాకమననమ్ పణ్ణి, పరవ్యూహాదికాన్ - పరత్వపూహ
త్వవిభవత్వాన్తర్యామిత్వార్పరూపత్వాదికళాన, పత్యుః-సర్వ
శేషియాన శ్రీమన్నారాయణనుడైయ, ప్రకారాన్ - అవస్థావిశే
షజ్ఞై, ప్రణిధాయచ - ధ్యానమ్ పణ్ణి. (౧౧)

వ్యా;- (తత్త్వమ్) ఆత్మ స్వరూపమ్, తస్య (యాథాత్మ్యమ్) తదీ
యపర్యస్త మసన్యాగ్న శేష త్వాసన్యశరణత్వాసన్యాగ్న భోగ్యత్వ
రూపాకారత్రితయమ్, తస్య, (దర్పణమ్) స్ఫుటావలోకనోపకరణమ్,
దర్పణోహ్యత్నదర్శనఇతిప్రసిద్ధిః, అత స్తత్త్వేనరూపణంకృతమ్, (ర
హస్యానామ్) మూలమస్త్రీమస్త్రీరత్న చరమశ్లోకానామ్, (త్రితయ
మ్) (ధ్యాత్వా) సార్థకమనుచి న్త్య. అత్రచ, మూలమస్త్రీస్వస్వరూ
పయాథాత్మ్య పరత్వమవివాదమ్; ఇతరయోరప్రప త్త్యనుమానవిధి
పరత్వాత్తస్యాశ్చ స్వరూపయాథాత్మ్య జ్ఞానపర్యవసితత్వాత్తత్పర
త్వమితిభావః.

యథోక్తంపరాశరేణ :- “ సమృద్ధమపివిజ్ఞేయం నిరుపాధిత్వ
మిశితః । అకార వాచ్యస్యవిభోర్వై శేషమహంసదా । మమాపిచ

నకర్తాస్మి పరవాసవ్యయస్యవై । నిత్యంనారాయణాయైవ కై జ్ఞుర్యం
కరవాణ్యహమ్ । మన్తార్థంచిన్తయేదేవం ప్రాతరుత్థాయసర్వదా ।
ఇత్థమాత్మస్వరూపం జ్ఞాత్వామస్త్రేణమన్త్రవిత్ । స్వరూపమాత్మ
నోజ్ఞానం తద్వృత్తిశ్చద్వయేనవై । అఖిలస్యేశ్వరానిత్యాసర్వదాజగ
దాశ్రయా । నిత్యాసపాయినీవిష్ణో జగతాముపకారిణీ । సమాసీనః
శ్రియాసార్థం గుణవాన్ పరమేశ్వరః । శరణంతస్యచరణౌ ప్రజామ్యా
కించినస్సదా । ఆసీనాయశ్రియాసార్థం హరయేపరమాత్మనే । తస్యచి
త్తానురూపేణ శేషవృత్తింకరోమివై । ఇత్థంద్వయార్థంసంశ్చిన్త్యస్థ
కర్తాచిచతుష్టయమ్, ఉపాయభావాత్సన్త్యజ్యతమేపశరణంప్రజన్,
కర్మకుర్యాదసక్తస్క సన్తుష్టైఃపరమాత్మనః” ఇతి.

(పరవ్రాహ్మత్యాది) పరః - పరత్వమ్, భావప్రధానోనిర్దేశః
ప్రకారానిత్యనేన సామానాధికరణ్యాత్, తచ్చ శ్రీవైకుంఠగద్యా
నుగృహీతంబోధ్యమ్, వ్రాహ్మః - సజ్జ్ఞానాదిరూపః, అయమపి
భావప్రధానోనిర్దేశః, ఆదిపదేనరామకృష్ణాది విభవావస్థా, హృదయ
పుణ్డరీకేషు సవిగ్రహావస్థానరూపమ్, ఆత్మస్వరూపేష్వ విగ్రహావస్థా
నరూపశ్చాన్తర్యామిత్వమ్, దివ్యార్థసైద్ధమానుషాదిభేదభిదురమ
ర్చారూపత్వమాచార్యత్వశ్చ సజ్జ్ఞాహ్యతే, పరవ్రాహ్మచా - ఆదీయే
షాంతే, తథోక్తాః, తాన్, శేషాద్విభాషేతికప్. ప్రకారః శ్చక ప్ర
కారపట్కోభయవివక్షయైవ సజ్జ్ఞావిశేషోననిర్దిష్టః, తత్రప్రకారప
శ్చకంప్రసిద్ధమ్, ప్రకారపట్క శ్చ - “మమస్వరూపంసర్వస్సాత్పరస్య
జగదీశితః । పడ్విధంపరిపూర్ణం తత్సేనేశపరిపత్యతే । పరత్వంవ్రా
హవిభవమన్తర్యామిత్వమేవచ । అర్చాచార్యావతారౌ ద్వాపడ్వి

ధ్యంమే ప్రకీర్తితమ్" ఇత్యత్రద్రష్టవ్యమ్.

(పత్యుః) సర్వశేషిణః; అనేన “హరాస్వామితిబుద్ధిమాన్” ఇత్యుక్తపారిమిత్తాన్త్య విశేషోవ్యజ్ఞతః, (ప్రకారాన్) అవస్థా విశేషాన్, (ప్రణిధాయ)ధ్యాత్వా, తదుక్తంపరాశరేణ; - “ఏవం వై కుణ్ఠనాథోఽసారాజతేపరిమేపదే । సేవ్యమానస్సదా నిత్యముక్తైర్భోగపరాయణైః । ఏవంసంభృంతయేన్నిత్యం పరేప్యామ్ని మహేశ్వరమ్ । తస్యైసహ్యాహభేదాశ్చ విభవార్చాదిమూర్తయః ” ఇత్యుపక్రమ్య, “దర్శనార్థం దివౌకసామ్ । లోకసంరక్షణార్థాయ వై భవాయసమాగతాన్ । నృసింహరామ కృష్ణాదివిగ్రహానవిదిస్తయేత్ ! దేవతిర్యజ్మనుష్యాదిచేతనోపసంస్థితః । తదంతర్యామ్యవస్థాహి విష్ణోస్సర్వగతస్యవై । సవీవయోగిహృదయపఙ్కజేతునవిగ్రహః । సౌలభ్యాయససర్వేషామర్చాయాంనిత్యసన్నిధిః” ఇతి.

చకారేణ న్యశరీరచింతనం సముచ్చయతే. యథోక్తం పరాశరేణ; - “ఆత్మానంన్యశరీరం పరేశమనుచింతయన్ । శుక్లశోణితసమ్భూతం శరీరంపాశ్చభౌతికమ్” ఇత్యాది, “తంతుమద్భోగయోగ్యంతు కృపారూపప్రకాశనాత్ । నయామిపరమంపానమర్చిరాదిగతిం వినా । గరుడస్కన్ధమారోహ్య యథేష్టమనివారితః ” ఇత్యేతదభిప్రేత్య అర్చిరాదిగతిస్త్వతేరనుక్తిః, చకారేణవా సాపి నక్తోహ్యేతి ధ్యేయమ్. (౧౧)

మూ;—తతఃప్రత్యుపసిన్నాత్వా కృత్వాపారావృష్టికీక్రియాః ॥

యతీన్ద్రచరణద్వంద్వప్రవణేనైవచేతసా ॥ (౧౬)

పదపురై.

తతః - ధ్యానానంతరభావిశౌచదంతస్తథావనాదికార్యజ్ఞోము
డిస్తపిఱకు, ప్రత్యుషసి - అరుణోదయకాలత్తిల్, స్నాత్వా - నీరా
డి, పౌర్వాష్టికీః - ప్రాతఃకాలత్తిల్ శైయ్యవేడ్డియ, క్రియాః - తిరు
ప్పరివట్టమ్ శాత్తుతల్ సన్ధ్యావస్తనాదికళాన కర్మజ్ఞలై, యతీంద్రచరణ
ద్వంద్వప్రవణేన - యతీసార్వభౌమరాన ఎమ్మెరుమానారుడైయ
తిరువడిత్తామరైకళిల్ పరమభక్తిభరితమాన, చేతనా - మనస్సుడన్,
కృత్వా - శేయ్తు.

వ్యాః—(తత ఇత్యాది) ప్రణిహయేతి ల్యపైవానంతర్యే
లభేపి, తతఇత్యుక్తిః .. బుద్ధిస్థందస్తథావనం తత్ప్రాక్తనంశౌచాదీ
కర్మా కృత్వేత్వేతదధికా, తదాహపరాశరః; “ప్రాతరుత్థాయసతతం
శౌచం కృత్వా యథావిధి । ప్రత్యుషసాదాహస్తాచ పశ్చాదాచ
మనంచరేత్ । తతస్నానంప్రకుర్వీత దస్తథావనపూర్వకమ్” ఇతి.
అన్యత్రాప్యక్తమ్ “బ్రాహ్మముహూర్తేచోత్థాయ వసురణ్యోవిభూ
రితి । అనేనపరమాత్మానం ధ్యాయేదహరహర్హృది । తత ఆనశ్యకం
కృత్వా పూర్వమూదాయమృత్తికామ్ । శౌచంచతుర్గుణంకుర్యా
ద్విహితాద్గృహమేధిసః ।” ఇతి. విశ్వామిత్రశ్చ - “ఉషఃకాలే
సముత్థాయ శౌచంకృత్వావిధానతః । దంతకాష్ఠమథాచమ్య పర్వ
వర్జమతన్ద్రితః । కృతస్నానో జపేత్తావద్యావవాదిత్యదర్శనమ్” ఇతి

(ప్రత్యుషసిస్నాత్వేతి) ప్రత్యుషసీతి - అరుణోదయ ఉచ్యతే;
తత్రైవయతీనాం స్నానోక్తే, యథాభవిష్యత్పురాణే; - “చతస్రో
నాడికాః ప్రాతరరుణోదయ ఉచ్యతే । యతీనాంస్నానకాలస్త
గక్తోముసదృశస్సృతః” ఇతి. స్కాన్దగారుడయోశ్చ - “ఉదయా

తాప్రికృతప్రస్తునాడికా అరుణోదయః । తత్రస్నానంప్రశస్తంస్యాత్
సహిపుణ్యతమస్త్వృతః” ఇతి.

(స్నాత్వా) స్నానంకృత్వా ; స్నానప్రకారశ్చకాణ్డీత్యేనో
క్తః. “ధ్యాయన్ దేవంపరంబ్రహ్మ యథాశక్తినిమజ్యచ । చతుర్వి
మజ్యవిధివత్” ఇతి. (పౌర్వాహ్నికీః) పూర్వాహ్నిభవాః - పౌర్వా
హ్నికయః; తాః, కాలాఢ్యక్, అధ్యాత్మాదిత్వాద్వా, అహ్నఃపూర్వో
భాగః - పూర్వాహ్నః, పూర్వాపరేత్యాదినా ఏకదేశిసమాసే
అహస్సర్వైకదేశేత్యాదినా సమాసాస్తే, అహ్నోహ్న ఏతేభ్య
ఇతి అహ్నదేశః, అహ్నోదంతాదిత్యైవ, అత్రపూర్వాహ్న
శబ్దేన - ప్రాతఃకాల ఏవగృహ్యతే, పారిశేష్యాత్, ప్రకరణాచ్చ.

(క్రియాః) వస్త్రుగ్రహణసన్ధ్యావస్తనాదికాః; తదాహమేథా
తిథిః, “ఊర్ధ్వంజాన్వోరథోనాభేః పరిధాయైకమమ్బరమ్ । ద్వితీయ
మస్తర్వానశ్చపరిధాయ” ఇతి. అస్యత్రతాప్యక్తమ్; - “స్నాత్వా
చాచమ్యవిధినత్తిష్ణన్నాసీనవనా । బిభ్రజ్జలపవిత్రంఞ్చ అక్షునూ
త్రంకరద్వయే । తద్వత్సనిత్రైగ్లోవాతైఃకృతే దుష్కృతనాశనే ।
ఉదయాద్విధివత్సన్ధ్యా ముపాస్యత్రికమమ్బవత్ । మిత్రస్యచ్ఛిణీత్యా
ద్యైరుపస్థాయరవింత్రిభిః । ప్రాతస్సాయంఞ్చోపత్తిష్ఠే ద్వారుణీభిశ్చ
పఞ్చభిః ।” ఇత్యాది. ఆచమనంఞ్చ జలపవిత్రేణకార్యమ్, తదుక్తమ్-
“ఆచమనాదిషుపఞ్చసుజల పవిత్రస్యనమ్మనః” ఇతి; గాలవశ్చాహః;-
“సదాజలపవిత్రేణ మార్జనాచమతర్పణమ్” ఇతి. ఊర్ధ్వపుణ్డ్రీకా
మాయకౌశేయపవిత్ర పద్మాక్షతుశసీమాలా యజ్ఞోపవీతాదిషు
ప్రమాణాన్యపాఘ్నాతవిభాగఏవ లిఖితాని.

(యతీంద్రీత్యాది) యతీంద్రీచరణద్వన్వప్రవేశేన - భగవద్రా
మానుజపాదయుగ విషయ పరమభక్తిపూర్ణేన, వనసనసమ్భక్తావీతి

ధాతుపాఠః, సమ్మక్తిః - ప్రీతిః, యద్వా - ప్రాచీనప్రవణే వైశ్వదే
 వేనయజ్ఞేతేత్సత్తేవ ప్రవణశబ్దోఽవనతస్థలవాచీ; యతీంద్రిచరణద్వ
 స్త్వప్రవణాయస్యతత్తతోక్తమ్, తథావిధేన; - అవనతస్థలేహి నలి
 లాదేశీఘ్రగమనమన్యతో నిర్గమనవిరహశ్చదృష్టమితిభావః. చరణ
 ద్వస్త్వస్యప్రవణేన-నిమ్నస్థలేన, యతీంద్రిచరణద్వస్త్వంహి - నిర్దై
 తుకమేనాత్రాగమ్య అన్యతోననిర్గచ్ఛతీతివార్థః; చరణద్వస్త్వే అవ
 సతేనేతివార్థః, “ప్రవణంక్రమనిమ్నోర్వాప్యం ప్రవాహే” ఇతి
 కోశః. యద్వావనుచనోచ్యతఇతి ధాతుపాఠాత్క్రియాసామాన్య
 వాచినోవనతేః ప్రపూర్వాత్పచాద్యచినిష్పన్నః ప్రవణశబ్దఃక్రియా
 సామాన్యకర్తృవచనః; తథాచ, యతీంద్రిచరణోద్దేశ్యకక్రియాసా
 మాన్యపరేణేత్యర్థః; ఏవకారిశ్చ-కరణేనో యతీంద్రిప్రవణసమాఖ్యా
 సిద్ధయతీంద్రిప్రావణ్యానుబంధ నిబంధనాంచేతనస్తత్ప్రావణ్య ప్రస్థితిం
 ద్యోతయతి, స్వాధికారివిరుద్ధ ప్రథమపర్వప్రావణ్యంవా స్వాతంత్ర్యే
 నప్రతిషేధతి.

(చేతసా) మనసా కరణేన కృత్వేతి పూర్వేగాన్వయః, మధ్య
 మణిన్యాయాదుత్తరత్రాపి సర్వత్రాన్వయః; “తదధీనశ్చైవ రేతసాశ్చ
 న్నారాయణోహిసః” “యచ్ఛక్రమతదర్థం తద్విష్ణోరారాధనాత్పరమ్ |
 అపదిశ్యపితౄణాదేవాగురౌ యత్ప్రతిపాద్యతే | దేశకాలక్రియా
 మస్త్రనిరపేక్షం తదక్షయమ్” ఇతి భరద్వాజోక్తమ్; ఆచార్య
 నిష్ఠానామాచార్యురూప భగవన్ముఖోల్లాసోద్దేశేనైవ నిత్యనైమిత్తి
 కాది కైజ్జర్యకరణం స్వాధికారానుగుణమిత్యవగమ్యతే.

అత ఏవహి ఆస్థిపూర్ణవ్యాజేన శ్రీవత్సచిన్హమితైః భగవ
 ద్భాష్యకారాజ్ఞపైరాహ్నికమాచార్యనిష్ఠాధికారికర్తవ్యనిత్యనైమి

త్రికాద్యనుష్ఠానప్రకార ప్రతిపాదకంప్రణీతమ్, ఏతచ్ఛ్రీపాఞ్చరాత్ర రక్షాయాంస్పష్టమ్; యద్వా, యతీంద్రేత్యాసినా భగవద్రామానుజ దివ్యాజ్ఞయైవ నిత్యనైమిత్రికాద్యనుష్ఠానమిత్యవ్యతే, తదుక్తంకా వ్యే; - “ఆత్మస్వరూపయాథాత్మ్య మాచార్యాధీనతైవయత్ । ఆహ్నయానాంరహస్యంత దఖిలేభ్యఃప్రకాశయన్ । సర్వనియతి పతేకేన కుర్వన్నాదేశపూర్వకమ్ । కృత్యాకృత్యేషుకర్తృత్వం కృతీకిమపినాన్పృశత్” ఇతి. (౧౬)

•మూ;—అధరజ్జనిధింసమ్యగ భిగమ్యనిజంప్రభుమ్ ।

శ్రీనిధానంశనైస్తస్య శోధయిత్వాపదద్వయమ్ ॥ (౧౭)

పదవునై.

అథ - సీరాడి ప్రాతఃకాలకృత్యజ్ఞశై ముడిత్తు మతత్తు క్కెఱ్ఱున్దరుళిన పిఱకు, నిజమ్ - తమక్కు అర్చారూపేణసన్నిహిత రాయ్, ప్రభుమ్ - సర్వనియంతావాస, రజ్జనిధిమ్ - శ్రీరజ్జత్తుక్కు నిధిపోత్ సర్వైశ్వర్యహేతువాస అరజ్జనకరప్పనై, సమ్యక్ అభి గమ్య - యథాశాస్త్రమాక ప్రేమతోడ కిట్టిదెణ్ణన్సమర్పిత్తు, శ్రీనిధానమ్ - కైజ్జుర్య శ్రీక్కునివాసభూతమాస, తస్య - అన్ద అరజ్జనకరప్పనుదైయ, పదద్వయమ్ - తిరువడికలై, శనైః - అత్య న్తభక్తిపారపశ్యత్తినాత్ త్వరైయిన్ది క్కేమన్దమాక, శోధయిత్వా- తీర్థత్తినాత్ తిరుమజ్జనమ్ శెయ్తు.(తిరుమజ్జనతైచ్చొన్నతు, తిరువా రాధనత్తుక్కు ముపలక్షణమ్) (౧౭)

వ్యా;—(అథేతి) (అథ) కావేరిసకాశాచ్చస్త్రో పుష్కరిణీ సకాశాదన్యస్మాద్వా స్నానదేశాన్మతాగమనానన్తరమ్, (నిజం

(ప్రభుమ్) స్వార్పితనాసన్నిహితమ్, సర్వనియంతారమ్, (రజ్జనిధిమ్) రజ్జస్యనిధిమ్, నిధిమివ అననధికైశ్వర్య నిదానంభగవత్తమ్, (సమ్యుగభిగమ్య) యథాశాస్త్రం ప్రేమపురస్కరంచాభిగమ్య; (శ్రీనిధానమ్) “శ్రీమన్తావరిచరణౌ సమాశ్రితోహమ్” ఇత్యుక్తరీత్యా శ్రియోనిధానమ్ - నివాసభూతమ్, తస్య - రజ్జనిధేః, (పదద్వయమ్) అజ్ఞీయ్యమ్, (శనైః) భక్తిభూమ్నా త్వరణాసమర్థస్య శనైరిత్యత్రచ “అత్సంస్సుమనాఃక్రోధం కామంహిత్యా యజేతచ” ఇతి శాణ్డీల్యవచనమభిప్రేతమ్, (శోధయిత్వా) స్నాపయిత్వా;

ప్రాతఃకాలికస్నానానంతర మభిగమనంహిస్మృతిసిద్ధమ్|తదా హాశాణ్డీల్యః, “సహాభిగమనేనైవ ప్రాతఃకాలానుయాయినా| వత్సో మియోగాదూర్ధ్వం యత్కర్తవ్యంస్నానపూర్వకమ్ |” ఇత్యుపక్రమ్య స్నానాదిప్రకారా విస్తరేణోక్త్వా, “అభిగచ్ఛేచ్ఛదేవేశీం సుస్నాతస్సార్ధపుణ్డీకః | సుప్రతౌళితపాదశ్చ స్వాచాంతస్సంయతేన్ద్రియః | సన్ధ్యయోరుభయోర్నిత్యం యావదర్కర్తదర్శనమ్ | భ్యాయబ్రహ్మజపేన్నానీ తతోభిగమనక్రియా” ఇతి. ప్రభుమిత్యత్రచ - “స్వామిత్యేనసుహృత్వేన గురుత్వేనచసర్వదా | పితృత్వేన తథాభావ్యై మాతృత్వేనచమాధవః” ఇతి శాణ్డీల్యవచన మభిసంహితమ్ | (నిజమితి) స్వార్పారూపత్వ మభిప్రేతమ్, తదుక్తం కావ్యే; - “అభిగమ్యక్రమాత్స్వీయ మర్చయామాసమాధవమ్ | తత్సంక్లేషాభిలాషేణ రజ్జధామాపరఃపుమాన్ | తద్వహార్పితౌ నాతత్రనన్నిధి విదధేనదా” ఇతి.

(పదద్వయంశోధయిత్వేతి)పాద్యప్రదానమారాధనస్య ప్రదర్శనార్థమ్, అర్చయామాసేతి-కావ్యేనమానప్రకరణేస్థితత్వాత్; శా

ణ్ణిలేనాప్యక్తమ్ - “జప్తాభిగమనంమన్త్రమన్య యిత్యాయథావిధి ।
ఆసన్యాప్యదిభిర్భౌతైర్భక్త్యా పరమపావనైః । అభిగమ్యజగన్నాథం
ధ్యాయన్నేవసనాతనమ్” ఇతి, అత్రయతీన్ద్రచరణద్వద్వే త్యాదిక
మధిక్రియతే, తేనస్వాద్దేశ్యయతీన్ద్రోద్దేశ్యత్వేనరూపేణ రజ్జనిధేరా
రాధ్యత్వంలబ్ధమ్, అశోనస్వాధికారవిరోధః, యథోక్తమ్ - “నాహం
స్వఃమిజాగర్హితమేవార్యం విచిన్తయన్ । ఇత్యేవమవదచ్ఛాతా
శత్రుఘ్నోభరతప్రియః” ఇత్యాది. (౧౭)

మూ;—తతస్తత్సన్నిధిస్తమ్భమూల భూతలభూషణమ్ ।

ప్రాజ్ఞుఖంసుఖమాసీనం ప్రసాదమధురస్మితమ్ ॥ (౧౮)

పదవుచై.

తతః - తిరువారాధనమ్ ముతలియవై శెయ్తపిఱకు, తత్స
న్నిధిస్తమ్భమూల భూతలభూషణమ్ - అన్ద అరజ్జనకరప్పన్ సన్నిధియ
లిరుక్కుమ్ స్తమ్భత్తిన్ అషిప్రదేశత్తుక్కు అలక్కారభూతరాయ్,
ప్రాజ్ఞుఖమ్ - క్కిక్కుముఖమాక, సుఖమ్ - చితైకాగ్రతైక్కు
అనుకూలమాక, ఆసీనమ్ - ఎఱున్దరుళియిరుక్కుమవరాయ్, ప్రసాద
మధురస్మితమ్ - సన్తోషాదిప్రయుక్తమనోనైర్మల్య విశేషత్తాలే ప్రి
యమాన మన్దహాన తైయుడై యరాయుమ్.

వ్యా;—(తత ఇత్యాది). (తతః) బుద్ధిస్థాస్మత్ప్రేరత్నాది
జపాదనస్తరమ్, (తస్య) రజ్జనిధేః, (సన్నిధేః) ఆయతనస్య, (స్తమ్భ
స్య) మూలస్యభువః, తలస్య, (భూషణమ్) అలక్కరార్తమ్, అత్ర
పడపి ప్త్యైతిధికరణేష్యత్వం. (ప్రాజ్ఞుఖం సుఖమాసీనమ్) ఉప
విష్టమ్, ప్రాజ్ఞుఖమితిక్రియావిశేషణమ్, కర్తృవిశేషణంవా; ప్రసా

దేన) నన్తోపాదిప్రయుక్త మనోనైర్మల్య విశేషేణ, (మధురమ్) ప్రియమ్, (స్మితమ్) మన్దహాసయస్యసతతోక్తః, తమ్.

ఆరాధనానన్తరం మన్తగ్రీతజపః పరాశరేణోక్తః, “కాల త్రయార్పణాన్తేతు జపేదప్తసహస్రకమ్ । అష్టోత్తరశతంవాపి అష్టా వింశతిమేవవా । యథాశక్తిజపేన్నిత్యం మన్తగ్రీతమతన్వితః । తదర్థంచిన్తయేన్నిత్యం యావద్దేహనిపాతనమ్ ।” ఇతి. శాణ్డిలేయ నాప్యక్తమ్ - “ఆముహూర్తాత్తువై బ్రాహ్మదన్యానం ప్రహరా త్సుధీః । స్నానార్చనజపస్తోత్రపాతైః కాలంవినోదయేత్ ।” ఇతి.

అత్రాపి “యశ్చిన్ద్రచరణద్వన్ద్యే త్యాదికమనువర్తతే, తేన జపాననాదినర్వావస్థాసు స్వాధికారానురూప్యేణ స్వాచార్యస్సృతి రుక్తాభవతి; ప్రాజ్ఞుభిర్వంజపాదిషు శాణ్డిలేయోక్తమ్; - “ఆచార్య మేకభక్త్యా భగవన్సన్నిరంజలమ్ । అగ్నిమర్కణ్డసోమఞ్చ శుష్కీ కృత్యజపేన్నచ” ఇత్యుపక్రమ్య “ఉదజ్ఞుభిఃప్రాజ్ఞుభోవాకుర్యాద్భగవతఃక్రియాః” ఇతి. (౧౮)

మూ;—భృత్యైఃప్రియహితైకాగ్రైః ప్రేమపూర్వముపాసితమ్ ।

తత్ప్రార్థనానుసారేణ సంస్కారా సంవిధాయమే॥ (౧౯)

పదపురై.

ప్రియహితైకాగ్రైః - ఇష్టమాయుమ్ పథ్యమాయుముశ్చ భగవదారాధనోపయుక్తవస్తు సమాదనత్తిర్ ఏకచిన్తనైయుడైయ రాన, భృత్యైః - కన్దాడై అణ్ణన్ముతలియ శిష్యురాలే, ప్రేమ పూర్వమ్ - స్నేహపూర్వమాశ, ఉపాసితమ్ - పరిచర్యై శెయ్య ప్పట్టవరాయ్, తత్ప్రార్థనానుసారేణ - అన్త అన్తరజ్ఞశిష్యౌకభు

డైయ అనతిక్రమణీయమాన ప్రార్థనావశ్యతినాత్, మే - పూర్వ
దినత్తిలేయే ఆశ్రయి త్తిరుక్కిటవెనక్కు, సంస్కారాః - తాపాది
పశ్చిసంస్కారజ్జలై, సంవిధాయ - యథావిధియాకశేయతు. (౧౯)

వ్యాః—(భృత్యైరిత్యాది) (ప్రియేతి) ప్రియమ్ - ఇష్టమ్,
హితమ్ - పథ్యమ్, తయోః, (ఏకాగ్రైః) ఏకచిత్తైః; ఏతేన భగవ
దారాధనోపయుక్తవర్ణాశ్రమావిరుద్ధవస్తూపాదానాదిముఖేనప్రియ
హితపరత్వముక్తంభవతి; తదుక్తం యతిధర్మసముచ్చయే; -
“ఫలపుష్పాత్పలనే ప్రాయశ్చిత్తవిధానాదద్భిః కర్తవ్యమన్యా
హృతైర్వా,” ఇతి; “సిద్ధమన్నం భక్తజనైరాసీతం యన్మతఃప్రతి |
ఉపపన్నంతదిత్యావలర్చనయో మోక్షకాక్షణః” ఇత్యేతత్తుల్య
న్యాయేన భగవదారాధనార్థం భక్తజనసన్నిధాపిత త్థణులశాకాదిక
మప్యదూష్యమిత్యభిప్రేతి; దేశకాలవైగుణ్యాదినమోక్షయాభిక్షా
మసేమన్యమాన గురువచనేనచ ఏకాన్నభోజనం సామృదా
యికమ్; తన్ములంబు - “అష్టేతాన్యప్రతఘ్నాని ఆపామూలం
ఘృతంపయః | హవిర్బాహ్నిణకామ్యాచ గురోర్వచనమాషధమ్”
ఇత్యాది వచనమ్; విశేషతశ్చ “తదీయారాధనేరతిః” ఇత్యాది
స్మర్యతే, పరాశరసంహితాయాంబు - “మాతాపత్యంయతిః కుర్యా
ద్విష్ణుభర్మాభివృద్ధయే” “ధనధాన్యాది సజ్గ్రహమ్” ఇత్యాదిక
ముచ్యతే; పద్మభూసంహితాయాంబు - “మన్నిమిత్రాద్యాధిపత్యం
యతీనాం మోక్షకారణమ్,” ఇత్యుక్తమ్, అతోయథాసమృ
దాయం భక్తోపసీత భగవదారాధనోపయుక్త ద్రవ్యసమృత్త్యా
ఉపాదానకార్యసిద్ధి రవిరుద్ధా.

యద్వా, స్వాయత్తాచార్యప్రియ తదాయత్తస్వహిత తదు
భయపరైః భృత్యైః- వాఘాల వరదనారాయణ గురుప్రభృతిభిః,

(ప్రేమపూర్వమ్) స్నేహపూర్వమ్, (ఉపాసితమ్) పరిచరితమ్; పరిచరణం - పూర్వోక్తసాంస్కృతికాది ద్రవ్యసన్నిధావనాదిరూపమ్, గురుమన్త్రదేవతా పరిభవవిరహేణ జ్ఞానవ్యవసాయ ప్రేమసమాచార సమవాయేనచాచార్య ప్రీతిసంవర్ధనరూపం.

(తత్త్వార్థనానుసారేణ) తేషామ్ - ప్రియహితపరభృత్యా నామ్, ప్రార్థనాయాః - అనతిక్రమణీయాయా యాచ్ఛాయాః, అనుసారేణ-అనురోధవ్యత్వాద్దేహోః, (మే)పూర్వేద్యురేపూప సన్నస్య మను, (సంస్కారాన్) తాపాదీన్, (సంవిధాయ) కృత్యా, ఇదంభిషేచనేన్వేతి.

అత్రచ “సంవత్సరముపాసీతతమేవ సుసమాహితః,” “ఉపాసీత గురోర్వక్షామ్” ఇత్యాదినా సంవత్సరం పరీక్షితస్యైవ సంస్కారాణాం కర్తవ్యత్వోక్తావపి, “తత్త్వార్థనానుసారేణ” ఇతి సంవత్సరం తదధికంబాలంపరీక్షితానాం హితపరాణాం భృత్యానాం ప్రార్థనావశాత్పూర్వేద్యురాగతస్యాప్యస్య సంస్కారయోజనం నానుపపన్నమ్.

“శోభయిత్వా పదద్వయమ్” ఇత్యుక్తమారాధనంబు తాపాదినంస్కారేషు ప్రసక్తాదుషారోతి, తేషాంహిభగవదర్చనమజ్ఞమ్, తదుక్తంపరాశరేణః-“స్నాత్వాశుభేహి పూర్వాహ్న సమ్యగభ్యర్చ్య కేశవమ్ । స్నాతంశివ్యం సమాహూయ కృతకాతుకబంధనమ్ । ఆచార్యోవిధివత్కుర్యా చ్చక్రపుష్పాదినత్కీయామ్” ఇతి.

“సకాలస్యపరీక్షాస్తి” ఇత్యాదినాచ “సవీషదేశఃకాలశ్చ” ఇత్యాద్యుపప్లవేనశుభకాలప్రతిక్షణా నపేక్షాబోధితా, సంస్కారానితిబహుత్వంకపిజ్ఞలాధికరణన్యాయాత్ త్రిత్వేపర్యవస్యతి; తథాచ,

తాపపుణ్ణినామరూపాంస్త్రీః కృత్వేతిలబ్ధమ్; మస్తస్యాత్తర
శ్లోకద్వయేన వక్ష్యమాణత్వాత్, యాగస్తుయథాధికారం స్వీయ
పాదుకాద్వయాదిప్రసాదనాపదేశేనకాలాంతరేకరిష్యతఇతిబోధ్యమ్.

“సంవిధాయ” ఇత్యత్ర-సమిత్యేకీకారే, ఏకదైవ విధాయే
త్యక్తః; ఉక్తాన్ని భరద్వాజపరిశిష్టే:— “సదైకదివసేవాద్వేత్రీణి
చత్వారిశిష్టాచ,” ఇతి, అగ్నికార్యన్ని అన్యేనకార్యమ్, యతీనా
మగ్నికార్య నిషేధాత్; ఉక్తంహితత్వైః, “ఆచార్యస్వయమా
దాయ నియుక్తోవాధమన్త్రవిత్ । ప్రాజ్ఞుఖిస్యాపవిష్టస్య స్యసేద్బా
హుతుదక్షిణే”ఇతి, యదైవప్రధానస్యైవాచార్యనియుక్తేనాన్యేన
కతణం తదాజ్ఞమాత్రస్యాన్యేనకరణ మనుక్తసిద్ధమ్, “నశిష్యానను
బధ్నీత” ఇత్యాది నిషేధస్తు విశిష్టప్రార్థనావిరహవిషయ ఇతిభావః.

మూ;—అనుకమ్పాపరీవాహై రభిషేచనపూర్వకమ్ ।

దివ్యోపదద్వయం దత్వాదీర్ఘప్రణమతోమమ ॥ (౨)

పదపురై.

అనుకమ్పాపరీవాహైః - పరానర్థజ్ఞు పౌఋశ్కమాట్టాత
కృపాప్రవాహత్తినాత్, అభిషేచన పూర్వకమ్ - (అడియేనై) అభి
షేకమ్ పణ్ణయతుడన్, దీఘమ్ - బహుకాలమ్, ప్రణమతః -
భక్త్యతిశయత్తినాత్ దెణ్ణిట్టుక్కిడక్కిఱ, మమ - అడియేనుక్కు,
దివ్యమ్ - సర్వోత్కృష్టమాన, పదద్వయమ్ - తిరువడిత్తామనై
కలై, దత్వా - ప్రసాదిత్తు (అడియేన్ శిరస్సిల్ వైత్తు.) (౨)

వ్యా;—(అనుకమ్పేత్యాది), అనుకమ్పాయాః - పరదుఃఖా
నహిష్ణుత్వ లక్షణకృపాయాః, పరీవాహైః - అధికప్రవాహైః,

కరణైః, ఆభిషేచనమ్ - స్నానమ్ - పూర్వం యస్మిన్ కర్మణి, తత్తథోక్తమ్, ఇదందానేన్వేతి, పూర్వోక్తసంస్కార సంవిధానం త్వభిషేచనేన్వేతి, (ద్విష్టప్రణమతోమయ) భగ్నాభిమానతావ శాత్, భక్త్యతిశయాచ్చ చిరందణ్ణప్రణామంకుర్వతోమే, (దివ్యమ్) భగవచ్చరణాపేక్షయాపి ప్రకృప్తమ్, (పదద్వయమ్) శ్రీసాదయుగ శమ్, (దత్వా) శిరిసికృత్యా.

మూ;—సాక్షాత్ఫలైకలక్ష్యత్వ ప్రతిపత్తి పవిత్రితమ్ ।

మన్తగ్రత్నం ప్రయచ్చంతం వందే వరవరంమునిమ్ ॥ (౨౧)

పదవృత్తే.

సాక్షాత్ఫలైకలక్ష్యత్వ ప్రతిపత్తి పవిత్రితమ్ - ద్వయోప దేశత్తుక్కు ముఖ్యోద్దేశ్యమాన భగవన్మంగళాశాసన రూపఫలత్తిత్ ముఖ్యోద్దేశ్యత్వప్రకారక బుద్ధియినాత్ శుద్ధియోగతై ఉద్దేయతాకు మ్బుడి, మన్తగ్రత్నమ్ - ద్వయతై, ప్రయచ్చంతమ్ - ఉపదేశియా నిట్కిఱ, వరవరంమునిమ్ - మణవాళమామునికళై, వందే - దెణ్ణన్ సమర్పిక్కిఱేన్. (౨౧)

సాక్షాత్ఫలే - ఉపదేశక్రియోద్దేశ్యే స్వశిక్షితశిష్యనిష్ఠ భగ వన్మంగళాశాసన ఫలః * పాయకత్వరూపఫలే, యా-ఏ-లక్ష్యత్వ ప్రతిపత్తిః, అద్వితీయోద్దేశ్యత్వ ప్రకారికాబుద్ధిః, తయా, పవిత్ర తంయథాతథా (మన్తగ్రత్నం) ద్వయం (ప్రయచ్చంతమ్) - ఉపది శంతమ్, వరవరంమునిం, (వందే) నామి.

అత్రాపి యతీన్ద్రచరణద్వన్వేత్యాదికంవర్తతే, తేన ఉపదేశ సమయే స్వస్మిన్ యతీన్ద్రకరణానుసంధానంలభ్యమ్, ఇదంగురుపర

* (సా) ఫలఃపథాయకత్వ.

మృరానుసంధాన ప్రదర్శనార్థమపిభవతి, మధ్యగ్రహణే పార్శ్వ ద్వయస్యాపిగ్రహణాత్, యతీంద్రోహి - గురుపక్షిహారనాయకః - ప్రధానేకృతంకార్యం హిసర్వత్రకృతంభవతి. “శిష్టం శ్రీమద్గురూణాంకులమిదమఖిలం తస్యనాశస్యశేషః,” ఇతిహ్యుక్తమ్

కృపయోపదేశః శాశ్వత్యేనోక్తః, “సంవత్సరంతదిర్ధం వామా సత్రియమధాపివా । పరీక్ష్యవివిధోపాయైః కృపయానిస్సృజేహా వదేత్” ఇతి, వివిధోపాయైః త్యత్ర పరీక్షితవతాం ప్రార్థనాప్యస్త ర్భవతి; పరాశరే శాస్త్ర్యుక్తమ్ - “కృపయాపిక్షయేద్గురుః । స్వాచార్యంహృదయేధ్యాత్వా జప్త్వాగురుపరమ్మరామ్” “ఆచార్యః కృప యాస్వయమ్ । స్వాచార్యం హృదయేధ్యాత్వా మన్త్రమధ్యాపయే ద్గురుః । న్యాసాఖ్యంపరమమన్త్రం సంసారచ్ఛేదనంశుభమ్” ఇతి. ద్వితీయానుసంధానంహి గురుపరమ్మరానుసంధాన పూర్వకమితి “జప్త్వా గురుపరమ్మరామ్” ఇత్యనేన లభ్యతే.

యద్యపి, శిష్యసంజ్ఞిహా యతీనాంబంధహేతుః, యథోక్తమ్ - “ఆసనంపాత్రలోపశ్చ సఖ్యయశ్శిష్యసంజ్ఞిహః । దివాస్వాపోవృధా జల్ప ఏతేషశ్చన్ధకారిణః” ఇతి, తథాపికృపయాశిష్యమృత్యుపదేశో యతీనామవిరుద్ధః, తదుక్తం “శుశ్రూషాలాభపూజార్థం యశోర్థం వాపరిగ్రహః । శిష్యాణాం నతుకారుణ్యాత్సంజ్ఞేయశ్శిష్య సంజ్ఞి హః” ఇతి.

వైష్ణవానాంతు యతీనాముపదేశో విశేషశాస్త్రసిద్ధః; తదా హాశాశ్చిల్యః - “బ్రహ్మచారీశ్రమస్థశ్చ వానప్రస్థాయతిస్తథా । కృప యాశ్రమిణససర్వే ధర్మబ్రూయస్త్యలిజ్జినే । గృహస్థోవాసినర్యే భ్యో ధర్మబ్రూయాన్మహామతిః । పరివ్రాడపివాబ్రూయాత్” ఇతి,

తదిదమను కమ్పాపరీవాప్తేరిత్యనేనవ్యజ్ఞతమ్, అభిషేచనపూర్వకం దివ్యం పదద్వయందత్వా మస్త్రరత్నం ప్రయచ్ఛంతమితి, సాన మాల్యభూషణ ప్రదానశైలీవ్యజ్యతే.

దీర్ఘప్రణమత ఇత్యత్ర “నమస్కృత్యగురుం దీర్ఘప్రణా మైస్త్రీభిరాదృతః । తత్వాదాగృహ్యమూర్ధ్ని స్వే నిధాయవిసయా నివృతః । గృహ్ణీయాన్మస్త్రరాజానం మాంగచ్ఛేచ్ఛరణంనరః” ఇతి, మస్త్రాస్త్రకేషూక్త మత్రాపేక్షీమతిదిశ్యత ఇతిధ్వనితమ్, దీర్ఘం ప్రణమత ఇత్యత్రప్రణామైకత్వం స్వరసతోవగమ్యతే; తస్మాల్లన్తుః- “ఏకోపి కృష్ణస్య సకృత్ప్రణామః” “యేప్రణామాంస్తు సుబహూక కారయన్త్యవిచక్షణాః ।” ఇత్యాదికం వచనమ్.

సాక్షాత్పతేత్యత్ర - సాక్షాత్పదముద్దేశ్యతాత్మక ముఖ్యతా మాహ “సాక్షాత్ప్రత్యక్షముఖ్యయోః” ఇతిహ్యాభిధానకోశః; ఏక పదేనచ అర్థశిశూషాది దృష్టప్రయోజనం శిష్యస్వరూపాజ్జీవనం శిష్యస్వరూప శిక్షణప్రయత్న భగవత్కైజుర్యమ్, అనుకూల సహ వాససిద్ధిశ్చేత్యేషాం చతుర్థామనుద్దేశ్యత్వముచ్యతే; అనుద్దిష్టానామ పితేషాంసిద్ధిస్తు-శిష్యేశ్వరస్వాచార్యాణామభిసన్నిభిరితచనూచ్యతే.

అత్రచ ఋష్యాదీనామనుక్తిః - “వినాపిన్యాసముద్రార్థ తత్పరిచ్ఛన్నదైవతమ్ । ఉచ్చారణేమనోరస్య సర్వసిద్ధిఫలంభవేత్” ఇతి పరాశరవచన మభిప్రేత్యేతిబోధ్యమ్; అన్యత్రాప్యక్తమ్ - “నమోస్తంమస్త్రరత్నం జపేయైర్విష్ణవాస్సదా । ఋష్యా దీశ్చకరన్యాస మజ్ఞన్యాసంవర్జయేత్ । నారీవావృషలోవాపి గురువస్తనపూర్వకమ్ । స్త్రీణాంసర్వవర్జానాం పురుషాణాంతథా విదుః । ఏవంధ్యాత్వాద్విజ్రేహో ద్వయంనిత్యమతస్త్రితః । శ్రీమ

న్నారాయణంధ్యాత్వా జపేత్తంపురుషోత్తమమ్” ఇతి, పరాశర
వచనే- తత్త్వర్చిచ్ఛన్దోదేవత మిత్యత్రఛన్దశ్శబ్దే సకారలోపస్త్వార్చః.

అత్రచోపాదానవిధిర్యథాధికారమనుష్ఠితో భవతీత్యుక్తా
భవతి, భగవద్భోగద్రవ్యసమ్పాదనం హ్యుపాదానమ్, తచ్చాచేత
సస్యపుష్పాదేరివచేతనస్యాపిసమ్పాదనరూపమితియుక్తమ్;- తథోక్తం
భరద్వాజపరిశిష్టే; - “అన్యేషాక్షౌవభోగానాం చేతనాచేతనాత్మ
నామ్ । నిష్పాదనంరక్షణాప్య సంస్క్రియోపనయాదిచ । భక్త్యాచ
నియతాసాక్షా స్వయమారాధనక్రియా ఇత్యేతత్సకలంకాణ్డ సకన్ద
శాఖాదళాఙ్కురమ్” ఇతి. (౨౧)

మూ;—తతస్సార్థం వినిర్గత్యభ్యుత్తైస్త్విన్నిత్యానపాయిభిః ।

శ్రీరజ్జమగ్గళంద్రప్టుం పురుషం భుజగేశయమ్ ॥ (౨౨)

పదపూరై.

తతః - ద్వయోపదేశానంతరమ్, శ్రీరజ్జమగ్గళమ్ - తిరువ
రజ్జమ్తిరుప్పతిక్కు అలక్ష్మరభూతరాయ్, భుజగేశయమ్ - తిరు
వనన్దాత్వాన్నేలే కణ్వళర్నరుళానిఱ్ఱిఱ, పురుషమ్ - సర్వా
పేక్షిత ప్రదరాన పెరియ పెరుమాళ్లై, ద్రప్టుమ్ - సేవిపుతఱ్ఱు,
నిత్యానపాయిభిః - క్షణకాలముమ్ విక్లేషానహిష్టుక్కళాన,
భ్యుత్తైస్సార్థమ్ - కోయిలణ్ణన్ ముతలాన అన్తరజ్జ శిష్యర్కళు
డన్, వినిర్గత్య - మత త్తిర నిన్దుమ్ పుఱప్పట్టు. (౨౨)

వ్యా;—(తత ఇతి) (తతః) మన్తీరత్న ప్రదానానంతరమ్
శ్రీరజ్జస్య - అసన్యాధేయాతిశయస్యాపిరజ్జనగరస్య, శ్రీహ్వానన్యాధే
యాతిశయాభవతి; అతస్తత్త్వేన రూపణంకృతమ్. (మగ్గళమ్) అల

జ్ఞానభూతమ్, (భుజగేశయమ్) అనంతశాయినమ్, (పురుషమ్) సర్వకారణభూతం సర్వాంతర్యామిణం సర్వాపేక్షితప్రదం భగవంతమ్, (ద్రష్టుమ్) సాక్షాత్కర్తుమ్, అస్యచ వినిర్గత్యేత్యనేనా న్వయః, (నిత్యానపాయిభిః) నియతోయోవిశ్లేషాభావః, తద్వద్భిః, “అతిశాయినే మతుభాదయః” ఇతి ఇనిప్రత్యయః, నాతోన కర్మ ధారయాదినిషేధః, అతిశయశ్చ “ఛాయావాసత్వ మనుగచ్ఛేత్” ఇత్యుక్తఛాయాపేక్షయా, సాహిత్రాత్రాన భవతి, ఏతేనాత్మస్త భక్తిరుక్తాభవతి.

(భృత్యైస్సార్థమ్) క్రయవిక్రయాహైః; వాధూల వరదా చార్య ప్రభృతిభిన్నహ(నిర్గత్య) న్వమతాదితిశేషః, అత్రాపి-యతీన్ద్ర) చరణద్వద్వైత్యాదికం వర్తతే, తేన స్వాద్యేత్యయతీన్ద్రముఖోల్లాస హేతుతయా శ్రీరజ్జనాథదర్శనమితిలభ్యతే, తదుక్తంకావ్యే; - “సర్వం యతిపతేరేవకుర్వన్నా దేశపూర్వకమ్,” ఇత్యుపక్రమ్య- “తత స్తస్యముఖోల్లాసం చిక్షీర్షన్నేవకేవలమ్ । నిర్జగము జగద్ధామ- నిదాణం ద్రష్టుమచ్యుతమ్” ఇతి; నిత్యానపాయిభిరిత్యేతదపి తత్రైనచ్ఛటికృతమ్. “గచ్ఛస్తమవ్వగచ్ఛంస్తం గరీయాంసంగుజై శ్శుభైః । తదీయా స్తత్పదద్వద్వద్వ ఛాయాదాయాదవృత్తయః” ఇతి. ఏతేనఛాయాయా దుస్త్వజత్వాత్ తత్థానీయానాం సహవాస సహగతాగతాదికం సదుష్కృతీత్యుక్తంభవతి.

తథాచ, “ఏకోభిక్షుర్యథోక్తస్తుతావేవ మిథుసంస్మృతమ్ । త్రయోగ్రామాస్సమాఖ్యాతా ఊర్ధ్వంతు నగరంయతేః । నగరస్తున కర్తవ్యం గ్రామోవా మిథుసన్తువా । ఏతత్త్రియం ప్రకుర్వాణస్స్వ ధర్మాచ్ఛ్రివతేయతిః ।” ఇత్యేతత్, “న్నేహపైశున్యమాత్సర్యం సన్నికర్షాద్భవిష్యతి ।” ఇతివాక్యశేషానుసారాత్ తథావిధానాం

సన్నికర్షపరమ్; నతు “బోధయంతః కరస్పరమ్” ఇత్యుక్తానుకూల సహవాసనిషేధక మితిభావః.

అత్రచ, “ప్రభుంభక్తకరణీనం నిత్యమాలోకయేద్ధర్మమ్ ।
విమూలమథవాతస్య దూరాద్గోచరమేవవా” ఇతి భరద్వాజసంహితోక్తేః; ఇష్టస్వపికాలేషు యత్రావకాశోస్తి, తత్రదివ్యాలయగమనంస్వార్చ్యభగవదభిగమనాత్పురగేవ కార్యమిత్యవగమ్యతఇతి, తదేవతత్సార్థం వినిర్గత్యేత్యాదిసోచ్యతే.

క్వచిత్తు, భగవదాయతనస్య తీర్థాసన్నత్యే స్వగృహంరాసభూత భగవదభిగమనాత్పూర్వమేవ దివ్యాలయగమనం కర్తవ్యమ్; యథోక్తమ్ - “ఉపస్థాయాధారశక్త్యాదీన్ సస్తర్పయచసీడ్యచ । వస్త్రాంబ్రహ్మముఖంకృత్వాఽఽసమ్యతీర్థోపగంహరిమ్ । గృహంగత్వాభ్యుత్సృజమాత్వాభిగమ్య కమలాపరిమ్” ఇతి. (౨౨)

మూ;—మహాత్రిశ్రీమతిద్వారే గోపురంచతురాసనమ్ ।

ప్రణిపత్యశనైరంతః ప్రణిశస్తంభజామితమ్ ॥ (౨౩)

పదవురై.

శ్రీమతి - సకలైశ్వర్యజ్ఞళాత్ నిత్యైవతాయ్, మహాతి - విశాలమాన ఇడముడైయతాయ్, ద్వారే - నాన్సుకన్ కోట్టై వాశలెన్టు పేరైయడైయ సన్నిధిద్వారత్తిత్, చతురాసనమ్ - చతుర్ముఖ సంజ్ఞమాన, గోపురమ్ - గోపురత్తై, ప్రణిపత్య - మనోవాక్కాయజ్ఞళాత్ దెణ్ణన్ సమర్పిత్తు, శనైః - మృదువాక (అతి నుడైయ అగ్రుకై యనుభవితీరుక్కి అకణ్ణలైకట్టప్పట్టుత్తిరుప్పి) అంతః-

సన్నిధికుశ్లే, ప్రవిశంతమ్ - ఎఱున్దరుళానిట్కిఱ, తమ్ - అన్ద
మణవాళ మామునికలై, భజామి - సేవిక్కత్తే, (౨౩)

వ్యాః—(మహతీతి) (శ్రీమతి) - బ్రహ్మాదీనామసిసకృత్సన్వ
స్థిక్ ప్రవేశమాత్రేణ సర్వైశ్వర్య నిరూపకైశ్వర్యభూమిష్టే,
(మహతి) సర్వాత్తసాధారణనాథ గోష్ఠీపూరేషి దుష్పూర మహాన
కాశే, (ద్వారే) దివ్యాలయప్రతిహారే, (చతురాననమ్) చతుర్ముఖ
నాజ్ఞమ్, (గోపురమ్) విమానమ్, అత్రగోపురశబ్దః - తదుపరిస్థిత
విమానపరః, (ప్రణిపత్య) మనోవాక్కాయైర్నమస్కృత్య “శ్రీమ
ద్వారంమహత్ప్రసవ నామధ్యాయన్నమన్యయా,” ఇతిహి కావ్యేః
శనైః) మన్దమ్, తదీయకనకకవాటకామనీయకకబళితం కథమపి
చతురాకృష్టేతిభావః, (అన్తః) అభ్యంతరమ్, (ప్రవిశంతమ్) (తమ్)
వరవరమునిమ్, (భజామి) సేవే.

ఊపతుగోపురాదికమ్, ప్రాప్తశేషసమృద్ధి సాక్షాత్కార
సమ్ప్రీతిరేవాన్య మన్తనఃక్రీణాతీతిభావః. ఉక్తాన్ని భరద్వాజ
సంహితాయామ్ - “ఉపేత్యాయతనంవిష్టోః ప్రణిపత్యతతస్తతః ।
పరీత్య దేవదేవేశం ప్రణమ్యాత్తానమర్పయేత్” ఇతి; అత్ర “ప్రణిపత్య
తతస్తతః” ఇతి విమానమణ్డపాదివిషయేషు తత్తన్నాభిర్నమస్కృ
త్యతే, “ప్రణిపత్యశనైరన్తః” ఇత్యుచితప్రణిపత్యేతి నిర్దేశోభర
ద్వాజవచన ప్రత్యభిజ్ఞానార్థః.

మూః—దేవీగోదాయతిపతి శతద్వేషిణోరజ్జశృజ్ఞా

సేనానాథోవిహగవృషభ శ్రీనిధిస్థిన్మకన్యా ॥

భూమానీశాగురుజనవృతః పూరుష శ్చేత్యమీషా

మక్రేనిత్యం వరవరమునేరజ్ఞీయ్యుక్తప్రపద్యే ॥ (౨౪)

పదవురై.

దేవి - అయోనిశైయా యవతరితృతాల్ వన్ అప్రాకృత
తేజస్సైయుడైయళాన, గోదా - ఆణ్ణాల్, యతిపతిశర ద్వేషిశా -
ఎస్సెగుమానార్ నమ్మాత్వార్, రజశృజమ్ - శ్రీరజ్జవిమానమ్,
సేనానాథః - సేనైముతలియార్, విహగవృషభః - పెరియ తిరువడి,
శ్రీనిధిః - శ్రీరజ్జనాథన్, సిన్ధుకన్యా - పెరియ పిరాట్టియార్, భూమా
నీళాగురుజనవృతః - శ్రీభూమిప్పిరాట్టి, శ్రీమహాలక్ష్మీ, నీళాదేవి,
నమ్మాత్వార్ ముతలియ ఆచార్యవర్గత్తాల్ శూరుప్పట్ట, పూరుషః -
పరమపదనాథన్, ఇత్యమీమానుగ్రే-ఆకియ ఇవర్కళ తిరుముక్కే,
వృషభముచే - స్వాచార్యరాన మణవాళమామునికళుడైయ; అజ్ఞీ
యుగ్మమ్ - తిరువడికలై, నిత్యమ్ - ప్రతిదినమ్, ప్రపద్యే - దెణ్డన్
సచుప్పిక్కితేన్ (ఇత్తాల్ సన్నిధియల్ మణవాళమామునికళ
మజ్జళాశాసనమ్ శైయిరుళినక్రమమ్ శొల్లప్పట్టతు.) (౨౪)

వ్యా;—అయంశ్లోకః శతకస్థస్సేవాక్రమబోధకోఽత్రాపి
నిబద్ధః, (దేవి) తులసీమూలసజ్జాతత్వా దతిరోహితాఽప్రాకృత
స్వభావా, (గోదా) భట్టనాథసుతా, (యతిపతిః) భగవాన్ రామా
నుజః, (శత ద్వేషీ) పరాఙ్ముఖః, తో, (రజశృజమ్) శ్రీరజ్జవిమా
నమ్, పర్వతాగ్రవాచినాశృజ్జతేన తద్వదున్నతస్థివిపులం విమాన
ముద్యతే, (సేనానాథః) విష్వక్సేనః, (విహగవృషభః) విహగా
నాపక్షిశా, వృషభః - పరిబృఘోగరుత్మా, (శ్రీనిధిః) శ్రీరజ్జ
నాథః, (సిన్ధుకన్యా) శ్రీరజ్జరాజచుహిషీ, భూః - భూదేవి, మా -
శ్రీదేవి, నీళా - నీళాదేవి, గురుజనాః - పరాఙ్ముఖాద్యాః ప్రభ
మేపురూపాః, తైః, వృతః - పరిగతః, (పూరుషః) పరమపదనాథ

శ్చేత్యమిషామక్రే - ధుని, వరవరముచేరక్షియుగ్మం నిత్య-
ప్రపద్యే.

అత్రనిత్యమిత్యనేన - పరేద్యురిత్యేతత్పూర్వదిశప్రదర్శనార్థ
మిత్యుక్తంభవతి; స్వాద్యేశ్యభూత వరవరముచి చరణయుగళాపేక్ష
యాప్రథమమధ్యనుపర్వభూతేషు గోదాదిపురుషాస్తేషు స్వాత స్త్రీం
ణ స్వమనఃప్రవృత్తైర్వారణాయేయం స్వాధికారానుగుణా దేవరాజ
గురోర్వరవరముచిచరణారవిందశరణాగతిరితి, నాచార్యప్రాచార్యసన్ని
పాతేత్యాదినాఽస్య విరోధః.

అనేన సేవాక్రమ విశేషేణప్రదక్షిణస్యసిద్ధేః “పరీత్యదేవో
దేవేశమ్” ఇతి వచనార్థోప్యనుష్ఠితోభవతి; దేవోదేత్యాదిశే
విహగవృషభఇత్యస్తే, గురుజనవృతతిత్యత్రచ “పరీవారాంశ్చ
సేవేత భక్త్యాపరమయాహరేః । తత్తదర్చాగతాభక్త్యా గుర్వా
దీంశ్చవిశేషతః” ఇతి భరద్వాజవచన మభినంహితమ్; గోదాప్రీ
భక్తేషు గురుషుచాన్తర్భవతి. “అహంశిష్యాచదాసీచ భక్తాచ
పురుషోత్తమ” ఇతి భూమ్యుక్తేః; అత్రచ, అమీషామితి నపుంస
కలిజ్ఞమ్; తేన స్త్రీపున్నపుంసకానాం సహాకౌ నపుంసక శేషేషి
నక్షతి. (౨౮)

మూ;—మగ్గళాశాసనంకృత్వా తత్రతత్రయశోచితమ్ ।

ధాన్యస్తస్మాద్వినిష్క్రమ్య ప్రవిశ్యస్వంనికేతనమ్॥ (౨౯)

పదపురై.

తత్రతత్ర - ఆర్ణాభో ముతలాక పరమపదనాథన్ ముడివాక
పుళ్ళ అన్నం విషయజ్ఞలిల్, మగ్గళాశాసనమ్ - ఉద్దాన కుత్తాపుకళో

నీటి మేస్తేలుమ్ నిరసధికమజ్జళమున్దాకవేణమెగ్గిట ప్రాథనైయై,
యథోచితమ్ - అన్దన్ద విషయత్తిత్ తమ్ ప్రేమత్తుక్కుత్తక్కతాక,
కృత్వా - శెయ్తు, తస్మాత్థాముః - అన్ద సన్నిధియిలిరన్ద,
వినిష్క్రమ్య - పుటప్పట్టు, స్వనికేతనమ్ - తమ్ ముడత్తుక్కు,
ప్రవిశ్య - ఎఱున్దరుళి (౨౫)

•వ్యాః—(మజ్జళాశాసనమితి) (తత్రతత్ర) గోదాది పురుషా
నేషు విషయేషు, (మజ్జళాశాసనమ్) ప్రేమాన్ధ్యాత్, విద్యమానా
మజ్జళ నివృత్తిప్రార్థనామవిద్యమానమజ్జళ సమృత్తిప్రార్థనాఞ్చ,
(యథోచితమ్) తత్త్వద్విషయానురూపమ్, చరమసిష్ఠా విశేష
నిష్ఠస్వాధికారానురూపంవా, (కృత్వా) (తస్మాద్ధాముః) భగవద్ది
వ్యాలయాత్, (వినిష్క్రమ్య) వినిర్గత్వి, (స్వమ్) శ్రీరిక్లనాథానుజ్ఞా
లబ్ధత్వేన స్వీయతయాతోక్తః ప్రతిపాద్యమానం (నికేతనమ్) స్థానమ్,
(ప్రవిశ్య) ప్రాప్య.

అత్రపరిపూర్ణవిషయేషి మజ్జళాశాసనకరణే ప్రమాణోప
పత్తి సమృద్ధాయవిస్తరఃపూర్వాచార్య దివ్యనూక్తిష్వనుసంధేయః.
“సర్వత్రదృష్ట్యాదేవేశం జితస్తఇతిమన్త్రకమ్” ఇతి శాణ్డిల్యవచన
మహాభిప్రేతమ్; జితమిత్యన్యహి మజ్జళాశాసనపర్యవసానం పూర్వై
ర్నిర్యూఢమ్.

అత్రచ భగవన్నిదేశేన నికేతనవిశేషవాసానదూష్యతి,
“అగ్నిరనికేతస్సాన్యత్” ఇత్యాదికన్తు భగవన్నిదేశాదివిశేష
నిదానాభావే నికేతనవిశేషం నిషేధతీర్తిభిప్రాయేణ స్వం నికేతన
నితినిర్దిష్టమ్; “థాముస్తస్మాద్వినిష్క్రమ్య” ఇత్యేతచ్చ భగవ
ద్విశేషాసహిష్టుతయా అత్యుచ్చాగ్నిర్గమనమభిప్రేతి; “త్రిపీ

సంహృష్టసర్వాజః స్తుత్వాచాభివిలోకయన్ ” ఇతిచ భరద్వాజే
నోక్తమ్. (౨౧)

మూ;—అథ శ్రీశైలనాథార్యనామ్ని శ్రీమతిమణ్డపే ।

తదఙ్ఘ్రిపఙ్కుజదవ్వస్వచ్ఛాయా మధ్యనివాసినమ్ ॥ (౨౨)

పదవురై .

అథ - మఠత్తుక్కెఱ్ఱున్దరుళియ పిఱకు, శ్రీశైలనాథార్య
నామ్ని - స్వాచార్యరుదైయ తిరునామమాన తిరుమలైయారాన్
రెన్ఱు పేరైయైయతాయ్, శ్రీమతి-ఆచార్యర్ తిరుమాళికైయిన్
మణ్ కొణ్ణుళైయివిత్తతాల్ నిరవధికళోభాయుక్తమాన, మణ్డపే-
మణ్డప త్తిల్ (చిత్రరూపమాక ఎఱ్ఱున్దరుళియగుక్కిఱ) తదఙ్ఘ్రిపఙ్కుజ
దవ్వస్వచ్ఛాయామధ్యనివాసినమ్ - అన్త స్వాచార్యరాన తిరువాయ్
మొట్టిప్పిళై తిరువడిత్తామరై కళిన్ ఛాయైయిల్ నిత్యవాసమ్ శెయ్యు
మవగాయ్.

వ్యా;—(అథేతి) ప్రవిశ్యేతిల్యపైవ ఉత్తరకాలేబోధితేష్య
భేత్తుక్తిరుద్దిష్టం యతీన్ద్రాయచ్చత్తినివేదనం కృత్వేత్యర్థికా; తదు
క్తంకావ్యే;—“ఉపేత్యపునఃపేష నిజమేననివేశనమ్ । నివేద్యనిఖ
లుతత్రయతీన్ద్రాయనమస్యయా । ” ఇతి. శ్రీశైలనాథార్యస్య -
స్వాచార్యస్య, నామయస్యసః తథోక్తస్తస్మిన్. “ తిరుమలై
యారాన్ ” ఇతిహి తన్నామ, శ్రీశైలనాథార్యేతి నామయస్యేతి
వ్యాఖ్యానేతు, తదఙ్ఘ్రిత్యత్ర తద్భజేన శ్రీశైలనాథార్యస్యపరా
మర్శఃకీప్తశ్చన్యాత్, (శ్రీమతి) భగవల్లోకగుర్వాది పూర్వాచార్య
దివ్యాయతననివేశక్షేత్రగత దివ్యమృతాన్ని లేపేన సమధికసాభాగ్య
యైక్తే (మణ్డపే) జనాశ్రయే.

(తస్య) శ్రీశైలనాథార్యస్య స్వాచార్యస్య, (అక్షిప్తజ్ఞాన-
జయోః) - పద్మనాభశచరణయోః, (ద్యున్యస్య) యుగళస్య ;
ద్వంద్వేతి-సాహిత్యసాధనం ఛాయావైపుల్యభ్యుదయతే, (ఛాయా-
యోః) అనాతపస్య, (మధ్యే) అంతరాళదేశే. నివసతీతి - నివాసీ,
సుప్తజాతావితితాచ్చల్యేణిని, తథావిధమ్, ఇదభ్యుదయభావనాభి-
ప్రాయోగోక్తమ్, ఆలేఖ్యరూపేననిహితస్య స్వాచార్యస్య శ్రీ-
శైలనాథార్యస్య అక్షిప్తజ్ఞానద్వంద్వస్యా-ధస్తాన్నివాసాభిప్రాయే-
ణవేదముక్తమ్.

అత్రచ, ఆచార్యపారతన్యస్య సరాకాష్టాప్రకాశితాభవతి,
ఉక్తాభ్యుదయాజ్వలంతిష్ఠే “నచక్రాన్యజ్జనం నేజ్ఞానజ్ఞానంసహిరా-
గతా । ననున్త్రీఃపారమైకాన్త్యం తైర్యుక్తాగురువశ్యతా ॥” ఇతి.
శ్రీశైలనాథార్యనామీత్యత్రచ “కుర్యాదచేతనానాశ్చ వైష్ణవం
నామలక్ష్మచ । కరిష్యే వైష్ణవంనామ వైష్ణవాశ్రయమేవవా ।”
‘ఇత్యాదికంవచనమభిప్రేతమ్ శ్రీమతీత్యత్ర - “వైష్ణవస్యాజ్ఞ-
శయ్యాయాం వైష్ణవస్యగృహేపివా । దేశేవాతద్విచరితే సాస్థితా-
యాన్తినుదగతిమ్” ఇత్యాదిక మనునన్దేయమ్, అత్రసంస్థితాఇతి
వాసోవివక్షితః, సాస్థావివక్షితేపి తుల్యన్యాయేనవాస విషయేపీదం
వచనంప్రమాణంభవతి । అత్రముఖ్యాభాష్యత్వాన్నిలిప్తస్య ప్రతి-
నిధేరుపాదానం కృతమితిబోధ్యమ్.

“తదక్షిప్తజ్ఞానద్వంద్వచ్ఛాయా మధ్యనివాసినామ్” ఇతి
పక్షీబహువచనాన్తా కేచిత్పుత్రస్తి; అస్యచవ్యాచక్షాణ మిత్యనే-
నాన్వయః, తత్పదభ్యు - భగవద్వరసరమునిపరమ్, పర స్వత్రపాతే,
తత్పదేన భగవద్వరసరమునిపరామర్శే “నిజంప్రభుమ్” “స్వంని-
కేతనమ్” “స్వచరణామ్భోజ” ఇతి పూర్వోత్తరతైలీభగ్గోభవతి.

అథవాపష్టిబహువచనపాతేషి, తత్పదం శ్రీశైలనాథార్యపర
మేవ, శిష్యాణాంస్వాచార్య శిష్యత్వభావనాభిప్రాయేణత్విదముక్త
మితిద్రష్టవ్యమ్. (౨౬)

మూ;—తత్పదవిద్యప్రబంధానాం సంసారసంసారవైరిణామ్ ।

సంసంసరహస్యానాం వ్యాచక్షణంనమామితమ్ ॥ (౨౭)

పదవుడై.

సంసారవైరిణామ్-ప్రకృతీసమ్మన్ధజై నివర్తిష్యిక్కుమతాయ్,
సంసారహస్యానామ్ - మాలమన్త్రాది రహస్యత్రయార్థ ప్రతిపాదకజ్ఞ
భాన, దివ్యప్రబంధానామ్ - భగవన్నిష్ఠైతుకప్రసాదలబ్ధజ్ఞానికళరుశిష్యు
యేత దివ్యప్రబంధజ్ఞుడైయ, సారమ్ - సంసారతై జయిష్పతిల్
బలవత్తరమాన, తత్త్వమ్-స్వరూపాదియాథాత్మ్యరూపమాన అర్థ
విశేషజ్ఞులై, సరసమ్ - మాధుర్యయుక్తమాక, వ్యాచక్షణమ్ -
సంశయ వివర్యయమట అరుశిచ్ఛెయ్యాసిజ్ఞిట, తమ్-అన్త మణ
వాళమామునికలై, నమామి - దెణ్ణన్ సమర్పిక్కితేన్. (౨౭)

వ్యా;—(తత్త్వమిత్యాది) (సంసారః) - ప్రకృతి సమ్మన్ధః,
తస్మిన్, (వైరిణామ్)-విద్యేషవతామ్, భూమ్ని మత్స్వర్గీయః, “వైరం
విరోధేవిద్యేషే” ఇతికోశః, యద్యఃచేతనవిషయవిద్యేషవప వైర
పదప్రయోగప్రాధిరస్తి; తథాపిసంసారస్యచేతనత్వసమాధినా వైర
పదప్రయుక్తమ్; సంసారమృతిహస్తాక్తి పదితిబోధ్యమ్, (సారమ్)
ప్రయోజనభూతమ్, సంసారజయోపయుక్తబలభూతంవా॥ “సారో
బలేస్థిరాంశే క్షేప్రమాన్నాన్యయ్యేవరేత్రిషు” ఇతిరత్నమాలా,
ముముక్షుణా ముపాదేయప్రయోజనభూతం స్వనైరవిషయ సంసార
నిరాసాపయిక బలభూతమితి వేతిభావః.

(సరహస్యానామ్) మూలమన్త్రమన్త్రరత్న చరమశ్లోకాత్మక రహస్యత్రయవియతానామ్, (సరసమ్) మధురసంయుక్తమ్, మూలమన్త్రాదిప్రతిపాద్య తదీయపర్యంత శేషత్వాది స్వరూపయాథాత్మ్యాది ప్రమేయ విశేషాత్మకత్వాద్రహస్య త్రయనిష్ఠానానుభికారివిశేషాణాం విశేషతోభోగ్యమితిభావః, (దివ్యప్రబంధానామ్) భగవన్నిష్ఠోత్కప్రసాదలబ్ధజ్ఞానాత్మక దివ్యజ్ఞానమూలకత్వాద్దివ్యానామ్, దిగాదిత్వాద్యదంతాత్ యత్ప్రీత్యయః, ప్రబంధానామ్ - ద్రమిడోపనిషద్రూపాణామ్.

(తత్త్వమ్) తత్ప్రతిపాద్యం స్వరూపాదియాథాత్మ్యంకర్మ, “తత్త్వంవిలమృమానే స్యాత్స్వరూపేపరమాత్మని” ఇతి రత్నమాలా; తత్త్వమితిద్వితీయాంతం వ్యాచక్షోణమిత్యుక్తవ్యాఖ్యానక్రియాయానున్వేషి.

యద్వా, తత్త్వందివ్యప్రబంధానాం సారంకర్మ, సంసారవైరిణాం సరహస్యానాం సరసంయథాభవతి తథావ్యాచక్షోణమిత్యన్వయః. (తత్త్వమ్) వస్తుభూతమ్. (దివ్యప్రబంధానామ్) ద్రమిడోపనిషదామ్, (సారమ్) తత్ప్రతిపాద్యంప్రయోజనంచరమపర్యాత్మకం పురుషార్థంకర్మ (సంసారవైరిణామ్) ప్రకృతినమ్బంధం జహానతామ్, (సరహస్యానామ్) రహస్యత్రయవిష్టాదికారిణామ్, తేభ్య ఇత్యర్థః; సరసంయథాభవతితథా, సుఖబుద్ధ్యారాధం ప్రాప్తితుల్యప్రీతిప్రకర్షానహియథాభవతితథా, (వ్యాచక్షోణమ్) పదచ్ఛేదపదార్థోక్త్యాదిభిర్విశదంబోధయంతం (తమ్) వరవరమునిమ్, (సమామి) వ్యాఖ్యానవైదగ్ధ్యేన జితస్సన్నిర్మమోనుభవామి.

సంసారవైరిణసరహస్యాశ్చ - వాఘాలవరద నారాయణగురుప్రభృతయః, తేచన్వముఖేన భగవన్నిదేశేన వరవరమునిమశీశ్రయన్.

తదుక్తంకావ్యే-“పునస్సప్తపదేశేన దేశేదేశేనిరఙ్ముఖః ।
 అయమర్చావతారత్వసమాధినువధీరయన్ । అత్యమర్త్యతయాతస్య
 తత్సమాత్యన్తికంహితమ్ । అనఙ్కుచితమాచఖ్యా భుజజ్జయనః
 పుమాన్ । దేశేదేశేవిశేషజ్ఞైరజ్ఞైరప్యవిశేషతః । ఆశిత్య తత్పద
 ద్వస్త్యమశ్రూయతపరంహితమ్ । రామానుజపదద్వస్త్య సౌగంధ్య
 సిధయోపియే । అసాధారణమాన్నత్య మవధూయనిజంధియా ।
 ఉత్తేజయన్తస్సాన్వితానం తత్తేజస్సమ్పదాతదా ॥ శ్రుత్యైవ వైభ
 వంతస్య తత్త్వేనశరణంగతాః । సిద్ధుస్సద్గుణరత్నానాం సీమాశేష
 త్వసమ్పదామ్ । వాధూలవరదాచార్యో మాళిరత్నంమనీషిణామ్ ।
 అభూదనుపమస్తస్య విభూషణమనుత్తమమ్ । రామానుజముసీంద్రీస్య
 శ్రీమార్దాశరంభిృథా ” ఇతి.

ఉత్తేజనం శరవత్సన్మయోధనే దిత్వక్తశరదృష్టానాభిప్రా
 యేణ; యద్వా, ఉత్తేజనంకుర్వతఇత్యర్థేన కాస్తభత్వాభిప్రాయే
 ణోక్తమ్; ఏతేనపూర్వమనవాప్తాతిశయలాభాయ భగవత్సాక్షిక
 ప్రభావయుక్తవ్యక్తివిశేషాశ్రయణం యుక్తమిత్వక్తంభవతి; “య
 దర్థస్తుకృతింపూర్వో తదర్థంనపునఃక్రియా” ఇతిన్యాయాత్; ఉక్తఞ్చ
 శాణ్డీలేన, “ఆచార్యచిత్తానుగుణం సిద్ధాంతానుగుణంత్వపి । అన్య
 త్రశృణుయాత్ జ్ఞేయమనుజ్ఞాప్యైవజీవతి । యస్మిన్ పరమవిద్యా
 యాం నసంసిద్ధిరబోధతః । గురోర్వాప్యన్యోగ్రాహ్యపరావిద్యా
 గుణాన్వితాత్ ॥ ఇతి.

వ్యాచక్షాణమిత్యత్ర తాచ్ఛ్రీలికశ్శాసచ్చిత్వయః, తేనతత్ర
 వైదగ్ధ్యంవ్యజ్ఞితమ్, వ్యాఖ్యానవైదగ్ధ్యం కావ్యేవిస్తరేణోక్తమ్,
 “ఆశజ్ఞామవిధేయానాం వాక్యానామవతారణే । అవిస్తరేణనిర్ణే

తమధానాంప్రతిపాదనే । పూర్వోత్తరానుసన్ధాన మభిప్రాయప్రకా
శనే । అనన్ధిగ్గ్రాసమాధాన మాత్మేషేషునిరుత్తరమ్ । వీక్షమాణా
శ్చిరతత్ర వ్యస్మయస్తవిచక్షణాః । సవేదభగవానేవా సహస్రవదన
స్వయమ్ । అవాతరదితివ్యక్త మిత్యప్రాచన్పరస్పరమ్ ॥ శ్రుత్య
ననూతనూత్సార్థ ప్రకాశనవక్షాఃపురా । పరమైర్వోగిభిర్నృప్తా
ప్రబద్ధానభ్యధాత్పరమ్ । ప్రస్తుతానన్వభూత్తత్ర భగవద్గుణవిగ్ర
హాః । ప్రపేదేపరమంహర్షం ప్రత్యక్షానుభవాదపి । శబ్దశక్తియం
నిత్యా శృణ్వతాంగృహ్ణతామపి । సర్వాత్మనాహృదిస్వార్థాసన్ని
ధాపయతీతియత్ । అతశ్చాస్త్రేష్వభివ్యజ్ఞం కుర్వత సర్వోపకార
కః । సత్వశుద్ధికరంధ్యేయసన్నికర్షణచేతనః । గుణానుభవసంపత్త్య
ర్భృత్యకృత్యమపిప్రియమ్ । వాచికంవాచికేనైవ సర్వదావిదధేసుధిః ।
తత్తత్సృజన్తకారాణాం గురూణాంతత్రసన్నిధిమ్ । తానేవతత్తదర్థా
నాః వ్యాఖ్యాత్యానప్యనుస్యత । శ్రోతృమప్రథమత్వస్తుచిస్తయన్నా
త్సనస్వయమ్ । అనువక్తృత్వమాస్థాయ పరేభ్యఃప్రత్యపాదయత్
అజ్ఞానామగ్రగణ్యా మామధిష్ఠాయయతీశ్వరః । అజ్ఞాతజ్ఞాపనేప్రా
జ్ఞ మకాష్ఠేదిత్యబుధ్యత । ప్రత్యక్షలక్షితస్వాత్మ తత్త్వయాధాత్మ్యస
మ్మదామ్ । ఆచార్యాధీనవృత్తీనాం ప్రాచామేవప్రచేతసామ్ । చరి
త్రాణిపవిత్రాణి చిత్రాణివచనానిచిమధ్యేమధ్యేమునిధ్యాత్వాభృ
త్యానాంప్రతిపాదయన్ । స్వైరాలాపైస్తుమధురై స్వస్వరూప
వినిశ్చయమ్ । శ్రోత్మాణా మతిహారోష్య సువ్యక్తంప్రత్యబోధ
యత్ । ” ఇతి,

భగవద్వివాలయాత్సవికేతనాగమానస్తరం వ్యాఖ్యానం
భరిద్వాజేనోక్తమ్, “ప్రభుంభక్తపరాధీనం నిత్యమాలోకయేద్ధరిమ్ ।
విమానమథవాతస్య దూరాద్గోచరమేవవా । స్వరూపరూప విభవ

గుణకర్మాదిశాక్తీణః | వ్యాచక్షీతనిబద్ధీయాచ్ఛృణ్వయాద్విలిఖేత్తు
తేత్ | చతుర్భుజముదారాజం శ్యామంపద్మనిభేక్షణమ్ | శ్రీభూమి
నీశాసహితం చింతయేచ్ఛనదాహృది” ఇతి, “సద్భిరిప్రణిహితాంశ్చా
న్యాన్ప్రబద్ధాః పరిశీలయేత్” ఇతిచ.

“వ్యాచక్షీతనిబద్ధీయాత్” ఇతి వచనప్రత్యభిజ్ఞానార్థమేవ
వ్యాచక్షాణమితినిర్దిష్టమ్, అనేన “కృపయాశ్రమిణస్సర్వే ధర్మం
బ్రూయన్త్వలిక్ష్మీనేపరివాడపివాబ్రూయాత్” ఇతి విశేషశాస్త్ర
బలాత్ “సవ్యాఖ్యానపరోభవేత్” “సవ్యాఖ్యాముపయుజ్జీత”
ఇతి సామాన్యనిషేధ స్త్రైవర్గికశిష్యభ్యః ఖ్యాత్యాద్యర్థేనమోక్షా
నుపయుక్తగ్రంథవ్యాఖ్యానవిషయ ఇతిధ్వనితమ్. (౨౭)

మూః—తతస్త్వచరణామౌభజ స్పర్శసమ్పన్నసారభైః |

పావనైర్ధిన్ స్తీర్థైర్భావయన్తంభజామితమ్ || ౨౮||

సదప్రసై.

తతః - దివ్యప్రబద్ధార్థ విశేషజ్ఞై అరుళిచ్చయేతపిఱకు, స్వ
చరణామౌభజ స్పర్శసమ్పన్నసారభైః - స్వాచార్య కరణభూతరాస
తమ్ముడైయ పద్మతుల్యమాన తిరునడిసమ్మన్దత్తినాల్ మికున్ద పరి
మళత్తైయుడైయతాయ్, పావనైః - పరమపావనజ్గళాన, స్తీర్థైః -
శ్రీపాదతీర్థ (ప్రదాన) త్తినాల్, అర్థినః - శ్రీపాదతీర్థప్రతీక్షణాళాన
శిష్యుక్తశ్చై, భావయన్తమ్ - ఉజ్జీవిప్పియానిఱ్కిఱ, తమ్-అన్ద మణ
వాళమామునికత్తై, భజామి - దెణ్ణన్సమర్పిక్కిఱేన్ (౨౮)

వ్యాః—(తతః) దివ్యప్రబద్ధవ్యాఖ్యానానన్తరమ్, (స్వస్య)
స్వాచార్యకరణత్వేన స్వాత్మానంభావయతఃస్వస్య, (చరణామౌభజ

యోఃసద్గుతుల్యశ్రీపాదయోః. సారభ్యపావనత్వాభ్యాం సాద్గు
శ్యంవివక్షితమ్, (స్పర్శేన) సమృద్ధేన, (సమృన్న సారభైః) సమగ్ర
సాగర్థ్యభరితైః, (పావనైః) పవిత్రైః, ఇదంవిశేషణద్వయం పద్మ
సాద్గుశ్యవర్ణనఫలితమ్, (తీర్థైః) విశిష్టనలితైః. “తీర్థశాస్త్రాధ్వర
క్షేత్రో పాయోపాధ్యాయమన్రిషు | అవతారస్థిజప్తాన్ముః” ఇతి
కోశః; తరస్యనేసతీర్థమితి పుష్పత్తిశాస్త్రద్రష్టవ్యా, (అగ్నినః)
యాచమానాన్, పూర్వోక్తసంసారివైరిణికర్మ, (భావయంతమ్)
ఉజ్జీవయంతమ్, భవనమ్-నత్రా, (తమ్) వరవరమునిమ్, (భజామి)
శ్రీపాదతీర్థప్రదానప్రయుక్తౌ దార్యానుసంధానేన విద్ధస్సన్నిర్మమోను
భవామి.

అత్రపావనైరిత్యత్ర “స్నాతశ్చగురుణాయత్రతీర్థం నాన్యత్
సోధికమ్,” ఇతి భరద్వాజవచనమభినంహితమ్; అగ్నిన ఇత్యత్రచ
“ప్రత్యుశ్యచరణౌపాత్రే ప్రణిపత్యోపయుజ్యచ” ఇతితద్వచనమభి
ప్రేతమ్; ఋషిజప్తామౌవాచినాతీర్థశబ్దేనచ ఋషయోఽప్యేతచ్ఛ్రీ
పాదామ్బుజపద్మైరిత్యభ్యతే; “అనుప్రజామ్యహంనిత్యం పూయే
యేత్యప్సిరేణుభిః” ఇతిన్యాయాత్.

తీర్థైరితిబహుత్వం ప్రదానార్థావదానోపాధికంసత్, కపిజ్ఞ
లాధికరణన్యాయాత్ త్రిత్వేపర్యవస్యతీ, స్మర్యతేచ-“త్రివిదేద్బిద్రు
వర్జితమ్” ఇతి; చైశ్చిత్తు-ద్వివారమేవదీయతే, తేషామయమాశ
యః; ఉశనస్మృతౌ, “యత్రభాగవతానాన్తుపాదోదకనిషేవణమ్ |
పావనంసర్వభూతానాం సోమపానసమంస్మృతమ్,” ఇతి భాగవత
పాదోదకనిషేవణస్య సోమపానసామ్యముక్తమ్; తత్రచాసంజ్ఞాచా
త్ఫలతః ప్రకారతత్పత్రత్వామ్యంవివక్షితమ్, ప్రకారశ్చ - సజ్ఞావిశే
షః; ద్వివారంహిసోమపానంక్వచిదనుషీయతే, తథాచసోమప్రయో

గే మాధ్యన్తినవనమధిక్ష్ణోక్తమ్, “హాతృకాన్వం స్వంచ
మనం ద్విర్భక్షయన్తి” ఇతి; తథాచద్విత్వసంఖ్యయాపి సోమపాన
సామ్యాత్ పాదోదకనిషేవణం ద్వివారంకార్యమ్,” ఇతి తదపి
యథాసమ్ప్రదాయ మనుష్ఠేయమ్.

భావయంతమిత్యనేన - ప్రాయశ్చిత్తార్థత్వమత్ర పునఃస్య శే,
సమ్మన్న సారభత్వఞ్చ-స్వసమ్బంధాదన్యేషామపి తత్సమ్పాదకత్వమ్;
తేనతదీయానామపి తత్సమ్బంధా త్తీర్థ పాదత్వమిత్యుక్తంభవతి; భర
ద్వాజసంహితాయాఞ్చ - “దణ్డవత్ప్రణమేద్భూమాపుషేత్య గురు
మన్వహమ్ । దిశేవాపినమస్కుర్యా ద్యత్రాసావనతిస్వయమ్,”
ఇత్యుక్తమ్య, ఆచార్యవిషయే శిష్యస్య వృత్తివిశేషానుక్త్యా,
మధ్యే “ప్రత్యుశ్యచరణౌపాత్రే ప్రణిపత్యోపయుజ్యచ” ఇత్యుక్తా
తదనంతరమపి కాంక్షనవృత్తి విశేషానుక్త్యా, “ఆచార్యోపితథా
శిష్యో స్నిగ్ధోహితపరస్సదా । ప్రబోధ్యబోధసీయాని వృత్తిమాచార
రయేత్స్వయమ్॥” ఇత్యుక్తేరాచార్యాధితశ్రవణస్యాచార్యపాదతీ
ర్థోపయోగోజ్జమితి సన్నిధిప్రకరణాభ్యామవగమ్యతిఇత్యభిప్రాయేణ,
తతస్సన్వచరణామోభాజే త్యుక్తమితిద్రష్టవ్యమ్. (౨౮)

మూ:—ఆరాధ్య శ్రీనిధిపశ్చాదనుయాగం విధాయచ ।

ప్రసాదపాత్రం మాంశృత్వా పశ్యంతంభావయూమితమ్ ॥

పదవురై.

పశ్చాత్ - మాధ్యాన్తికకృత్యమ్ ముక్తితపిఱకు, శ్రీనిధిమ్-
శ్రేయః శ్రీయాన అరణ్యనకరప్పనై, ఆరాధ్య - పరమభక్తిభరిత

రాయ్ ఆరాధిత్తు, అనుయాగమ్ - భగవత్ప్రసాద ప్రతిపత్తియాప ప్రసాదస్వీకారమై, విధాయ - శెయ్తు, మామ్ - పూర్వమితత్ప్రసాదవిముఖనాన ఎన్నై, ప్రసాదపాత్రం - అప రముతుశెయ్త ప్రసాదత్తుక్కు పాత్రభూతనాక. కృత్వా - పల్లె, పశ్యన్తమ్-ఎన్నై క్కూషీ త్తరుళియ, తమ్-అస్తమణవాళమామునికళై, భానయామి - పరమభ కిభరితనాయ్ మనస్సిర్ సదా ధ్యానమ్ శెయ్కితేన్. (౨౯)

న్యాయః—(ఆరాధ్యేతి) (పశ్చాత్) మాధ్యస్తనకృత్యానుష్ఠానానంతరమ్; తదుక్తంకావ్యే—“అథమాధ్యస్తనంకృత్యం కృత్వా శతోత్తరోమునిః । ఆరాధ్యవిధివదైవ మన్వభూద్రజ్జభూషణమ్ ” ఇతి, (శ్రీనిధిమ్) శ్రీయోలక్ష్మ్యానిధిమ్-నిధివత్సమ్పద్యూతమ్, శ్రియ శ్రియంరజ్జనిధిమ్, (ఆరాధ్య) అర్చయిత్వా, “యథాయువానంరాజాశం యథాచమదహస్తిసమ్ । యథాప్రియాతిథింయోగ్యం భగవంతంతథార్పయేత్ ॥ సతీవప్రియభర్తారం జననీవస్తనస్థయమ్ । ఆచార్యం శిష్యవన్మన్త్రిం మన్త్రివల్లాలయేద్ధరిమ్ ” ఇతి శాణ్డీలోక్ రీత్యా భగవంతం పరమభక్త్యా ఆరాధ్యేత్సర్వః.

(అనుయాగమ్) అనుయాగ సంజ్ఞితం పరమాత్మ సమారాధనసమాప్తిప్రసాదప్రతిపత్తిసంస్కారరూపమ్, (విధాయ) యథోక్తంభరద్వాజేన - “జుహుయాదాహుతీఃపచ్చ విష్ణేప్రాణాదినంజ్ఞకే,” ఇత్యుపక్రమ్య - “కృత్వానుయాగమ్ ” ఇతి, శాణ్డీలేయనాప్యైక్తమ్ “ధాతారంహృదయాస్తప్తం ధ్యాత్వా పాదామ్బుపూర్వకమ్ । తథాన్యేజుహుయాదన్నం తత్తస్మన్త్రై స్సమాహితః । ధాయన్నేవ షరంబ్రహ్మ భోక్తారంహృదయస్థితమ్ । అశ్నీయాదత్వరోమన్త్రి భోజ్యంసర్వమకుత్సయన్ ॥ ఇతి, “పథ్యం మితశ్చాశుద్ధశ్చ

రన్యంహృదయనన్దనమ్ । సిగ్ధందృష్టిప్రియంకోష్ఠ మన్నంభోజ్యం
మసిషిభిః ” ఇతిచ.

అత్రచ, ఏకాన్నాభ్యనుజ్ఞాతు గురువచనాదినా సమాప్యతీతి
పూర్వమేషాక్తమ్, చకారేణతదీయారాధనముచ్యతే, యథోక్తం
కావ్యే;—“ తతస్తన్ముఖసంసర్ప సరసేనసుగధినా । శుచినా సుకు
మారేణ సత్వసంశుద్ధిహేతునా । భక్తిపూతంప్రక్షల్లపైసభోజ్యేనభగ
వత్ప్రియాన్ । తత్పరస్తన్నయామాస తత్ప్రితిప్రేమవృద్ధయే । ఆత్మా
సమాత్మనఃపశ్యేత్ భోక్తారంపురుషంపరమ్ । అనుయాగం యథా
యోగం నిస్సజ్జోనిరవర్తయత్ ” ఇతి.

తదీయారాధనశ్చవిశేషశాస్త్రసిద్ధమ్, తదుక్తంభరిద్వాజహి
శిష్టే;—“ మునయస్తత్వనిష్ఠానాం లక్షణానినిబోధత । విష్ణోర్దాసైక
ఫలతాతదేకోపాయతాస్థితిః । తదాజ్ఞాకరణేప్రీతిస్తత్కర్మగుణకీర్త
నమ్ । తచ్చిన్వాక్షితదేహత్వం తదీయారాధనేరతిః । తదన్యస్పర్శ
వైరాగ్య మిన్ద్రియాభేద్యలోలతా । ఆచార్యాధీనవృత్తిత్వ మాచా
ర్యాథాత్మదేహతా । క్రోధలోభమదాలస్య మానమోహవిహీన
తా । సత్యశౌచదయాధైర్య క్షమానన్తోషయుక్తతా । ఇశ్యేతైర్గ
తుజైర్దుక్తాప్రేక్షవాః ” ఇతి.

అనేన “ అపిచాన్యకుఃకోదానం దత్వాచాన్యకుతఃఫలమ్ ।
దాతాప్రతిగృహీతాచప్రేత్యైవనరకంప్రజేత్ ” ఇత్యాదికమవై
ష్ణవయతివిషయ మిత్యుక్తంభవతి.

(మామ్) పూర్వంప్రసాదప్రసాపే “ యత్యన్నంయతిపాత్ర
స్థమ్ ” ఇత్యాది సామాన్యవచనోదాహరణముఖరతయా దుర్బుద్ధి
వశా ద్విముఖింమామ్, (ప్రసాదపాత్రంకృత్వా) ప్రసాదస్య-భుక్తో

క్షేత్రస్య భోజనపాత్రస్యభోజ్య శేషస్య, పాత్రమ్-యోగ్యంభాజనం
వాక్యత్వా, “ యోగ్యభాజనయోఃపాత్రమ్ ” ఇతికోశః.

(పశ్యంతమ్) తథాభూతస్యాస్య కేయం వ్యష్టిరితినవిస్మయహ
ర్షకరుణం ప్రేక్షమాణమ్ (తమ్) వరవరమునిమ్, (భావయామి)
ధ్యాయామి; ప్రసాదపాత్రమిత-ఉచ్ఛిష్టాశనాత్మికావృత్తిరుక్తా; తదు
క్తంభర్తద్వాజేన;—“యోసానున్ద్రవరం ప్రాదాత్సంసారో చ్ఛేద
సాధనమ్ । ప్రతీచ్ఛేద్గురువర్యస్య తస్యాచ్ఛిష్టంసుపావనమ్ ” ఇతి,
అత్ర ఆచార్యవిషయే శిష్యస్యవృత్తివిశేషవిధానప్రకరణాత్తన్నధ్య
తతమిదం నైమిత్తికా ద్గురోరుచ్ఛిష్టభోజనా దన్యదేవేతిస్ఫుటమ్;
అతచ “ యత్యన్నంయతిపాత్రస్థమ్ ” ఇత్యాదిక మనైష్టవవిషయం
గురువ్యతిరిక్త యతివిషయశ్చేతి ద్రష్టవ్యమ్. (౨౯)

మూః-తత శ్చేతస్సమాధాయ పురుషేపుష్కరేక్షణే ।

ఉత్తంసితకరద్వంద్వ ముపవిష్ట ముపహ్వరే॥ (౩౦)

పదపురై.

తతః - అముతు శైయేతరుళియపిఱకు, పుష్కరేక్షణే - పుణ్ణ
రీకాక్షునాయ్, పురుషే - పురుషశబ్దవాచ్యనాన సర్వేశ్వరినిడత్తిర్,
చేతః - మనస్సై, సమాధాయ - ఏకాగ్రమాకవైత్తు, ఉత్తంసిత
కరద్వంద్వంయథాతథా - తిరుముసిమేల్ వైక్కప్పట్ట ఇరణ్ణతిరు
క్కైక్కలై యుడైయరాయ్, (సాంజలిబద్ధరాయ్) ఉపహ్వరే - నిర్జన
ప్రదేశత్తిర్, ఉపవిష్టమ్ - పద్మాసనమాక యోగాభ్యాసత్తిర్ ఎఱ్ఱు
న్దరుళియిరానిఱ్కిఱ, (మణవాళమామునికలై సేవిక్కిఱేన్) (౩౦)

వ్యా;—(తతః) (తతః) అనుయాగాన న్తరమ్, (పుష్కరే ఊణే) పుణ్డరీకాక్షే, (పురుషే) పురుషశబ్దవాచ్యేభగవతి (చేతః) హృదయమ్, (సమాధాయ) సమాధిమత్కృత్వా. సమాధిః - యోగః, ఉత్తంసితమ్-శిరోభూషణీకృతం కరద్వంద్వమ్ - పాణిద్వంద్వం యథాభవతి, తథా; అత్రద్వంద్వశబ్దః - అజ్జలిత్యాభిప్రాయకః, ఉత్తంసితత్వసామర్థ్యాత్; (ఉపహ్వరే) రహసి, “ఁహో స్తికముపహ్వరే” (ఉపవిష్టమ్) ఆసీనమ్; అనేన “ఉపవిశ్యాసనేయుజ్ఞ్యాత్” అస్యచ “నిత్యంమునిం వరవరంనిభృతోభజామి” ఇత్యత్రాన్వయః, ఇతివచనంస్ఫురితమ్;

అనుయాగాన న్తరం యోగశ్శాన్త్యేనోక్తః “అప్రాజ్ఞయోగ ప్రీతిఞ్చ కృత్వాధ్యానఞ్చరోవశీ” ఇతి, భరద్వాజశ్చాహ;—‘కృత్వా నుయాగంకుర్వీత స్వాధ్యాయం వైష్ణవంపరమ్ ! తతో యుజ్జీతచా త్మానం పురుషేపుష్కరేక్షణే” ఇతి; తతశ్చయుజ్జీతేత్యన్వయః, చకారేణస్వాధ్యాయా త్పూర్వమపీతిలభ్యతే; తేనానుయాగాన న్తర్యంసిద్ధమ్, యోగశ్చారాధనవత్ కాలత్రయేష్యనుషేయ ఇత్యుత్తరత్రవక్ష్యతే.

పుష్కరేక్షణత్వలిక్ష్ణాత్, యోగిహృదయే సవిగ్రహోవస్థాన ముచ్యతే; పరాశరశ్చాహ; - “దేవతిర్యజ్ఞనుమ్యాదిచేతనేష్వపిసంస్థితః । తదన్తర్యామ్యవస్థాహి విష్ణోస్సర్వగతస్యవై । సవవయోగి హృదయఃఙ్గజేతుసవిగ్రహః” ఇతి, అత్రచ, “సయశ్చాయంపురుషే, యశ్చాసావాదిత్యే;” ఇత్యాదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తినః పురుషాన్తర్వర్తినశ్చైకోక్తే, “తస్యయథాకప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ” ఇత్యాదిత్యమణ్డలస్థస్యచ పుణ్డరీకాక్షతోపదేశాత్తదభిన్నస్య పురుషాన్తర్వర్తినోపిపుణ్డరీకాక్షత్వ మిత్యభిప్రాయేణ “పురుషే

పుష్కరేక్షణే” ఇతి భరద్వాజేనోక్తమ్; పురుషులదత్తా - “పూస్సం జ్ఞేవై శరీరేస్మిన్ శయనాత్పురుషోమతః ।” ఇతి నిర్వచనాత్పురుషాన్తర్వర్తినింభగవన్తమభిధత్తే.

అతవపకావ్యేప్యేతద్యోగప్రకరణే “విమలాయతలోచనే । అపరాధసహేనిత్యందహరాకాశగోచరే ।” ఇత్యుక్తమ్. అత్రత్య దహరాకాశశబ్దః, “బ్రహ్మపురేదహరం పుణ్డరీకంవేశ్మ” ఇత్యుక్త హృదయపుణ్డరీకవివరమాహ; అపరాధసహ ఇత్యేతత్ “అజ్ఞప్రమా త్రః పురుషోమధ్య ఆత్మనిర్మలః, ఈశానోభూతభవ్యస్య నతతోవిజ ముప్పతే” ఇతి శ్రుత్యుక్తార్థకథనమ్, ఆభ్యాందహరప్రమితాధికరణా క్థాస్మరితౌ.

“తతశ్చేతస్సమాధాయ పురుషేపుష్కరేక్షణే” ఇత్యేతచ్చ “తతోయుజ్జీతచాత్మానం పురుషేపుష్కరేక్షణే” ఇత్యన్యశబ్దతో ర్థతశ్చ ప్రత్యభిజ్ఞాపకమ్; తత్రతతశ్చేతస్సమాధాయేత్యేతత్ “తతో యుజ్జీతచాత్మానమ్” ఇత్యన్యార్థతః ప్రత్యభిజ్ఞాపకమ్; చేత ఇత్యా త్మానమిత్యన్యవ్యాఖ్యానమ్; “ఆత్మాయత్నధృతిస్వాన్తస్వభావపర మాత్మసు” ఇతిహీరత్నిమాలా, సమాధాయేతిచ యుజ్జీతేత్యన్య వ్యాఖ్యానమ్; యుజ - సమాధావితిహ్యర్థనిర్దేశః, తత ఇత్యేతత్తు వచనస్థచశబ్దవ్యాఖ్యానమితి ద్రష్టవ్యమ్ “పురుషేపుష్కరేక్షణే” ఇత్యేతత్ శబ్దతస్తత్ప్రత్యభిజ్ఞాపకమ్; ప్రత్యభిజ్ఞాపనప్రయోజనస్తూక్త మేవ.

(30)

మూ; — అజ్ఞానసస్థమవదాత సుజాతమూర్తి
మామీలితాక్షమనుసంహిత మస్త్రరత్నమ్ ।

ఆనమ్రమాళిభిరుపాసిత మస్తరజై

ద్విత్యంమునింవరవరం నిభృతోభజామి ||

3౧||

పదవురై.

అజ్ఞానసస్థమ్ - యోగార్థమాక పద్మాసనస్థిత్వైర్ముద్దురుళియి
రుప్పారాయ్, అపదాతనుజాతమూర్తిమ్ - వెళుత్తుమ్ అఘ్రికియతు
మాన తిరుమేనియైయుడైయరాయ్, ఆమిలితాక్షమ్ - శుభాశ్ర
యవస్తుధ్యానత్తినాల్కొచ్చుమ్ మూడిక్కొళ్ళప్పట్ట తిరుక్కణ్ణళైయు
డైయరాయ్, అనుసంహితమస్త్రీరత్నమ్ - రహస్యమాక అనుసన్ధి
క్కప్పట్ట మస్త్రీశేష్ఠమాన ద్వయత్తై యుడైయరాయ్, ఆనమ్ర
మాళిభిః - నన్డాకపణజ్జిరుక్కిఱ తిరుముసికళై యుడైయరావ,
అస్తరజైః - కోయిలణ్ణన్ముతలాన అస్తరజ్జశివ్యరాల్, ఉపాసితమ్ -
సదానుభవమ్ శేయ్తుకొణ్ణ శుశ్రూషిక్కప్పట్టవరాన, పరవరంము
నిమ్ - మణవాళమామునికళై, నిభృతస్సన్ - జాగరూకనాయ్,
నిత్యంభజామి - సదానుభవమ్ శేయ్యానిఱున్, (3౧)

వ్యాః—(అబైతి) (అజ్ఞానసస్థమ్) పద్మాసనస్థితమ్, యోగే
పద్మాసనం విశ్వామిత్రేణోక్తమ్, “తతోనివాతకేరమ్యే నిమోఽ
న్నతవివర్జితే । కుశాజనసుచేలాని ఉపర్యుపరివిన్యసేత్ । పద్మాసన
స్తుతత్రైవి కృత్వాఙ్గానిసమంసయేత్ ” ఇతి, (అపదాతా) క్షీరస
క్లుతికారీ, (సుజాతా) కమనీయా, (మూర్తిః) విగ్రహోయస్యసః),
తిథోక్తస్తమ్, (ఆమిలితాక్షమ్) ఈషన్మిలితలోచనమ్, స్త్రీరత్నమ్
“నాసాగ్రన్యస్త్రోచనః ” ఇతి, (అనుసంహితమస్త్రీరత్నమ్) ఉపా
శూచ్ఛార్యమాణద్వయమ్, “అనేనమస్త్రీరత్నేన మత్ప్రియేణభజే
త్సదా ” ఇతిహ్యుక్తమ్, (ఆనమ్రమాళిభిః) సమ్యగవసతశిరస్సైః,

(అస్తరజైః) వాఘాలవరదాచార్యో భయవేదాంతాచార్యప్రభృతిభిః
(ఉపాసితమ్) నిరస్తరం సామోత్క్రియమాణమ్, “ సదాపరగుణా
విష్టోద్రప్తస్య స్సర్వదేహిభిః ” ఇతిహ్యుక్తమ్, (వరవరంమునిమ్)
(నిభృతస్సన్) అవహితస్సన్, అహమ్, (నిత్యంభజామి) సర్వకా
లంసేవే, “ విగ్రహలోకనపరః ” ఇతిహ్యుక్తమ్. (3౧)

మూః—తతశ్శుభాశ్రయేతస్మిన్నిమగ్నం నిభృతంమనః ।
యతీంద్రిప్రవణంకర్తుం యతమానంనమామితమ్ ॥ (3౨)

శ్రీదేవరాజగురువీరచితా పూర్వదిశచర్యా సమాప్తా,

పదపురై.

తతః - యోగాభ్యాసానస్తరమ్, తస్మిన్ - “ తతశ్చేతః ”
ఎన్నిఱిశ్లోకత్తిత్ శొల్లియ, శుభాశ్రయే - యోగిధ్యేయమాన సర్వే
శ్వరనిడత్తిత్, నిమగ్నమ్ - లయిత్తుచి, నిభృతమ్ - నిశ్చలమాయు
మిరుక్కిఱ, మనః - మనస్సై, యతీంద్రిప్రవణమ్ - యతిసార్వభౌ
మరాన ఎమ్మెరుమానారిడత్తిత్ ప్రవణమాకుమ్బడియాః, కర్తుమ్ -
శేయ్కైక్కు, యతమానమ్ - ఆరమ్భమ్ శేయ్యానిఱ్కిఱ, తమ్ -
అన్దమణవాశమామునికళై, నమామి - దెణ్డన్ సమర్పిక్కిఱేన్.

వ్యాః—(తతః) (తతః) యతీంద్రిచరణద్వంద్వప్రవణేనైవ
చేతసా తదుద్దేశ్యభగవద్యోగానస్తరమ్, (తస్మిన్) పూర్వోక్తే,
(శుభాశ్రయే) పుష్కరేక్షణేపుసే, “ హేయప్రత్యసీకత్వేసతి,
చిత్తాకర్షకత్వం శుభాశ్రయత్వమ్ ” ఇత్యుక్తంపూర్వైః, (నిమ
గ్నమ్) అవగాఢమ్, (నిభృతమ్) నిష్పన్నమ్, మనః - కర్త, (యతీ

స్మిప్రవణాకర్తుమ్) యతీన్ద్రప్రవణమేవకర్తుమ్, పూర్వత్రహి “య
తీన్ద్రచరణద్వన్దన్ద్రప్రవణేనైవచేతసా” ఇత్యేతత్ కర్తవ్యభాగేషు
స్వాధికారానురూప్యవగమనాయా న్యవిశేషణతయానిర్దిష్టమ్, అ
త్రతుతస్యానన్యార్థత్వముచ్యతే, (యతమానమ్) ఆరభమాణమ్,
(తమ్) యతీన్ద్రప్రవణత్వేనప్రసిద్ధం వరవరమునమ్, (నమామి) చర
మపర్వనిష్ఠావిశేష గరిష్ఠతానుసన్ధానేన నిర్భరోహం తత్సమ్మన్ధమా
త్సనోనుసన్దధామి, నిష్ఠావత్సమ్మన్ధోహి నిష్ఠాప్రాపక ఇతిభావః. (32)

ఇతి దినచర్య వ్యాఖ్యానం

సదాచారదీపికా సమాఖ్యానం

పూర్వదినచర్య విభాగః,

వాధూల శ్రీవీరరాఘవనూరి విరచితా

పూర్వదినచర్య వ్యాఖ్యానమాప్తా.

ఉత్తరదినచర్యావ్యాఖ్యా.

అవ;— ఏవంయతిరాజవింశతిరనూదితా, అథతామ్, ఇతి శబ్దేన పరామృశ్య, తయా యతిరాజంప్రహర్షయతో వరవరమునే శ్చింతనేన సజ్జాతం స్యమతిప్రసాదవిశేషమనునన్ధతే.

వ్యా;— (ఇతీతి) (ఇతి) ఉక్తప్రకారేణ (ఏధమానైః) “ భూయిష్ఠాంతేనమ ఉక్తింవిధేమ ” ఇతిన్యాయేన ఏకైకశబ్దవశోక సహస్రాయమాణైః; భూయిష్ఠామితి - భూయిష్ఠత్వంహి సన్తవ్య హృదయాభిప్రాయేణేత్యుక్తంపూర్వైః; తద్వదత్ర యతిరాజహృదయాభిప్రాయేణ వింశతేధమానత్వంవివక్షితమ్, అర్థతోగమ్భిరత్వాదప్యేధమానత్వంయుక్తమ్, (శ్రుతిమధురైః) శ్రోత్రసుఖకరైః (ఉదితైః) వచనైః.

(యతికులధుర్యమ్) యతికులశ్రేష్ఠమ్; యతికులస్యరక్షాభర నిర్వోధారంవా, (ప్రహర్షయన్తమ్) ప్రకర్షణప్రీణయన్తమ్, ప్రశబ్దేన-ప్రీతేనన్యార్థత్వముచ్యతే, స్వయంప్రయోజనస్య ప్రకృష్టత్వమ్, ఆత్మనేషదనిర్దేశవిరహేణ ప్రహర్షస్యకేవలపరార్థత్వంవ్యజ్యతే; ప్రహర్షయన్తమితిచ ప్రహర్షయిష్యామితి పరమాచార్యసూక్తిం స్మరయతి, (వరవరమునిమేవ చిన్తయన్తి) ఏవకారేణచ ప్రహర్షణ కర్తృణామితిరాజస్య స్వాతన్త్ర్యతశ్చిన్తనంవృదస్యతే, (ఇయంమతిః) ఏతావంతంకాలమప్రాప్తవిషయ సమ్బద్ధాత్మలూషితా మమబుద్ధిః, కర్త్రీ, (నిరత్యయమ్) నిత్యమ్, (ప్రసాదమ్) ప్రసన్నతామ్, (ఏతి) ప్రాప్నోతి, “ ఇథో-గతౌ ”

చిన్తయన్తిత్యత్ర “ లక్షణహేతోఽః ” ఇతిహేత్వర్థశ్చత్రాదేశః; చిన్తయన్తీమతిరితితు - అనుభూయమానాను భవవన్నిర్దేశ

వరపరమునిమేవ చింతయస్తీత్యనేన - ప్రసిద్ధచింతయస్తీ దీర్ఘచింత
యస్తీభ్యాం పిలతుజేయం కాచిచ్చింతయస్తీతిస్సార్థతే; ప్రహర్షయ
స్తం చింతయస్తీ ప్రసాదమేతీత్యత్రచ “తాపార్తోజలశాయినమ్”
ఇత్యాద్యాయానుసంధేయః; శ్రుతిమగునై రుద్ధితైరిత్యత్ర రుద్ధితైరితి
ప్రతీత్యా విరుద్ధ మతికృద్దోషఇతికేచిదాహుః, తన్న, “శ్రుతిమధు
రైః” ఇతినిసర్గస్త రణవైయవరూపిత్యాత్.

యద్వా నాత్రవిరుద్ధమతికృద్దోషః, హాహంతహస్తేత్యాది నా
దుఃఖాతిశయస్యప్రస్తుతత్వా త్వరమార్తిప్రయుక్తరుదితస్య స్వరూ
పౌజ్వల్యహేతుత్వాత్, “కిమర్థంతననేత్రాభ్యాం వార్జినవతిశోక
జమ్” ఇత్యాది న్యాయేనశేషీప్రియత్వాచ్చ; “నచైవదేవివిరరా
మకూజితాత్” ఇత్యాద్యేన శ్రుతిమధురత్వస్యాప్యప్రపత్తేశ్చ; “సు
ఖంవాదుఃఖంవా నిబిడయతుయానోస్సహృదయేత్వ మద్దానన్దాత్మా
ఋణిణమతిపూర్ణోరసభరః” ఇత్యాద్యేన చింతయస్తీనిరత్యయంప్ర
సాదమేతీత్యస్యాప్యప్రపత్తేశ్చ, “క్రుధ్యేద్విషీ దేద్వేష్యేచ్చ” ఇతి
భంద్వాజోక్తరీత్యా విషాదతత్కార్యయోరదోషత్వాచ్చ. (౧)

ఇత్థంగ్రన్థనిర్ణాకర్తృజేత్యుక్తస్వాధ్యాయవిశేష మనుసన్ధా
య “వ్యాఖ్యానైర్లేఖనైర్వాపి” “వ్యాచక్షీతనిబద్ధియాత్”
ఇత్యాదివిశేషశాస్త్రసిద్ధ వ్యాఖ్యానరూప స్వాధ్యాయ విశేషమను
సన్దతై, (అథేతి)

మూ;—అథగోష్ఠీంగరిష్ఠానా మధిష్ఠాయసుమేధసామ్ ।

వాక్యాలంకృతివాక్యాని వ్యాఖ్యాతారం, నమామితమ్ ॥

పదవురై.

అథ-యతిరాజవింశతి యరుళిచ్చెయ్తపిఱకు, గరిష్ఠానామ్ - ప్రత్యేకమ్ గ్రన్థనిర్మాణశాలికళాయ్ మహానీయాళాన, సుమేధసామ్ - జ్ఞానవృద్ధాళానకోయిలణ్ణన్ ముతలానారుడైయ, గోష్ఠీమ్ - సదస్సుక్కు, అధిపాయ - (ఏకాంతమాక యోగాభ్యాసమ్ శెయ్తిరున్ద స్థలత్తినిన్దుమ్) ఎఱున్దరుళి, వాక్యాలజ్ఞుతివాక్యాని - పూర్వాచార్యవచనప్రచురమాన శ్రీవచనభూషణత్తిన్ వాక్యజ్ఞభుక్కు, వ్యాఖ్యాతారమ్ - పదచ్ఛేదపదార్థోక్త్యాదికళాల్ వ్యాఖ్యానమ్ శెయ్తగుళిక్కుణ్ణిరుక్కిఱ, తమ్ - అన్దమణవాళమామునికళై, సమామి - దెణ్ణన్ సమర్పిక్కిఱేన్.

వ్యాః—(అథ) గ్రన్థనిర్మాణానన్తరమ్; యతిరాజవింశత్యా యతిరాజప్రీణానానన్తరమిత్యర్థః; (గరిష్ఠానామ్) గురుతమానామ్; ప్రత్యేకంవ్యాసపదసిర్వోఽథ్యానామ్, (సుమేధసామ్) సమీచేనమేధాయుక్తానామ్, “మేధాశుగ్రహణే” ఇతిధాతు పాఠాదాశుగ్రహణంమేధా; “ధీర్ధారణావతీమేధా” ఇత్యుక్తరీత్యాధారణావతీధీర్వామేధా, తన్త్రేణోధియీవామేధాత్రవివక్షితాః “నిత్యమసిచ్చిజామేధయోః” ఇత్యసిచ్చిత్వయః, (గోష్ఠీమ్) పరిషదమ్, (అధిపాయ) అధ్యాస్య, ఉపహ్వరాదితిశేషః.

(వాక్యాలజ్ఞుతేః) శ్రీవచనభూషణస్య, రత్నప్రచురం భూషణంరత్నభూషణమితివత్, వచనప్రచురత్వాదనునన్ధాత్మాణామా జ్వల్యకరత్వాచ్చవచనభూషణత్వమ్, శబ్దప్రాచుర్యంహ్యర్థప్రాచుర్యగమకమ్, ప్రాచుర్యస్య స్వాశ్రయంప్రతివిశేష్యత్వే స్వాశ్రయసమానాధికరణ తద్విజాతీయాల్పత్వన్యప్రతియోగిత్వ భాసనియ

మాదిత్యతో వచనపదం పూర్వాచార్యవచనపరమ్; తథాచ, తద్వి
జాతీయస్య స్వవచనస్యాల్పత్వమాప్యతిశయ సమ్పాదక మిత్యభి
ప్రాయేణ పూర్వాచార్యవచన ప్రచురత్వం పూర్వైర్వాఖ్యా
తమ్; అయంన్యాయోవాక్యాలఙ్కృతిపదేష్యనుసంధేయః. (వా
క్యాని) “కృతిగమిభిరసంధర్భం శ్రీమద్వచనభూషణమ్ ” ఇతి ప్రసి
ద్ధానికార్థకక్రియారూపాణి; “వివిచ్యమానంనాకాఙ్క్షం పరానాకా
ఙ్క్షశబ్దమ్ । కర్మప్రధానంగుణవదేకార్థం వాక్యముచ్యతే, ” ఇత్యు
క్తలక్షణలక్షితాని.

(వ్యాఖ్యాతారమ్) పదచ్ఛేదాదిభిర్వివరణశీలమ్, తాచ్ఛీలి
కత్తృన్ప్రత్యయః, అతోనవస్థి, నలోకేతినిషేధాత్, అనేన శ్రీవ
చనభూషణస్య “పరిచితమివాధాపిగమానమ్ ” ఇత్యుక్తస్వభావవిశే
షోత్పత్తితః. అతఏవకాలక్షేపశ్చనేన సిద్ధతీత్యుక్తంభవతి, (తంపర
వరమునిం నమామి).

అథవా, గరిష్ఠానాం గోష్ఠిమధిస్థాయ వాక్యాలఙ్కృతివా
క్యానిసుమేధసాం వ్యాఖ్యాతారమిత్యన్వయః; సుమేధసామిత్యనే
నచ ఉపదేశపాత్రతోషయుక్తమహాబుద్ధిత్వంవివక్షితమ్; యథోక్తం
శాఙ్గిలేన, “ప్రియవాక్యం మహాబుద్ధిమ్ ” ఇతి, అనేన “శిష్యా
ణాంశిక్షయావాపి స్వాధ్యాయార్థోయముచ్యతే, ” ఇతి స్వాధ్యాయవి
శేషోనుష్ఠిత ఇత్యుక్తంభవతి,

అత్రచ, “సాక్షాఖిలద్రవిడసంస్కృతరూప వేదసారార్థసజ్జి
హ మహారసహస్రజాతమ్ ” ఇతి ప్రసిద్ధస్య శ్రీవచనభూషణస్యవ్యా
ఖ్యానాదినా సర్వోపస్వాధ్యాయానుష్ఠితోభవతి; యథోక్తంభర
ద్వాజేన, “పురా నస్యవగాహేతసేతిహాసానియత్రచ । కేశవస్య

జగత్సర్గ స్థితిభక్తాదికీర్త్యతే । స్తోత్రాణికల్పాన్ నామాని కథాశ్చ
వివిధాహరేః । సన్నిఃప్రశిహితాంశ్చన్యాః ప్రబద్ధాః పరిశీలయేత్
మూలస్య స్థమయోవేదః పఞ్చరాత్రశ్చతత్పరమ్ । అన్యచ్ఛతత్పరం
గ్రాహ్యం శాస్త్రం నాన్యాదృశంపునః, “ ఇతి; “ దివసస్యాష్టధాభా
గో దత్తాదిభిరుదాహృతః: ” ఇత్యుక్తప్రక్రియయాతు, “ వేదాభ్యా
సాద్వితీయేతు ” ఇత్యుక్తవేదాభ్యాసః “ తత్త్వందివ్యప్రబద్ధానామ్ ”
ఇత్యాదిలోకైః; “ ఇతిహాసపురాణాది పాఠస్సప్తమమృతయోః ” “ ఇతి
హాసపురాణాభ్యాం మమంసప్తమమభ్యసేత్ ” ఇత్యుక్త మితిహాస
పురాణప్రవచనం శ్రీవచనభూషణవ్యాఖ్యానేనానుష్ఠిత మిత్యుక్తం
భవతి, “ వేదార్థనిర్ణయః స్మృతీతిహాసపురాణైః ” ఇతి ఖలుత్రోహ
క్రమః;

వ్యాఖ్యానప్రకారశ్చకావ్యే విశదముక్తః, “ సతత్రనిశ్చలం
చేత శ్చిరేణవినివర్తయన్ । రహస్యగ్రంథత్యేషు రమయామాసత
త్ప్రియాన్ । వాక్యసజ్గతివాక్యార్థ తాత్పర్యాణి యథాశ్రుతమ్ ।
వ్యాకుర్వాన్నేవపూర్వేషాం వర్తమానంపదేపదే । స్వమనీషికయా
నైవ కల్పయన్ కిఞ్చిదప్యయమ్ । గుప్తా పూర్వైర్గురుత్వేన గూఢా
సద్ధానదీదృశత్ । శ్రుతిస్మృతీతిహాసేన శ్రుత్యనైః పఞ్చరాత్రతః ।
దేశికానాం నిబన్ధనాం దర్శయన్నేకకణ్ఠతామ్ । వాక్యాలంకార
వాక్యాని వ్యాచక్షోణోవిచక్షణాన్ । సుధియస్సాన్వ దయామాస
స్వస్వరూపం సుదుర్గ్రహమ్ ” ఇతి. (౨)

మూ; — సాయ న్తనం తతఃకృత్వా సమ్యగారాధనంహరేః ।

పైవిరాలాపైశ్చుభైశ్చోత్థాః నన్దయన్తనమామితమ్॥

పదవురై.

తతః - సాయంసన్ధ్యాసన్దనమ్ శేయతపిఱకు, సాయన్దనమ్ - సాయంసన్ధ్యాకాలత్తిల్ శేయ్యక్కడవతాన, హరేః - ప్రాప్తివిరోధి నిరాసకనాన అరజ్జనకరఘ్నుక్కు, ఆరాధనమ్ - తిరువారాధన తై, సమ్యక్ - నన్తాక, కృత్వా - పరమభక్తియుడన్ శేయ్తు, శుభైః - మజ్జళకరీమాన, నైవ్వెరాలాపైః - స్వచ్ఛన్దమాన వార్తైకళాలే, (దుర్గ)హమానశాస్తార్థజ్జలై అరుళిచ్చెయ్తు) శ్రోత్మాన్ - శ్రోతాక్కు శానకోయిలణ్ణన్ ముతలాన జ్ఞానాధికర్కళై, సన్దయన్దమ్ - సన్దోష యుక్తాళాక పుణ్ణానిఱ్కుమ్, తమ్ - అన్దమణవాళమామునికళై, నమోమి - దెణ్ణన్ సమర్పిక్కితేన్.

వ్యాః—(తతః) బుద్ధిస్థాత్సాన్ధ్యవిధి సాధనాదనన్దరమ్, ఉక్తశ్చాకావ్యేః - “తతస్సాన్ధ్యంవిధింకృత్వాస్తుత్వాచమధునూదనమ్” ఇతి; తతఃసన్ధ్యస్య పూర్వపరామర్శితేవపి గుణోపసంహారన్యాయేన కాప్యైక్త సాన్ధ్యవిధివిధానమానేతవ్యమ్, (సాయన్దనమ్) సాయంసన్ధ్యాభవమ్; సాయంచిరిమిత్యాదినా ట్యుప్రత్యయ తుడాగ మావనాదేశశ్చ,

(హరేః) విరోధినిరసనశీలస్య రజ్జనిధేః, అథవా, “బ్రహ్మణాశీతికణ్ఠాఞ్చ యమంవరుణమేవచ । ప్రసహ్యహరతేయస్మా త్తిస్తాద్ధరితిర్విశే ” ఇత్యుక్తరీత్యా సన్వదేవతానియమనశీలస్య, అత్రరజ్జనిధిమితీ సాలభ్యముక్తమ్, శ్రీనిధిమితీ సాన్ద్యముక్తమ్. హరిమితీ పరత్వముక్తమ్, తథాచ, పుత్రసాన్దర్య సాలభ్యానాం మేళనమాశ్రయణీయత్వప్రయోజకమిత్యుక్తంభవతి. (ఆరాధనమ్) అర్చనమ్. (సమ్యక్కృత్వా) పరభక్త్యాకృత్వా, (శుభైః) మజ్జళకరైః, (నైవ్వె

రమేవక్ష్మతై రాభాషణైః, (శ్రోతృత్వా) పూర్వోక్తా నుమేధనః, (నన్దయన్తమ్) సుఖయన్తమ్; సమృద్ధా-కుర్వన్తంవా, (తమ్) వరవరమునిమ్; సమామి టునదిసమృద్ధావితిభాతుపాఠః.

స్వైరాలాపప్రకారశ్చశతకేఘనంహితః, “ఆమ్నా యేషుస్తుతిభిరమితై స్సేతిహాసైః పురాణైర్దృశ్యం యత్యైర్దృదిహవిదుషాం దేశికానాంప్రసాదాత్ । స్వైరాలాపై సులభయసితత్పశ్యమోపాయతత్వం దర్శందర్శంవరవరమునే దైన్యమస్పద్విధానామ్ ” ఇతి,

“ శోధయిత్వా ” “ ఆరాధ్య ” “ ఆరాధనంకృత్వా ” ఇతి కాలత్రయార్చనము క్తమ్, తదిదం శాణ్డిప్రేమోక్తమ్, “అముహూర్తాత్తువైబ్రాహ్మణ్య దన్యానంప్రహరాత్సుధీ । స్నానార్చన జపస్తోత్రపాఠైః కాలంవినోదయేత్ । భోగానుపార్జ్యయాగార్థమ్, ” ఇత్యారభ్య, “ ప్రసన్నో యోగమారభేత్, అభిగమ్యయథాపూర్వ మధ్యయిత్వా యథావిధి ” ఇతి, త్రికాలద్రవ్యయోగేనేతిచ, తథా పరాశరేణాప్యక్తమ్, “ త్రికాలమర్చయేద్దేవం ప్రతిమాసువిశేషతః, ” ఇతి, “ ఏవంత్రికాలమర్చాయాం పూజయేద్విధివచ్చయమ్ ” ఇతిచ, “ కాలత్రయార్చనానైతు ” ఇతిచ; యతిధర్మసముచ్చయేచ, “ప్రాతస్సానంజపోమానం నిత్యమేకాంతశీలతా । నమస్కారోపవాసాచ భక్తిర్విష్ణేతథాగురౌ । ఆస్తిక్యం బ్రహ్మసంస్పర్శః ప్రాణాయామ రతిస్తథాత్మైకాల్యమర్చనంవిష్ణోః పరమం ముక్తిసాధనమ్ ” ఇతి, అత్రిశ్చ-“ త్మైకాల్యమర్చనంవిష్ణోః ” ఇతిచ, ఇదశ్చారాధనంపాశ్చ కాల్యస్థానాభిషిక్తమ్, తదుక్తంభరద్వాజపరిశిష్టే, “ ప్రాప్త్యాభిగమనందృష్ట్యోపదానం నమసార్చనమ్ । స్వాధ్యాయఃకీర్తనాద్యోగ స్సార్పణాదపికేవలమ్ । ఏవంవిద్వానేకదాపి కుర్వన్స్వాత్పశ్యకాలికః । కృతంభవతివాసర్వ మిజ్యయైవహికేవలమ్, ” ఇతి,

ఏవంయోగోపితైకాలికః; తదుక్తం శాణ్డిలేయ, “వత్సామి
యోగాదూర్ధ్వం యత్కర్తవ్యం సానపూర్వకమ్|ఉచ్చైస్సస్వరేణ
యోగాస్తే సుత్వాస్తాత్తైరనన్యధీః,” ఇత్యాది, తథా “ఆష్టాజ్ఞ
యోగప్రీతిశ్చ కృత్వాధ్యాసఃసరోవశీ” ఇతి

“యామిన్యాంయోగకాలేతు యత్కర్మయోగిభిర్నిరైః|
వత్సామివస్సమాసేన శృణుధ్వంముచిపుష్టవాః,” ఇత్యుపక్రమ్య,
“కుర్యాద్యోగమతద్విరతః” ఇత్యాదిచ, యతిధర్మ సముచ్చయేచ,
శబ్దః - శూన్యగృహేదేవగృహే గుహాయాం గిరిహ్వరే| యత్ర
నారమ తేబుద్ధి స్తత్రాసీతప్రసన్నధీః| యోగశాస్త్రోక్తమార్గేణ
కృతాననపరిగ్రహః| యోగంయుజ్జీతసతతం సద్ధ్యాస్వపివిశేషతః,”
ఇతి, అయశ్చయోగః పాశ్చికాల్పస్థానాభిషిక్తః, తదుక్తం భర
ద్వాజపరిశిష్టఏవ; - “సర్వంయోగేనవాక్యతమ్” ఇతి తదిదంకాల
త్రయేపి యోగానుష్ఠానం “ప్రకారాన్పరిశిధాయచ” “తతశ్చేత
స్సమాధాయ” “కృత్వాచేతశ్శుభాశ్రయే” ఇత్యుక్తమ్;

కిం “శ్రీమన్యతీంద్రితవదివ్యపదాబ్జసేవామ్” ఇత్యుక్తస్వా
చార్యార్చనమపి పాశ్చికాల్పకార్యకరమ్, తదుక్తం భరద్వాజపరి
శిష్టే, “పూజనేనగురోర్వాపి సతాంవాపరిషేవణాత్,” ఇతి, ఏవం
స్వాధ్యాయోపితైకాలికః; తదుక్తం శాణ్డిలేయ, “వాసుదేవాదిమూ
ర్తీనాం నామ్నాంసక్తిర్తనంచరేత్,” ఇతి, ప్రాతఃకాలికంప్రకృత్వ
“అతిన్ద్రితస్యస్వాధ్యాయే యోగయుక్తాత్మనస్సదా| సద్భక్త్యాస్మిన్
స్మదేహస్య నావశ్యం నాసుకీర్తనమ్” ఇతి. “వేదాభ్యాసోద్వితీ
యేతు” ఇతి, “ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వృషంసప్తమసుభ్యసేత్”
ఇతిచ, స్థలాంతరేషూక్తమ్, సోపితైకాలికస్వాధ్యాయోత్ర
“ధ్యాత్వాంహస్యత్రితయమ్” “తత్త్వందివ్యప్రబధ్ధానామ్” “వా

క్వాల్జ్జుతివాక్యాని వ్యాఖ్యాతారమ్ ” ఇత్యుక్తః, అయమపిసా
 ఞ్చకాల్యకార్యకరః, తదు క్తంభరద్వాజపరిశిష్టే, “ స్యాధ్యాయేనా
 పివిదుష స్పర్శంయోగేనవాక్మతమ్ ” ఇతి, (3)

తతఃకనకపర్యజ్ఞే తరుణద్యుమణిద్యుతౌ ।

విశాలవిమలశ్లక్ష్య తుజ్జతూలాసనోజ్వలే ॥ ౪॥

సమగ్రసారభోద్ధార నిరస్తరదిగస్తరే ।

సోపధానేసుఖాసీనం సుకుమారేవరాసనే ॥ ౫॥

సదస్తుతైః.

తతః - స్వస్వరూపాది ప్రకాశక స్వాక్షివిశేషజ్జ్వలే శిష్య
 జనగ్రణై రజ్జిప్పిత్తపిఠకు, తరుణద్యుమణిద్యుతౌ - బాలనూర్యన్నీల్
 కా నియైయుడై యతాయ్, విశాలవిమలశ్లక్ష్యతుజ్జతూలాసనోజ్వలే -
 విస్తారముడై యతాయుమ్, దోషరహితమాయుమ్, స్నిగ్ధమాయుమ్,
 ఉన్నతమాయుముశ్చ పజ్జజైయినా లలజ్జుతమాయ్, సమగ్ర
 సారభోద్ధార నిరస్తరదిగస్తరే - నిరవధికమాన భగవత్ప్రసాదగన్ధ
 మాల్వాది పరిమళప్రవాహాత్తినాల్ వ్యాప్తమాన నాలుపక్కతై
 యుక్తై యతాయ్, సోపధానే - శ్రమపరిహారార్థమాక శాయ్ంతై
 క్కుత్తక్కు తలై యశైకలై యుడై యతాన, కనకపర్యజ్ఞే-భృత్యౌ
 కళినాల్ సజ్జీకృతమాన స్వర్ణమయమచ్చుత్తిల్, సుకుమారే -
 అతిమృదుళమాయ్, వరాసనే - యోగయోగ్యమాన దర్భాజినాది
 కళాల్ శైయ్యప్పట్ట ఉత్తమాసనత్తిల్, సుఖాసీనమ్ - మనోమకూల
 మాక న్మెల్లనరుళియిరుక్కిఱ; ఇతిఱ్కు, మేలే “చిస్తయామితమ్”
 ఎన్నిఱవిడత్తిల్ “తమ్” ఎన్ఱతోడు అన్వయమ్. (౫)

వ్యాః—(తతః) తతః - పశ్చిమోపాయతత్వా విష్కార
 పరస్వైరాలాపైః శ్రోతృజనోజ్జీవనాంతరం (తరిణిమృదుణిమృతౌ)
 బాలార్కసమప్రభే, విశాలేన - విస్తారవతా, విమలేన-నిర్దోషేణ,
 శ్లఙ్ఘేన - మసృజేన, తుక్లేన - ఉచ్ఛ్రితేన, తూలాననేన. ఉజ్వలే -
 ప్రకాశమానే, సమక్రేణ - సమూర్ణేన, సౌభగ్య - భగవత్ప్రి
 సాదమృత్యాది సౌగంధ్యస్య, ఉద్ధారేణ - అతిశయితప్రవాహేన, నిర
 స్తరాణి - నీరహ్నిణి దిగస్తరాణి - దిబ్బధ్యానియస్యభిఘోక్తే. (సా
 పధానే) పశ్చాత్కాయవహనక్లేశ పరిహారయోపాశ్రయభూతోప
 ధానసహితే, (కనకపర్యజ్ఞే) హేమమశ్చే, “మశ్చపర్యజ్ఞసల్య
 జ్ఞాఃఖిత్వయాసమాః” ఇతిహికోశః, (సుకుమారే) అతిమృ
 దుశ్చే, (వరాసనే) “చేలాజనకుశోత్తరమ్” ఇత్యుక్త యోగయో
 గ్యాసనే, సుఖేనాసీనమ్, అస్యచ చింతయామిత మిత్యుత్తరత్రా
 న్వయః.

అత్రసుఖాసీనమిత్యనేన “ఆసీనస్సమ్భవాత్” ఇతినూత్రా
 ర్థోనుసంహితః; సమగ్రసౌభత్యాదినాచ, “మనోనుకూలే” “తహో
 నివాతకేరమ్యేయత్రవారమతేమనః” ఇత్యాదిస్మృతినచన విష
 యకస్య, “యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాత్” ఇతినూత్రార్థోను
 సంహితః.

అత్ర “కనకపర్యజ్ఞే” ఇత్యస్య భృత్యైస్సజ్జీకృతఇత్యాదిః.
 కావ్యేసమానప్రకరణే, “తతస్సజ్జీకృతం భృత్యైశ్చయసియం విభూ
 షయన్,” ఇత్యుక్తే, “భృత్యైస్సిద్ధైః ప్రియహితపరైరభ్యుతే
 భద్రవీరే తుక్లంతూలానసవరమలఙ్కూర్వతస్సపధానమ్” ఇతి శత
 కోక్తేశ్చ; ఏవశ్చ భక్తాభ్యర్థనయా పర్యజ్ఞాభ్యనుజ్ఞానదుష్యతి;

తథాచభాగవతేసారమహంస్య ధర్మమధిక్రమ్య ప్రహ్లాదమ్ప్రత్యజగ
 రేణోక్తమ్. “ క్వచిచ్ఛయేధరోపథే తృణపద్మాశ్మవేశ్మను । క్వచి
 త్ప్రసాదపర్యజ్ఞేకశివోవాపరేచ్ఛయా, ” ఇతి; ఏతేన “ రాత్యై
 భావసంభూయానభ్యుత్తీకభాంతాల్యమేవచ । మభ్యుక్తం శుక్లవస్త్రైశ్చ
 యతీనాంపతితానిషట్ ” ఇత్యాదికంతాల్యసమభివ్యాహారాత్స్వ
 యంరాగనోగృహీతమభ్యునిషేధపరమితి స్ఫురితమ్; ఏతేనకావ్యా
 ద్యుక్తం యానాభ్యనుజ్ఞానాదికమపివ్యాఖ్యాతమ్; “ రంభేభాతై వ
 శ్చరేత్క్వాపి ” ఇతి భాగవతోక్తేః, విశిష్టైవచపరాశరసంహితా
 వచనాన్యత్రానుసంధేయాని; కనకపర్యజ్ఞ-ఇత్యుక్తసౌవర్ణసమ్మన్దోప
 పరప్రార్థనయా; అతోనదువ్యతి; యతోమేధాతిథి సౌవర్ణపరిగ్ర
 హస్యైవదోషంమన్యతే, నతూపయోగన్య; తథాచతేనోక్తమ్,
 “ సౌవర్ణరావ్యకాంస్యేషు తామ్రాబ్జాశ్మమయేషుచ ! భుజ్జన్భిక్షు
 ర్నలిప్యేత దూష్యతేతుపరిగ్రహాత్ ” ఇతి; ఇదభ్యవచనన్యాయా
 సామ్యాదన్యస్యాపి సౌవర్ణస్యపయోగమనుమన్యతే; అతఏన “దూ
 ష్యతేతుపరిగ్రహాత్ ” ఇతివాక్య శేషస్పృహః, (౪) (గ)

తన్నామగుణహర్షిత ఇత్యాద్యుక్త భక్తజనప్రస్తుతాం స్వా
 చార్యస్తుతి మనుభవతి (ఉన్మీలదితి)

మూ; ఉన్మీలత్పద్మగర్భ ద్యుతితలముపరి క్షీరనక్షాతకారం ।

రాకాచంద్రప్రకాశప్రచురసఖమణి ద్యోతవిద్యోతమానమ్ ॥

అజ్గుళ్యగ్రేషుకేఞ్చిన్న తమతిమృదుళం రమ్యజామాతృయోగీ

దివ్యంతత్పాదయుగ్మం దిశతుశిరసి మేదేశికేంద్రోదయాభుః ॥

పదవుకై.

దయాళుః - పరమకృపాళువాయ్, దేశికేంద్రః - ఆచార్య
శ్రేష్ఠరాస, రమ్యజామాతృయోగీ - మణవాళమామునికళ, ఉస్మి
లత్పద్మగర్భస్యతిలమ్ - వికసియానిష్ఠుశ్చ శైన్దామరై పూ మధ్య
ప్రదేశత్తిన్ కాన్తిపోన్ఢ కాన్తియైయుడైయ అశిప్రదేశతైయు
డైయత్తాయ్, ఉపరి - మేరభాగత్తిల్, క్షీరసక్ష్వాతశారన్ - క్షీర
రాశిపోరి వెళుత్తుమ్, రాకాచన్ద్రప్రకాశ ప్రచుర సఖమణిగోత
విద్యోతమానమ్ - పూర్ణచన్ద్రసదృశ కాన్తిభూయస్థమాన్ స్పృహ
ణీయమాన సఖ కాన్తియినాల్ విశక్లాన్తిన్ఢమ్, అజ్ఞుశ్శక్రేష్ఠ - విత
క్కుళిన్నుశిశిల్, కిచ్చిత్తనతమ్ - కొళ్పామ్చణక్లయన్, అతిమృదు
ళమ్ - అత్యన్తసుకుమారమాయ్, దివ్యమ్ - అప్రాకృతమాయ్,
తత్ - అతివిలక్షణచూన, పాదయుగ్మమ్ - తిరువడిత్రామరైకల్లై,
మే - అతిలాశైయుడైయ వడియేనుడైయ, శిరసిదిశతు - శిరస్సు
క్కులజ్జూరమాక ప్రసాదక్కువేణుమ్. (౬)

వ్యాః—(దయాళుః) కరుణాశీలః (దేశికేంద్రః) దేశికా
నామ్ - ఆచార్యానామ్, ఇంద్రః - శ్రేష్ఠః, ఇది - పరమైశ్వర్యే,
ఆచార్యతోపయుక్త ధర్మపుష్కలఇత్యర్థః, అనేనచస్వానువృత్తి
ప్రసన్నాచార్యాత్ కృపామాత్రప్రసన్నాచార్యస్య అభ్యర్థితత్వం
వ్యజ్ఞితమ్; (రమ్యజామాతృయోగీ) (ఉస్మిలతః) వికసతః, సతువిక
సితస్యేత్యర్థః, (పద్మగర్భస్యేన) వాతాతపాద్యనుపమాతాభ్యన్తర
ప్రదేశస్యేన (ద్యుతిః) కాన్తిః, యస్యతత్తథోక్తమ్; తథావిధం
(తలమ్) యస్యతత్తథోక్తమ్, పద్మద్యుతిత్వఞ్చైరక్తత్వమ్; యథోక్తం
శతకే, “ పద్మపత్రాభితామ్రమ్ ” ఇతి; పాదతలస్యరక్తత్వంహి
మహాపురుషలక్షణమ్, తదుక్తమ్ “ నేత్రాన్తసఖపాణ్యక్లితలైస్తా

మ్రోశ్రీభిర్భగీ” ఇతి, తథా, “ముఖనేత్రాన్యజహ్వాన్వ తాలుస్తన
సఖాఃకరా । పాదౌచదశపద్మాని పద్మాకారాణియన్యచ ” ఇత్యే
తదపి పద్మగర్భద్యుతీత్యత్రానుసంధేయమ్;

(ఉపరిక్షీరసంక్లాతగారమ్) ఉర్ధ్వభాగే క్షీరరాశిపద్ధవళమ్,
అనేన దివ్యమజ్జళవిగ్రహస్య పాణ్డూరవర్ణత్వంవ్యభిజితమ్; అత్రచహే
తు శ్చేషాంశత్వమ్, యథాబలభద్రస్య, తదుక్తంకావ్యే, “మజ్జళం
పన్నగేంద్రాయ మర్త్యరూపాయమజ్జళమ్ ” ఇతి; అత్రక్షీరసంక్లా
తేతి సంక్లాతదృష్టాన్తమహిమా పాదయోర్మహత్వంవ్యభిజితే; తద
ప్ర్యుక్తంబ్రహ్మణా, “శిరోలలాటశ్రవణే గ్రీవానక్షశ్చదృక్తథా । ఉధ
రంపాణిపాదౌచ పృష్ఠందశబృహన్తిచ ” ఇతి.

(రాకాచంద్రిప్రకాశేన) పూర్ణిమాచంద్రిసదృశశోభయా,
(ప్రచురాణామ్) భూయిష్ఠానామ్, (సఖిమణీనామ్) రత్నవత్స్పృహ
ణీయానాంసఖానామ్ (ద్యోతేన) ప్రకాశేన, (విద్యోతమానమ్)
క్షీరార్ణవమివ అనేకచంద్రిన్విశేషబోధీవ్యమానమ్. అత్రచంద్రిప్ర
కాశప్రచురేతి ప్రాచుర్యస్య స్వాశ్రయంప్రతి విశేషస్య సతినమ్భవే
ప్రాయశస్త్యాశ్రయ సమానాధికరణ స్వాశ్రయ విజాతీయనిషాల్ప
త్వప్రతియోగికత్వ భాసనియమేన పద్మద్యుతిత్వ ముపస్థితత్వాల్ల
భ్యతే; చంద్రివర్ణానాం పద్మద్యుతిత్వ మగ్రభాగేష్వతిరిక్తాగ్రత్వం
సఖానాంలభ్యతే; అత్రచవచసమున్నీలత్పద్మగర్భద్యుతితలమిత్యత్ర
లిఖితంద్రప్రవ్యమ్.

(అజ్గుళ్యగ్రేషుకిజ్జిన్నతమితి) కుటిలాజ్గుళిత్వమనేనోచ్యతే,
తదుక్తంహి “పాదావరాజ్జుళీ” ఇతి; (అతిమృదుళమ్) పూర్వో
క్తాన్లూన కుసుమాదపికోమళమ్, (దివ్యమ్) అప్రాకృతమ్, (తత్)

విలక్షణమ్ (పాదయుగ్మమ్) (మేళిరసి) అత్యంతప్రితస్యమమమూర్ధని, (దిశతు) దదాతు, అవతంసీకరోత్విత్వర్థః, అత్ర “తత్పాదా గృహ్యమూర్ధ్ని స్వే నిధాయవినయాన్వితః” ఇత్యుక్తస్య పాదధారణస్య ఆచార్యకర్తృకనిధాన పూర్వకత్వమత్యంత పారతన్య్యానుగుణం ప్రార్థయతే. (౬)

మూః—త్వం మే బన్ధు స్తవమసిజనక స్త్వం సఖా దేశిక స్త్వం ।

విద్యావృత్తం సుకృతమతులం విత్తమప్యత్తమంత్యమ్ ॥

అత్సా కేషీభవసిభగవ న్నాన్తరశ్శాసితాత్వం ।

యద్వాసర్వం వరవరమునే యద్యదాత్సానురూపమ్ ॥

పదపురై.

వరవరమునే - మణవాళమామునికళే! త్వమ్ - దేవరీర్, మే - అడియేనుక్కు, బన్ధుః - అవర్జనీయ సమ్మన్ధముడైయ బన్ధవాక, అసి - ఆకిటీర్, త్వమ్ - దేవరీర్, జనకః - (విద్యాప్రదానాదికళాలే) పితావాక, అసి - ఆకిటీర్, త్వమ్ - దేవరీర్, సఖా అసి - భగవదనుభవాదికళిల్ వృత్తకీర్తనాదికళుక్కు సహాయభూతరాకవాకిటీర్. త్వమ్ - దేశికః - అజ్ఞాతజ్ఞాపనాదికళాల్ ఉపకరిక్కిట ఆచార్యరాకవాకిటీర్, త్వమ్ - దేవరీర్, విద్యా - మాతేవరక్షితీ త్యుక్తరీత్యా రక్షణోపయోగియాన విద్యేయాకవాకిటీర్, త్వం - వృత్తమసి - పూర్వోక్తవిద్యాఫలమాన అనుష్ఠానమోర్పాల్ హితభూతరాకీటీర్, అతులం సుకృతమసి - త్తయిష్టువన్తి క్కేన స్వస్మన్ని దానమాన పుణ్యమాకవాకిటీర్, త్వమ్ - దేవరీర్, ఉత్తమమ్ - అనాయాసలభ్యమాయ్ త్తయిష్టువన్తి క్కేయిరుక్కిట విత్తమసి - ధన

మాకటికీర్ త్వమ్ - దేవరీర్, ఆత్మాభవసి - పూర్వోక్తధనాది
 సర్వతైయుమ్ స్వార్థమాక ఉపాదానమ్ శేయీకితి ప్రధానభూత
 ఆత్మావాకీకీర్, శేషీభవసి - అడియేనై కింజిత్యైర్మకాభ్యుకితి
 శేషియాకవాకీకీర్, భగవన్ - మార్గస్థ్యా పరిపూర్ణరే, త్వమ్-దేవ
 రీర్, ఆంతరః శాసితాలసి-ఉత్తేనిన్త్ర నియమిత్తుప్పీరుమవ రాకవు
 మాకీకీర్, యద్వా-తని త్తనియామ్ బహువాకచ్చిల్లియెన్, యత్
 యత్-యాతొన్త్ర యాతొన్త్ర, ఆత్మానురూపంభవతి - ఆత్మస్వరూప
 త్తుక్కుఉచితమో, తత్సర్వమ్ - అనైయావై యురూకవుమ్, భవసి-
 ఆకీకీర్.

వ్యా;—(త్వమితి) వరవరమునే! (త్వంమేబద్ధురసి) బద్ధు
 తీతిబద్ధుః;-అవర్జనీయబద్ధవానసి, “ అసి ” ఇతివర్తమానేన - కాదా
 చిత్క-బద్ధభోవ్యావృత్తిః, బద్ధప్రాహ్యుపాయోపేయభూతాః;తద్భా
 భూత స్వమనీత్వచ్యతే; (త్వంజనకోసి) పితాసి, “ సహివిద్యా
 త స్తంజనయతి ” ఇతిహ్యుక్తమ్; అత్రాప్యనీత్యనేన హిరణ్యదిష్టవి
 దస్యతే.

(త్వంసఖాసి) మిత్రమసి; మిత్రమాపదిజానీయా దితిహ్యు
 క్తమ్. భగవదనుభవాదిషు వృత్తీర్తనసాహాయ్యాదిక మత్రాభిప్రే
 తమ్; అత్రాప్యనీత్యనేన ఉపకారోపాధిక సఖత్వవిశేషోప్యదస్యతే;
 (దేశికోసి) అజ్ఞాతజ్ఞాపక త్వేనతదాతదోపకరోషి; “ నగురేరపర
 స్త్రాతా ” ఇతి హ్యుక్తమ్, (త్వంవిద్యాసి) పూర్వోక్తగురూపదిష్ట
 విద్యాసి, మాతేవరక్షతీత్యాద్యుక్త విద్యాధర్మవానసి.

(త్వంవృత్తమసి) పూర్వోక్తవిద్యాఫలభూత సద్వృత్తసద్భిత
 భూతోసి, (అతులంసుకృతమసి) పూర్వాపరాణాం సర్వేషానిదాన

భూతపుణ్యమసి, అతులమిత్యనేన అచేతనభూతం క్షయిఫలప్రదం
ఫలప్రదానేనచక్షయిష్టు ప్రసిద్ధసుకృతం పుష్కదన్యతే; (త్వముత్తమం
విత్తమసి) అస్తిత్వజ్ఞానమాత్రేణ ప్రాణధారకం స్వవతాంసగోపనే
వ్యతాపాదకంధనమసి; ఉత్తమశబ్దేన- “అర్థానామాన్వనేనుఃఖమ్”
ఇత్యుక్తంప్రసిద్ధసంపుష్కదన్యతే.

*(త్వమాత్మాభవసి) పూర్వోక్తస్య సర్వస్వాపి ఉపాదాత్మత
యాప్రధానభూతతత్త్వాభవసి, (శేషీభవసి) ఆత్మనోపుపాదాత్మత
యాప్రధానతమోసి, (భగవన్) జ్ఞానశక్త్యాదిగుణాశ్రయ, (ఆన్తర
శ్శాసితాత్వంభవసి) అన్తరేభవః ఆన్తరః, తథావిధోయశ్శాసితా -
నిఘ్నంతా, సోసి; “ జనకః ” “ దేశికః ” ఇతి బాహ్యశాసితృణ్యము
క్తమ్, అత్రత్వాన్తరంతదుచ్యతే; యద్వా, “ యతత్త్వనమన్తరోయ
మయితి ” ఇత్యుక్తోభగవాన్ ఆన్తరశ్శాసితా; తస్మాసిత్వంశాసితే
త్యర్థః; అన్తరస్యాయమాన్తర ఇతివిగ్రహః, జ్ఞానీత్వాత్సేత్సత్వక్తేః.

(యద్వా) కింబహునా, (యద్యదాత్మానురూపంభవతి) విరో
ధినివర్తనం ప్రథమమధ్యమ చరమపర్వప్రభేదభిన్నప్రాప్యసిద్ధ్యేత్యాది
కంయద్యదాత్మస్వరూప యాథాత్మ్యచింతంభవతి, (తత్సర్వంభ
వసి) ఉత్తరయచ్ఛబ్దస్య తచ్ఛబ్దప్రయోగోనపేక్షితః; యద్వేతిపూ
ర్వోక్తాక్షేపేవర్తతే

అత్రచ, “ ఆచార్యవద్దేవతావన్నాత్మవత్పితృవత్సన్వయమ్|సు
హృద్వత్సామివత్సన్తో ద్రష్టవ్యా రాజవత్తథా ” ఇత్యాదికమ్,
“ ఐహికాముష్మికంసర్వమ్ ” ఇత్యాదికచ్ఛద్రష్టవ్యమ్. (3)

మూ;—అగ్రేపశ్చాదుపరిపరితో భూతలంపార్శ్వతోమే ।

మాశౌవక్త్రైవపుషిసకలే మానసామ్భోరుహేచ ।

పశ్యౌపశ్యౌ వరవరమునే దివ్యమంఘ్రిద్వయంతే ।

నిత్యంమజ్జన్నమృతజలధౌ నిస్తరేయంభవాభిమ్ ॥ (౮)

పదపురై .

హేవరవరమునే ! మణవాశమామనికళే ! దివ్యమ్ - అతి విలక్షణమాన, తే - దేవరీరుడైయ, అఙ్ఘ్రిద్వయమ్ - తరుపడికలై, అగ్రే-మున్నిలుమ్, పశ్చాత్ - పిన్నక్కత్తిలుమ్, ఉపరి-మేలేయుమ్, భూతలంపరితః భూప్రదేశత్తిన్ నాలుపక్కత్తిలుమ్, మేపార్శ్వతః-ఎన్నుడైయపక్కజ్జలిలుమ్, మాశౌ - శిరస్సిలుమ్, వక్త్రై - ముఖత్తిలుమ్, సకలేవపుషి-ఎల్లాఅవయవజ్జలిలుమ్, మానసామ్భోరుహేచ-హృదయపుణ్డరీకత్తిలుమ్, పశ్యౌ పశ్యౌ-భావనాప్రకర్షత్తినాత్ ప్రత్యక్షసమానాకారమాక స్ఫుటివిషయమాక్కి, అమృతజలధౌ - అమృతసాగరత్తిత్, నిత్యంమజ్జన్ - నన్డాక అవగాహితవనాయ్ కొండ్లు, భవాభిమ్ - సంసారసాగర తై, నిస్తరేయమ్ - కడక్కక్కడవేన్.

(౮)

వ్యా;—(అగ్రఐతి) వరవరమునే ! (దివ్యమ్) అద్భుతమ్, (తే అఙ్ఘ్రిద్వయమ్) తపదయుగ్మమ్, కర్మ, (అగ్రే) పురతః, (పశ్చాత్) పృష్ఠతః; (భూతలంపరితః) భూతలస్యసమంతాత్; అభిః పరితః త్యాదినాపరితశ్చబ్దయోగేద్వితీయా; (మేపార్శ్వతః) పార్శ్వయోః; సప్తమ్యాస్తసి; (మాశౌ) శిరసి; (వక్త్రై) ముఖే; (సకలేవపుషి) అవయవకార్తృస్త్వవచీ అయంసకలశబ్దః; సర్వావయవావచ్ఛిన్నేశరీర ఇత్యర్థః.

(మానసామృతం) హృదయపుష్కరీకే; చకారేణ చక్షు
రాదీన్ద్రియంసముచ్చీయతే; ఏతేషుస్థానేషు; (పశ్యన్) భావనాప్ర
కర్షవశాద్విశదస్మృతివిషయంకుర్వన్; ఏతచ్చ - “ పశ్యామితామిత
ఇతః పురతశ్శపశ్చాత్ ” ఇత్యాదివాక్రాకృతవిషయేపి ప్రసిద్ధమ్.

(అమృతజలధౌ) మృతసంజ్ఞేనామృతనాగతే; (మజ్జన్) అవ
గాహన్మాసస్స; (భవాద్భినిస్తరేయమ్) అతివర్తితుమాశాసే;
ఆశిషీలిశ్; చిత్రమిదమేస్మిన్జలధౌ నిమజ్జనేన అన్యజలధినిస్తరణ
మితి; ఇదస్తు దివ్యాంఘ్రియగృధర్చన మహిమేతిభావః.

“ సమర్థస్థాయస్యార్థస్య కావ్యలిక్తంసమర్థనమ్ ” ఇత్యుక్తలక్ష
ణలక్షితం కావ్యలిక్తమలక్ష్యం; సచ- అమృతజలభావితీ రూప
కాతిశయోక్త్యా భవాద్భిమితీరూపకేణచ అనుప్రాణిత ఇత్యక్షాణీ
భావసజ్జరః

అమృతజలధౌ మజ్జన్నిత్యత్రచ “పాదారవిన్దయుగళం శిరసి
కృతింధ్యాత్వా అమృతనాగరాన్తర్నిమగ్న సర్వావయవ స్సుఖమా
సీత ” ఇత్యాదికమనుసంధేయమ్, ప్రాకృతేపిహివిషయే - “ ఆనన్ద
సాన్ద్రీమమృతిప్లవనాదివాభూత్ ” ఇత్యుక్తమ్, “ ఆశంసాపరికల్పితా
స్వపిభవత్యానన్దసాన్ద్రోలయః ” ఇతిచోక్తమ్; అత్రచ “ గురుపా
దాచుబ్బజంధ్యాయే ద్దురోరన్యంనభావయేత్ ” ఇత్యాదిక మను
సంధేయమ్.

(౮)

మూ;—కర్మాధీనేవప్రషికుమతిః కల్పయన్నాత్మభావం

దుఃఖమగ్నఃకిమితిసుచిరం దూయతేజస్తురేషః ।

సర్వంత్యక్త్వా పరపరమునే సమ్ప్రీతిత్వత్ప్రసాదా

ద్దీప్యంప్రాప్తం తవపదయుగం దేహిమేసుప్రభాతమ్॥ (౯)

పదవునై.

హేవరవరమునే - యతీంద్రప్రవణకే! ఏషజన్తుః - ఇంద్రచే
తనానవన్, కర్మాధీనే - పూర్వార్జితకర్మాయత్తమాన, వపుషి-శరీ
రత్తిల్, ఆత్మభావమ్ - ఆత్మప్రతిపత్తియై, కల్పయన్ - ఆరోపిత్తవ
నాయ్, కుమతిః - అన్యధాజ్ఞానతై యదైంద్రవనాయ్, దుఃఖేమగ్నః -
ఆధ్యాత్మికాది తాపత్రయజనిత దుఃఖత్తిల్ మూఢ్ కిన్వనాన్మగ్నా-
ణ్ణు, కిమితి - ఏన్, సుచిరమ్ - బహుకాలమాయ్, దూయతే -
పరితపిక్కితాన్; ఇతిమత్వా-ఎన్త తిరువుళ్ళప్పుల్లో, సర్వమ్ - పూ
ర్వోక్తమాన దుఃఖాదికలైయెల్లామ్, త్యక్త్వా - విట్టు, సమ్ప్రీతి -
ఇప్పోతే, మే - ఇప్పడిపరితపిత్తుక్కొణ్డిరుక్కిఅవెనక్కు, దివ్యమ్ -
అద్భుతమాన, తవ - దేవరీరుడైయ, పదయుగమ్ - తిరువడికలై,
ప్రాప్తుమ్ - అడైచైక్కు, సుప్రభాతమ్ - భవదనుభవదివసత్తుక్కా-
రమ్భభూతమాన సల్ విడినై, త్వత్ప్రసాదాత్ - దేవరీరనుగ్రహత్తి
నాల్, దేహి - ప్రసాదిత్తురుళవేణుమ్.

వ్యా—హేవరవరమునే! (ఏషజన్తుః) (కర్మాధీనే) కర్మో
పాధికే; ఆగన్తుక ఇత్యర్థః; అనేన, ఆరోప్యాకారస్యాసత్త్వముక్తమ్;
(వపుషి) (ఆత్మభావమ్) ఆత్మత్వమ్, ఆత్మరూపంపదార్థంవా, (కల్ప
యన్) ఆరోపయన్; ద్వితీయపక్షతాదాత్మే నారోపయన్నిత్యర్థః;
అనేనవిపరీత జ్ఞానముక్తమ్.

(కుమతిః) అన్యధాజ్ఞానవాన్, అతఏవ (దుఃఖేమగ్నస్క) (కిమ్) కిమర్థమ్; (దూయతే) తవ్యతే, ఇతి; అత్రమత్వేతిశేషః;
(ఇతి) ఇతిమత్వా, అన్యచదేహీత్యత్రాన్వయః; (సర్వమ్) పూర్వోక్త
మన్యధాజ్ఞానం విపరీతజ్ఞానం తస్మాదకదుఃఖమ్, అజ్ఞానంతత్ప్రయు

క్షంపరితపనంచేత్యేతత్సర్వమ్; (త్వక్త్వా) విసృజ్య, (సమ్ప్రీతి) అద్యైవ,

[దివ్యం తవపదయుగం ప్రాప్తం సుప్రభాతంమే త్వత్ప్రసాదాద్దేహి] పూర్వోక్తదుఃఖాదిత్యాగపూర్వకమత్కర్తృక త్వత్పదయుగప్రాప్తిఫలకం కృపామాత్ర ప్రసన్నత్వప్రసాదైక హేతుకం మత్సమ్ప్రదానకం మహాఫలానుభవదివసారమ్భభూత సమీచిన ప్రభాత ప్రదానం కుగుప్యేత్యర్థః; భిన్నకర్తృకాదపి తుమునస్సాధుత్వం పూర్వమేవనిర్వ్యూహమ్.

యద్యా, ఏషజన్తురిత్యారభ్య దుఃఖేమగ్నస్స కిమితిదూయల్ల ఇత్యన్వయః; స్వయమాచార్యదేశీయస్స స్వాత్మానమేవ అన్యసమాధినా ఏషజన్తురితినిర్దిశన్, కిమితిదూయతే - కుతోహేతోస్తస్యత ఇతి స్వాచార్యప్రతినివేదయత ఇతి సజ్జమనీయమ్.

యతఏవం తతఃసర్వంత్యక్త్వా - సర్వమపిదోషం నిగ్రహానావహత్యేన సజ్కల్ప్య; త్వత్ప్రసాదాత్ - త్వదీయాత్కాలుష్య విరహాదనుగ్రహాద్వా; దివ్యమ్ - అప్రాకృతమ్, ప్రాప్తమ్ - స్వరూపానురూపమ్, అద్యప్రాప్తమితితాన్తపాఠః; సుప్రభాతమ్ - “ సకృద్దివాహైవాన్యభవతి ” ఇత్యుక్తమహాదివాప్రారమ్భాయమాణం తవ పదయుగం మే - మదర్థందేహి; పూర్వమేషజన్తురిత్యుక్తాయేతి శేషః; మహ్యమిత్యేవ షర్యవసితమ్; “ కిన్తుత్వద్రగేశరణాగతానాం పరాభవోనాశనతేనురూపః ” ఇతివదియంతై లీతిద్రష్టవ్యమ్.

అత్ర “ దివ్యంత్యక్తాయుగమ్ ” “ దివ్యమక్ష్ణిద్వయమ్ ” “ దివ్యప్రాప్తం తవపదయుగమ్ ” ఇత్యాదినా దివ్యత్వాభ్యాసో గురావమానుషత్వాభిసంకీర్తత ఇతిబోధ్యమ్; గురౌహిమానుష్యత

ప్రతిపత్తిః ప్రతిషిద్ధా, “యోగురౌమానుషంభావమ్” ఇత్యాదినా;
భాగవతేచోక్తమ్, “యస్యసాక్షాద్భగవతి జ్ఞానదీప్తప్రదేగురౌమన్తస్య
బుద్ధిఃశ్రుతంతస్య సర్వంకుఞ్జరశౌచవత్” ఇతి, (౯)

మూ;—యాయావృత్తిర్మనసిమమసా జాయతాంసంస్మృతిస్తే
యోయోజల్పస్సభవతువిభో నామసజ్జీర్తనంతే!
యాయాచేష్టావపుషిభగవత్ సాభవేద్వస్వస్తే
సంస్వింభూయాద్వరపరమునే సమ్యగారాధనంతే॥ (౧౦)

పదవృత్తైః.

హేవరవరమునే! మమ-కర్మవశ్యనానవెన్నుడైయ, మనసి-
అతిచల్చులమాన మనస్సిల్, యాయావృత్తిః - స్వసామగ్రిక్కు-
అనుగుణమాక యాతొరు యాతొరు జ్ఞానమానతు, జాయ
తామ్-ఉడ్డాకైక్కుయోగ్యమో? సా - స్వకారణవశాదవర్జస్థియ
మాకపుణ్డాకిఱి అన్తజ్ఞానమానతు, తే-స్మరణమాత్రత్తినాల్ నిరతిశ
యసుఖజనకరాన దేవరీరుడైయ, సంస్మృతిఃజాయతామ్-నల్లన్తరణ
రూపజ్ఞానమాక ఉడ్డాకవేణుమ్; హేవిభో-ఎనక్కుస్వామియే! మమ
యోయోజల్పః - స్వకారణవశత్తినాల్ యాతొరుయాతొరు అస
జ్గతభాషణమానతు - ఎనక్కు ఉడ్డాకైక్కుయోగ్యమో? సః -
అన్తవార్తైయానతు, శే - కీర్తనీయరాన దేవరీరుడైయ, నామసజ్జీ-
ర్తనంభవతు-తిరునామసజ్జీర్తనరూపమాక ఉడ్డాకవేణుమ్; హేభ
గవత్ - పూజ్యతమరాన వరవరమునియే! మమ - కర్మపరతన్త్ర
నాన వెన్నుడైయ, వపుషి - కుర్వద్రూపమాన శరీరత్తిల్, యా
యాచేష్టా-స్వకారణాధీనమాక యాతొరు యాతొరు చలనాత్తక
వ్యాపారమానతు ఉడ్డాకైక్కుయోగ్యమో? సా - అన్తవ్యాపార

మానతు, తే - సర్వోత్కృష్టరాన దేవరీక్ విషయ త్తిరీ, వస్తనంభ
వేత్ - ప్రణామరూపమాక ఉణ్ణాక వేణుమ్; నర్వమ్ - ఉక్తానుక్తజ్జ
ళాన ఎన్నుడైయ కర్తానుగుణమాక పుణ్ణాకై క్కు యోగ్యమాన
ఎల్లావ్యాపారజ్జళుమ్, తేనన్యుగారాధనంభూయాత్ - త్వద్విషయ
ప్రీణనాత్త కవ్యాపారజ్జళాక ఉణ్ణాక వేణుమ్. (౧౦)

వ్యా;—(యాయావృత్తిరితి) హేవరవరమునే! (మమ)
కర్తృపరవశస్యమే! (మనసి) చచ్చులత్వాది ధర్మభూయిష్యతయాప్రసి
ద్ధేచేతసి, (యాయావృత్తిర్జాయతామ్) స్వస్వసామగ్గ్యనుగుణం య
ద్యుత్ జ్ఞానంజననార్హమ్, అహ్నేలోట్; (నా)స్వకారణవశాదవర్జనీయో
త్పత్తికం తద్జ్ఞానం (తే సంస్కృతిర్జాయతామ్) స్కృతిసుఖిరస్యతవ
సమీచీనస్తృతిరూపా ఉత్పద్యతామ్; అద్యప్రార్థనాయాంలోట్.
జయతామిత్యత్ర “యద్యత్పాపంప్రతిజహి జగన్నాథ సప్రసవ్య
తస్యే ” ఇత్యత్రేవ ద్విర్వచనాభావఇతిద్రవ్యవ్యమ్.

(విభో) స్వామి, (మమయోయోజల్పభవతు) స్వస్వకా
రణవశా ద్యద్యదసజ్జతభాషణముత్పత్త్యర్హమ్. అహ్నేలోట్, అత్ర
జల్పఇతి సవ్యావర్తనమ్, కీర్త్యర్థకథనమ్, (సః) జల్పః, (తేనామ
సక్షీర్తనంభవతు) కీర్తనీయస్యతవనామాం సమీచీనతమోచ్చా
రణరూప ముత్పద్యతామ్; అద్యప్రార్థనాయాంలోట్; జల్పఇత్యను
సారాత్సరితిపుల్లిజ్జమ్ “పర్యాయేణతత్పల్లిజ్జముపాదదతఇతి కామ
చారః ” ఇత్యుక్తైః.

(భగవన్) పరమపూజ్య! ప్రార్థితార్థనిర్వహణౌపయిక మా
హత్మ్యనిధేవా! (మమవపుషి) “సహికశ్చిత్తణమపి జాతుతిష్ఠత్య
కర్మకృత్ ” ఇతికుర్వదూపేమచ్ఛరీరే, (యాయాచేష్టా) స్వస్వకా

రణాధీనా హితాహితప్రాప్తిపరిహారార్థ స్పందనరూపా (భవేత్) ఉత్త్యక్తా; అర్హేలిజ్, (సాతేవద్దసంభవేత్) సాచేష్టా, సర్వోత్కృష్టస్యతవ ప్రణామరూపా ఉత్పద్యతామ్, ప్రార్థనాయాంలిజ్.

(సర్వమ్) ఉక్తమనుక్తం, కర్తృ, (తేసమ్యగారాధనంభూయాత్) త్వద్విషయసమీచిన ప్రీణనంభూయాత్, ఆశిషిలిజ్, ఆరాధనంహి స్మృతికీర్తనప్రణామాదినమవాయః.

అత్రచ - మమస్వైరచార స్వదారాధనవత్ప్రీకరస్సాదిత్యర్థఐతివ్యాఖ్యానం - సంస్కృత్యాదిశబ్దేషు లక్షణాప్రసక్తాత్, స్వాధికారవిరోధాత్. సమ్ప్రదాయవిరోధాత్, లోకక్షోభప్రసక్తాచ్యుష్కేష్యమ్; తత్సంస్కృత్యాది ప్రార్థనకరణేతు అన్యస్మృతివిరహాపి పృథక్ప్రార్థనీయఐతికారవమితి మత్వాచోత్పద్యమాన సర్వవిధవ్యాపారస్యాపి ప్రాప్తవిషయకత్వా వచ్చిన్నోత్పత్తిప్రార్థనంకృతఘటిధ్యేయమ్.

అత్ర, “దాస్యాభిమానోనువ్రజ్యా శ్రవణంకీర్తనంస్మృతిః” ఇతివచనం “ఆత్మనోహ్యాతిసిచస్య యోగిధ్యేయపదార్థాతామ్ । కృపయైవైషకర్తార మాచార్యం సంస్మరేత్సదా” “యచ్చకర్మతదర్థం తద్విష్ణోరారాధనాత్పరమ్” ఇత్యాదికల్పవచన మనుసంధేయమ్.

యద్వా, మమమనసియాయావృత్తిః-యద్యత్జ్ఞానమ్ సాతే సంస్కృతిర్జ్ఞాయతామ్ - తత్జ్ఞానం త్వత్సంస్కృతిరూపంసదుత్పద్యతామిత్యాదిరర్థః, నతుజాయతామిత్యాదేరావృత్తి రభిధానవైరూప్యఞ్చాశ్రయణీయమ్, వాక్యత్వసమ్మత్తయే పరమవివక్షితకాలవిశేషస్యభవతీత్యస్యాధ్యాహారేపినదోషః, ఏవం యోయోజల్ప ఇత్యాదిష్వపీద్రప్రవ్యమ్; తాత్పర్యార్థస్తు పూర్వయోజనాయామివానుసంధేయః.

మూ;—అపగతమదమానై రన్తిమోపాయనిష్ఠైః

రధిగతపరమాక్థై రర్థకామానపేక్షైః ।

నిఖిలజనసుహృద్భిర్నిత్యత్రోధలోభైః

ర్వరవరమునిభృత్యై రస్తుమేనిత్యయోగః ॥ (౧౧)

పదవురై.

వ్యా;—మే - ఇత్తనై నాల్ అసత్సహవాసమ్ పణిపాన్త
వెనక్కు, అపగతమదమానైః - గర్వాహజ్కారాదిశూన్యాళాయ్,
అన్తిమోపాయనిష్ఠైః - భాగవతాభిమానవిషయత్వరూప చరమో
పాయనిష్ఠాళాయ్, అధిగతపరమాక్థైః-నన్తాకపరిశీలితనుష్ఠిక్కుప్పట్ట
భాగవతకైజ్కర్యరూప పరమపురుషార్థతై యుక్తయవర్కళాయ్,
అర్థకామానపేక్షైః - ఉపాయాన్తరోపేయాన్తర విషయకాపేక్షై
యల్లాతవర్కళాయ్, నిఖిలజనసుహృద్భిః - అనుకూలప్రతికూలమధ్య
స్థోర్కళాన ఎల్లాజనజ్గళుక్కుమ్ నన్తయైత్తేమమవర్కళాయ్, నిజిత్రో
ధలోభైః - కోపతాభ్యాది మనోదోషరహితాళాయ్, వరవరముని
భృత్యైః - మణివాళమామునికళుక్కు అన్తరజ్గళిప్యాళాన కోయి
లణ్ణన్ ముతలానవర్కళుడన్, నిత్యయోగః - పాదరేఖాదికల్ పోల్
అనపాయమాన సంక్షేపమానతు, అస్తు - ఉద్ధాక వేణుమ్. (౧౧)

వ్యా;—(అపగతేతి) [మే] ఏతానన్తం కాలమనన్భిర్నిత్య
యోగవఱోమే, (అపగతమదమానైః) అపగతే - మదః - స్మయః,
మానః - గర్వాపరనామా ఉత్కృష్టజనావమాన హేతురహజ్కా
రశ్చయేషాంతథోక్తైః, (అన్తిమోపాయనిష్ఠైః) అన్తిమోపాయే-
తదీయాభిమాన విషయత్వలక్షణచరమోపాయే, నిష్ఠా - నితరాం

స్థితీర్యేమాంతథోక్తైః, ఇయంహినిష్ఠా మదమానాపగమకాష్ఠాదశా
భావిసి, (అధిగతపరమాధైక్యః) అధిగతః - అశేషతఃప్రాప్తః, పర
మార్థః - స్వాత్కర్షాచధి శూన్యతదీయకైజ్జర్యరూప పురుషార్థః,
యైస్తథోక్తైః; ఇదశ్చ అన్తిమోపాయేత్యుక్తోపాయ నిష్ఠానురూపాపే
యకామాలాభకీర్తనమ్,

“యత్రనాన్యత్పశ్యతి” “స్థితేరవిదే” ఇత్యాద్విన్యాయ
మభినన్ధాయాహ. (అర్థకామానపేక్షైరితి) ఉపాయోపేయాన్తర
విముఖైరిత్యర్థః, “అహజ్జార్థకామేషు” ఇత్యత్రేవ అర్థకామా
ఉపాయోపేయాన్తరాత్మకౌగ్రాహ్య, యద్వా, ప్రసిద్ధావేవార్థ
కామానివక్షీతే, (నిఖిలజనసుహృద్భిః) నిఖిలజనేషు-అనుకూలప్రతి
కూల మధ్యస్థేషుప్రాణిషు, సుహృద్భిః - హితైషిభిః, అర్థకామార్థం
శాకికజనానపేక్షాణామపి “సుహృదంసర్వభూతానామ్” ఇత్యుక్త
కేషితైల్యనురోధినాంతేషు హితైషిత్వముచ్యతే, తత్రచానుకూల
వివక్షౌదృష్టాన్తార్థా.

(నిర్జితక్రోధలోభైః) నిర్జితౌ - క్రోధః - మనః ప్రజ్వలనమ్,
లోభః-స్థితస్థవినియోగనిరోధకేచ్ఛాచ యైస్తథోక్తైః, అనేనావర్జ
నీయ స్వభావభూతహితైషిత్వ వశాన్లాకికోపసంజే తత్కృతేనానాద
రేణనక్రుధ్యన్తి, స్వీయశ్చుహితానుశాసనంజేభ్యో వినియోక్తుమిచ్ఛ
న్తిత్వచ్యతే, (వరవరమునిభృత్యైః)వాఘూలవరదనారాయణప్రభృ
తిభిః, అన్తరజ్గనిరూపకత్వప్రకర్ష వివక్షయూచ వరవరమునిభృత్వ
త్వేననిర్దేశః, (నిత్యయోగః) పాదోపధానపాదరేఖాదీనామివాన
పాయసంశ్లేషః (అస్తు) భూయాత్.

అత్రచ “విశేషాద్విష్ణుభక్తేషుడమ్భం లోభంసృశంసతామ్ |
క్రోధమిర్వాంతుదంమానం సామ్యశ్చపరివర్జయేత్ | ప్రపన్నైః

శాన్త్యభజనాద్యుక్తాపాయసమన్వితైః | వైష్ణవోపర్జయేత్సజ్జంప్రచ్యుతా
తా నేహ్యనైష్టవాః | అథ క్తమచ్యుతస్యాపి నాపమన్యేతకఞ్చన |
హితంవాబోధయేత్సాధోర్ధద్వాద్వాకిభిదీప్సితమ్ | ” ఇత్యాదికం
“ విశిష్టపరమైకాస్తీ జ్ఞానవైరాగ్యభక్తిరః | తాదృశైరేవకుర్వీత
సహసజ్గుఢనాదికమ్, ” ఇత్యాదికం “ గురౌ తత్ప్రియవత్సలః ”
ఇత్యాదికఞ్చ భరద్వాజ వచనమనుసంధేయమ్.

అత్రచ, ఉన్నీలత్పద్మగర్భేత్యాదిషు నిత్యయోగ ఇత్యస్తేషు
షట్సుశ్లోకేషు స్వశిరిసి స్వాచార్యకర్తృకతచ్చరణప్రదానప్రార్థనం,
తస్మిన్ సర్వవిధబద్ధుత్వాద్యధ్యవసాయః, తస్యసర్వదేశసర్వదేహ
సర్వకరణేషు సర్వదాప్రతిభాసప్రయోజకభావనా ప్రకర్షపర్యంతయు
క్తిధ్యానసంతప్రార్థనం, తత్ప్రసాదాధీన సకలవిరోధినివృత్తిప్రార్థనం
తత్త్వమయక సర్వవిధకై జ్ఞర్యప్రార్థనం, తద్వివృద్ధిహేతుతదీయనిత్య
యోగప్రార్థనఞ్చేతిషడర్థాః ప్రతిపాదితాః.

ఏకేచ, “ మంత్రీరత్నం | పయచ్ఛస్తమ్ ” ఇతి ప్రస్తుతమస్త్రీ
రత్నతాత్పర్యః యయాభూతాథాఇతి తదీయపదసఙ్ఖ్యాప్రతిభిజ్ఞాపక
ప్రకృతశ్లోకసఙ్ఖ్యాయా స్ఫూర్యతే; తత్రపాదయుగ్మం దిశత్విత్యనేన
“ చరణౌశరణంప్రపద్యే ” ఇత్యస్యార్థస్ఫూర్యతే; ప్రార్థనామత్పి
శరణాగతిః త్వంమేబద్ధురిత్యాదినాచ - నారాయణశబ్దార్థ ఉక్తః,
నూతాపితేత్యుపక్రమ్య సర్వంనారాయణఇతిహిశ్రూయతే; అగ్రే
పశ్చాదిత్యాదినాచతుర్థీలక్ష్మీతా కై జ్ఞర్యాక్షీప్త పరమభక్తిరుక్తా;
కర్మాధీనఇత్యాదినాచ సమశ్చబ్దవినక్ష్మీతా విరోధినివృత్తిరుక్తా;
యాయావృత్తిరిత్యాదినాచ చతుర్థీలక్ష్మీతంకై జ్ఞర్యముక్తమ్; అప
గతమదేత్యాదినాతు - అతినిషిద్ధపశేషణవిశిష్టస్య కై జ్ఞర్య ప్రతి
సమ్బుద్ధిత్వ తాత్పర్యగర్భనారాయణశబ్దార్థో సమశ్చబ్దార్థోవాస్ఫూ

రితః; లోడాద్యస్తపదైశ్చ తత్రాధ్యాహృతస్యామ్నదార్థ ఉక్తఇత్యు
నుసన్ధేయమ్. (౧౧)

అవ;—వీవమాచార్యవిషయ స్తుతిబద్ధోనుభూతః; అథతజ్జ
నితప్రేమవస్త మాచార్యంవరవరముని మనుభవతి (ఇతితి)

మూ;—ఇతిస్తుతినిబద్ధేన సూచితస్వమనీషితాన్ ।

భృత్యాః ప్రేమార్ద్రయాదృప్త్యాసిద్ధిస్తంచిస్తయామితమ్।

పదపురై.

ఇతి-పూర్వోక్తపట్లచ్చకార్థరీతియాక, స్తుతినిబద్ధేన, మణవాళ
మామునికళోవిషయమాన స్తోత్రరూపప్రబంధస్త్తినాల్, సూచితస్వ
మనీషితాన్ - వెళియిడప్పట్టతజ్జళో తజ్జళుడైయ పురుషార్థజ్జళైయ
డైయ, భృత్యాః - క్రయవిక్రయాహ్వాళాన కోయిలణ్ణ ముతలాన్
శిష్యోక్తై, ప్రేమార్ద్రయా-ప్రీతియినాల్ కుళిర్నిరుక్కిఱ, దృప్త్యా-
కటాక్షవిశేషస్త్తినాల్, సిద్ధిస్తమ్-ననైత్తుక్కుళిర ప్పణ్ణానిస్తుళ్ళ, తమ్-
అన్తమణవాళమామునికళై, చిస్తయామి-సదాధ్యానమ్ శెయ్కితేన్.

న్యాయ;—ఇతిశెబ్దోయం పూర్వపట్లచ్చకీర్తితపరామర్శీ, సతు
శబ్దస్వరూపపరామర్శీ; తత్రహి త్వంమేబద్ధురత్యాదయో యాయా
వృత్తిరత్యాదిశ్లోకాన్తాశ్చత్వాంశ్లోకాః ఇతకేషిపితాః; ఆద్యస్త
యోరపిహి తత్తత్సహచర్యాత్ కర్తృస్తరాస్మృతేశ్చ దేవరాజ
గురుకర్తృకత్వం న్యాయ్యమ్; యద్వా, శబ్దస్వరూపపరామర్శ్యోనా
యమితిశబ్దః; స్తోత్రాణాంగస్థసౌమ్యవప్రీత్యా దేవరాజగురుప్రణీత
శ్లోకానామేవస్తుత్యర్థ ముపాదానసమ్భవాత్.

(స్తుతినిబద్ధేన) శ్లోకపటూత్సనాస్తుతిరూపప్రబంధేన (సూచిత
స్వమనీషితాన్) సూచితాని - స్వమనీషీతాని స్వగతానుసన్ధానాని

యైస్తవోక్తాః, స్వమనీషితశబ్దాత్ స్వగతానుసంధానవాచీ; తేన
పట్టాభ్యుత్థాః పరోక్షాపరోక్షనిర్దేశోపపత్తిః; నూచిత స్వమనీషితా
నిత్యత్రచక్షుశ్చకంవాక్యనిసమాప్త్యా నూచిత స్వమనీషితానితి
లభ్యతే; తేనపట్టాభ్యుత్థాశ్చోక్తేషు అస్మచ్ఛబ్దస్య ఏకవచనాంత్యోప
పత్తిః, చాదతదేహభూతయోర్విరదనారాయణ రామానుజము
న్యోః పాదయుగ్మప్రదానాది ప్రార్థనానపేక్షయా పట్టామేవన ప్ర
కృతస్తుతౌ అన్వయఇతి స్ఫూరణాయ శ్లోకానాంపట్టాభ్యుత్థాశ్చయణ
మితిబోధ్యమ్.

(భృత్యా) క్రియవిక్రియాహ్లాత్వం స్వస్మిన్ మన్యమానా
న్, (ప్రేమార్చయా) స్నేహార్చయా; ఏతేన తదనుసంహితేషు
బద్ధత్వాదిషుసఖత్వమేన “బోధయంతఃపరస్పరమ్” ఇత్యుక్తప్రయో
జనితేషు ప్రయోజకతయా పరవరమునేః స్వహృదయాకూఢ మితి
భవ్యతే.

(దృష్ట్యా) కటాక్షేణ, (సింహుస్తమ్) ఆర్ద్రీకుర్వస్తమ్; దూయతే
జస్తరిత్యేతదపేక్షయా సింహుస్తమిత్యుక్తిః, పరిత ఫన్యహిసేకాపేక్షా
(తమ్) పరవరమునిమ్; (చింతయామి) స్మరామి, *తాపార్ద్రోజలశాయిన
మితిన్యాయేన సింహుత్పత్తిస్తనంహి తాపశాన్తిహేతురితిభావః.

అతస్తోతృషుప్రేమార్చ్య దృష్టిసేకోక్త్యాపంకృత స్తోత్రాహిత
హర్షోవృద్ధంతః; అనేన “స్తూయమానోసహృష్యేత్తు” ఇత్యాది
శాస్త్రార్థోనుష్ఠితోభవతీతినూచితమ్. (౧౨)

మూ;—అధభృత్యాననుజ్ఞాప్య కృత్వాచేతశ్శుభాశ్రయే ।

శయనీయంపరిష్కృత్య శయానంసంస్మరామితమ్ ॥

పడవురై.

అథ - మున్ శొల్లియపడి శిష్యాభుక్కు తత్వార్థోపదేశాది కళాత్ యామద్వయమ్ కట్టిత్తపిఱకు, భృత్యా - పూర్వోక్తరాన శిష్యాశై, అనుజ్ఞాప్య-విడైకొడు త్తనుప్పియరుళి, చేతః-తమతిరువు శృత్తై, శుభాశ్రయే - చిత్తాక్షరకమాన ఎమ్మెరుమాన్ తిరుమేని యిల్, కృత్వా - తదేకాగ్రమాకవై త్తరుళి, శయనీయమ్ - పడు క్కైయై, పరిష్కృత్య - అలజ్కురిత్తు, శయానమ్ - కణ్వశరానిన్దు శృ, తమ్ - అన్దమణవాళమామునికశై, సంస్మరామి - ధ్యానమ్ శెయ్కజేన్.

(౧౩)

వ్యాః—(అథేతి) (అథ) పూర్వోక్తదిశా రాత్రౌ యామద్వ యాతివాహనాన స్తరమ్. తదు క్తంకావ్యేః—“సరసమనస స్సర్వాన్ సత్వోత్తరానభినందయన్ పరిషదిపరంధన్యోనిన్యేమునిః ప్రహృద్వ యమ్” ఇతి, (భృత్యా) పూర్వోక్తా (అనుజ్ఞాప్య) ణీకర్ణ స్వవివక్షితః, [జ్ఞానియోగే] చురాదిషుపరితమ్, అనుజ్ఞాయేత్వర్థః, యద్వా - శిష్యేష్వపిప్రేమా ద్రయేతినూచిత సఖత్వాభినన్ధినా అనుజ్ఞాప్యేతి ణీజన్తం ప్రయుక్తమ్; తేహ్యనుజానన్తి; తాన్తథాకృ త్వేత్వర్థః.

అథవా, శుభాశ్రయే పూర్వోక్తే చేతఃకృత్వా భృత్యానను జ్ఞాప్యేతియోజనీయమ్; శుభాశ్రయభూతేన భగవతా భృత్యానను జ్ఞాప్యేత్వర్థః; కృత్వాచేతశ్శుభాశ్రయఇత్యేతచ్చ పూర్వోక్తరాన్వ యి, స్వస్థానేచతిష్ఠతి; తత్రపూర్వాన్వయోదర్శితః, స్వస్థానేస్థిత స్యచ “యామిన్యాం యోగకాలేతు” ఇత్యాద్యుక్తయోగంకృత్యే త్వర్థః; యామిన్యాంయోగశ్చ శాణ్డీల్యేనోక్తః, “ఈదృశఃపరమా త్స్నాయం ప్రత్యగాత్సాతథేదృశః । తత్సమ్బంధానుసంధానమితియో

గఃప్రకీర్తితః । యోగోనామేంద్రియైర్వశ్యై ర్భృథ్భేర్భృహ్మణి సం
స్థితః ” ఇతి.

అత్ర పుష్కరేక్షణాదికం శుభాశ్రయవిశేషణ ముపసంహ
ర్యమ్; శుభాశ్రయేచేతఃకృత్వా శయనీయంపరిష్కృత్య శయా
నంతం సంస్మరా మీత్యుత్తరతాన్వయః, (శయనీయమ్) శయనమ్
(పరిష్కృత్య) అలంకృత్య, ఆసనాత్పర్యజ్ఞాచ్ఛయనీయ మథాన్త
రమ్; తథాచ పూర్వోక్తాద్యోగ యోగ్యాసనాదుత్థాయ శయనంప్రా
ప్యేత్యర్థః, “తతస్సజ్జీకృతంభృత్యై శ్శయనీయంవిభూషయన్” ఇతి
చకావ్యే; తథాచ భృత్యప్రయాససాఫల్యచిక్రీడయైవ శయనీయా
భ్యుపగమః, నతుతత్ర తాత్పర్య మిత్యయమగ్ధోలభ్యజే.

శయనీయంపరిష్కృత్యేతి కేచిత్పతంతి, సతుపాఠోర్థస్వారస్యవిర
హాత్, కాన్యగతిసమాన ప్రకరణస్థనిదైశ్చ వై ఘట్యాచ్యోపేక్ష్యః,
శుభాశ్రయేచేతినఃకరణం శయానత్వచ్చ సమకాలినవేతిలబ్ధమ్, త
థాచ, యతిధర్మసముచ్చయే శౌనకః;-“ శరణంనకుర్యాత్, నకార
యేత్, కృతంప్రవిశేత్, అథబ్రహ్మోపాసీత, తచ్చిత్తవశయాత ”
ఇతి.

(సంస్మరామి) అనుజ్ఞాప్యేతి బహిర్గమనసూచితేన దర్శనాన
వసరేణ స్మరణమేనప్రాప్తకాలమితి “శ్రీమాన్సుఖనుప్తః ” ఇత్యు
క్తదిశా తాత్కాలికశోభాతశయ విశిష్టతయా స్మరామిత్యర్థః.

మూ;—దినచర్యామిమాందివ్యాం రమ్యజామాతృయోగినః ।

భక్త్యానిత్యమనుభూయక్ ప్రాప్నోతిపరిమంపదమ్॥ ౧౪

ఇతి శ్రీ దేవరాజగురువీరచితా ఉత్తరదినచర్యా సమాప్తా.

పదవురే .

ఇమామ్-“పరేద్యుః పశ్చిమేయామే” ఎఱ్ఱతుడజ్జీ, “ శయానంసంస్మరామితమ్ ” ఎన్ను మశవాకప్రతిపాదిక్కుప్పట్ట, దివ్యామ్ అప్రాకృతమాయ్, రమ్యజామాత్మయోగినః - నిష్కృష్టసత్వనిషరాన మణవాళమామునికళుడైయ, దిశచర్యామ్-అహారాత్రాద్యనుష్ఠాన ప్రతిపాదకమాన ఇన్ద్రగన్ధతై. నిత్యమ్-ప్రతిదినమ్, భక్త్యా-నిరతిశయ ప్రీతియుడన్, అనుభ్యాయన్ - అనవరత మనుసన్ధిక్కిట పురుషన్. పరమంపదమ్ - సర్వోత్కృష్ట త్వేన ప్రసిద్ధమాన పరమ పదతై, ప్రాప్నోతి - అడైకితాన్. (౧౪)

వ్యాః—నిగమే దిశచర్యానుసంధానఫలమాహ; (దిశచర్యేతి) (ఇమామ్) “ పరేద్యుః పశ్చిమేయామే ” ఇత్యారభ్య “ శయానంసంస్మరామితమ్ ” ఇత్యంతస్తర్భరూపాం, తాదృశస్తర్భ ప్రతిపాదితాంవా, (దివ్యామ్) దివిభవామ్, అస్పృష్టసంసారదోషగన్ధాయా. నిత్యవిభూతావేవ సమ్భావితామ్, అత్రప్రాయేణదుర్లభామ్.

అస్యాశ్చదార్లభ్యం భరద్వాజపరిశిష్టే అభిహితమ్, “సునూత్న త్వద్ధురాపత్వాన్నహత్వాద్రావదపి మయా యంపరమోధర్మః ప్రోక్తస్సిద్ధ్యై పునఃపునః ” ఇతి, “ పరమైకాన్తినాంధర్మః కృతేపూర్ణఃప్రవర్తతే । క్షీయమాణః క్రమేణాయం కల్యాణస్యతివానవా ॥ నానాకామాన్వితజ్ఞానా నానాదైవతయాజినః । నరాభగవదైకాన్త్యం నాస్థాన్యన్తికలాయుగే । పరంభాగవతంవర్త్య దృష్త్వాపి కలిమోహితాః । స్రభవన్తినవిద్వాంస్తస్యక్తుంపూర్వానువర్తసిమ్ । భవిష్యన్తికలౌకేచిత్ క్వచిదేకాన్తినోహరా । మోహయిష్యన్తిచ పరేకుతర్క్తైస్తాకుదృష్టయః ” ఇతిచ.

యద్వా, (దివ్యామ్) “దివ్యశాస్త్రగ్రంథేషుచ” “దివ్యాగమ మథాపిచ” ఇత్యుక్తదివ్యశాస్త్రసిద్ధత్వాద్దివ్యత్వం వివక్షితమ్ । దిగాదిత్వాద్యత్ప్రేత్యయః. (రిమ్యజానూత్ప్రయోగినః) నిష్కృష్ట సత్త్వైకనిష్ఠస్య. భగవతో వరవరమునేః, (దినచర్యామ్) అహారాత్రక్రియా ప్రతిపాదకృతిమ్, నానవదత్తాది శబ్దవదుపచారాత్ దినచర్యాశబ్దః - తత్ప్రదిపాదకగ్రంథేవర్తతే. అహారాత్రక్రియా యాంవా.

దినాదిశబ్దానాం హిరాత్యాదిశబ్దానమభివ్యాహృతానామ హారాత్ర పరత్వమ్, రాత్యాదిశబ్దానాం దినాదిశబ్దానమభి వ్యాహృతానా మహారాత్రపరత్వం “షడహైర్మాసాభవన్తి” “తివ్రోరాత్రిర్నమహన్తి” ఇత్యాదిషుదృష్టమ్; యద్వా, అహారాత్ర ర్తవ్యేషు అభిగమనాదిషుపశ్యన్ అహఃకర్తవ్యానాంభూయ స్త్వాస్త్యచర్యేతిభూయసా వ్యసదేశో మల్లగ్రామాదినదితి ద్రష్ట వ్యమ్; ఆహ్నికాదిశబ్దేష్యయం న్యాయోనునన్దేయః.

(నిత్యమ్) ప్రతిదినమ్, (భక్త్యా) ఆరాధ్యేభగవతి ఆరాధకే పరివరమునా ఆరాధనరూపే పాశ్చికాలికకర్మణిచ గౌరవ్యప్రతి పత్తి సహకృత నిరతిశయప్రేక్షా, (అనుధ్యాయన్) అనవరతమను నన్దధానఃపురుషః. యావజ్జీవంహోతవ్యస్యాగ్నిహోత్రస్య సాయం ప్రాతర్వ్యవస్థానత్, వ్యవస్థానిగాసాయ అనుధ్యాయన్నిత్యుక్తమ్, అత్రలక్షణహేతోర్విశితత్రాదేశః.

ఈదృశదినచర్యానుధ్యానంహి “యద్యదాచరిత్రకేష్ఠః” ఇత్యాదిన్యాయేన శక్తానాం పాశ్చికాలికానుష్ఠాన నిష్ఠావర్జ్యవసాన ముఖేన సిద్ధోపాయాధికారంపూరియత్ ఫలసిద్ధిప్రయోజకంభవతి, అశక్తానాన్తు అనుష్ఠానకార్యకరంభవతి.

యద్యపి, పాశ్చాతాలికకర్మణః స్వతంత్రోపాయత్వమవగమ్య
తే, యథా, “అచ్చిద్రవశ్చకాలజ్ఞాః పశ్చియజ్ఞవిచక్షణాః । పూర్ణై
వర్షశతేధీరాః ప్రాప్తువన్తియథాజ్ఞసా” ఇతి లక్ష్మీత నైభిహితమ్,
తథా శాణ్డిలోప్యాహ, “సర్వధర్మాక సముత్సృజ్య పాశ్చికాల్య
మనువ్రతాః! వ్యామిశ్రయోగనిర్ముక్తా గచ్ఛన్తిపురుషోత్తమమ్” ఇతి.

తథాపి, భరద్వాజాదిభిసిద్ధోపాయనిష్ఠేన ఫలరూపతయైవ
తేషాం కర్తవ్యత్వముక్తమ్, “అథస్వధర్మనిరతః ప్రాజ్ఞోభక్తస్సుల
క్షణః । సతేనాభిరతోహ్యేవ ప్రపన్నసిద్ధిమాప్నుయాత్” ఇత్యు
పక్రమ్య ప్రపన్నధర్మానుక్త్యా, “కృత్వాభిగమనంపూర్వముపాదా
యచనమ్మదః । ఇష్టాధీత్యచయుజ్ఞానోభోగైః కాలంవినోదయేత్”
ఇత్యాదినా; అత్రహివినోదనోక్తిః ఫలరూపత్వాభిప్రాయేణ.

పరాశర శాహ “ఉపాయభావాత్సన్త్యజ్యస్వకర్తాదిచక్షుష్ట
యమ్ । కర్మకుర్యాదసక్తిస్త్వ సన్తుష్టైఃపరమాత్మనః ।”

అత్ర తచ్చకుర్యాదిత్యనుక్త్యా కర్మకుర్యాదిత్యుక్తిః - క్రియమాణ
కర్మణస్త్యక్తేభ్యః కర్తాంతరత్వాభిప్రాయేణ; తదుక్తంభరద్వాజపరి
శిష్టే “బాహ్యస్సదసతాంనాస్తిభేదః ప్రాయేణకర్మసు । సజ్గుల్ప
దేవభిన్నాని సహేతుర్బుద్ధమోక్షయోః” ఇతి, అతోనోపాయాన్త
రాస్వయప్రసజ్గః, వినియోగపృథక్త్వన్యాయేనాపి నోపాయాన్తరా
స్వయప్రసజ్గ ఇతిధ్యేయమ్.

(పరమంపదంప్రాప్నోతి) “సర్వతఃపృష్ఠేష్వనుత్తమేషూ
త్తమేషు” ఇత్యాదినాసర్వోత్కృష్టత్వేన ప్రతిపాదితం తద్విషయః పర
మంపదమిత్యుక్తమ్, పర్వత్రయాత్మకప్రాప్తసిద్ధేర్నిర్విఘ్న దేశభూత
ఫానమ్, (ప్రాప్నోతి) సాధ్యపృథ్విలక్షణ ప్రక్షరేణాప్నోతి.

అత్రచ ప్రాప్నోతి పరమంపదమిత్యనేన “ అథవృ త్తిమిమాం శశ్వ త్కుర్వాణోవిగతవ్యథః । విస్మజ్య దేహంప్రాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమంపదమ్ ” ఇతి భరద్వాజనచనం ప్రత్యభిజ్ఞాస్యతే; భక్త్యానిన చర్యానునుధ్యాయన్నిత్యత్రచ-“ య శ్చేహంసహితాం పుణ్యా శృణుయాచ్ఛాసయేతవా । సముక్తస్సర్వపాపేభ్య స్సర్వాకా మార్గా సమశ్నుతే ” ఇతి, భరద్వాజనచనం “ వృత్తింసన్తోనుభూ యేమా మనురూపామిహాత్మనః । పరత్రచానుమోదస్తే పరమేణ విపశ్చితా ” ఇతి భరద్వాజపరిశిష్టవచనశ్చాచునన్దేయమ్.

నచనేషుచ, తద్విష్ణోఃపరమంపదమిత్యనేన - పరమేవ్రామ నిత్యస్య, సర్వాకామార్గాసమశ్నుతే ” ఇత్యనేన - “ సాశ్నుతే సర్వాకామానిత్యస్య, పరమేణవిపశ్చితేత్యనేన - సహబ్రహ్మణా విపశ్చితేత్యస్యార్థశ్చోపబృంహితఇతి రమణీయమ్.

స్వయంప్రమాణేప్యాచార్యే రమ్యజామాతృయోగిని ।

స్మృతిప్రపజ్ఞనంతద్జ్ఞా స్తుష్యన్ద్వితీమయాకృతమ్ ॥

ఇతి

శ్రీవాఘాల వీర రాఘవనూరి విరచితాయాం

దినచర్యా వ్యాఖ్యాయాం సదాచారదీపికాఖ్యాయా

ముత్తరదినచర్యావిభాగః.

సమాప్తాచేయం దినచర్యావ్యాఖ్యా.

